

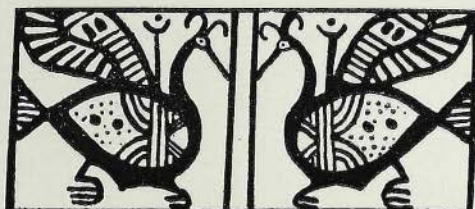

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ, ΕΤΣΤ. ΛΑΓΑΚΟΣ, ΚΤΠΡΟΣ ΧΡΥ-
ΣΑΝΘΗΣ, Ν. ΧΑΤΖΗΚΤΡΙΑΚΟΣ — ΓΚΙΚΑΣ, Π. ΚΛΩΝΤΕΛ,
Μ. ΜΟΥΝΤΕΣ, ΚΤΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, ΧΡ.
ΠΑ ΣΙΑΡΔΗΣ, ΜΑΡΙΑ ΑΜΑΡΙΩΤΟΥ, ΛΕΩΝ. ΠΑΤΛΙΔΗΣ, ΔΗΜ.
ΓΙΑΚΟΣ, ΚΙΚΑ ΟΛΤΜΠΙΟΥ.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ Τ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ

150

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομῆ	£ 1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομῆ διὰ βιβλιοθηκῆς, σχολεῖα, ὀργανισμοὺς	£ 2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομῆ ἐξωτερικοῦ	£ 2,500 μίλς
Τιμὴ Τεύχους	£ 0,150 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Τάκης Παπατσώνης	141
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ἀνθολόγιο ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Τάκη Παπατσώνη	142
Ν. ΧΑΤΖΗΚΤΡΙΑΚΟΥ — ΓΚΙΚΑ: Ὁ Παπατσώνης καὶ «Τὸ τρίτο μάτι»	153
Π. ΚΛΩΝΤΕΑ (μετ. Τ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ: Ἀπόσπασμα	154
Μ. ΜΟΥΝΤΕΣ: Ὁ Παπατσώνης, ἡ πίστη του, τὸ χρέος μας	155
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Δυὸ θέματα ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Τ. Παπατσώνη	157
ΚΤΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ: Τ. Κ. Παπατσώνης: ἡ πύλη καὶ τὰ κλειδιά	164

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η : Ἀπολογία 150ου τεύχους — ΕΚΘΕ-
ΣΕΙΣ — Ε. Λ α γ ά κ ο υ : Ὁμιλία στὰ ἐγκαίνια ἐκθέσεως τοῦ Τηλ. Κάνθου —
Ἄ. Δ ι α μ α ν τ ῆ : Γιά τὸν χαρακτὴ Τηλ. Κάνθου — ΕΠΕΤΕΙΟΙ — Χ ρ . Π α σ ι α ρ δ ῆ :
Μιλτ. Μαλακᾶσης — Μ α ρ ί α ς Ἄ μ α ρ ι ώ τ ο υ : Εἰς μνήμην Μαρίας Π. Ἰωάννου
— Λ ε ω ν ί δ α Π α υ λ ί δ η : Σάββας Χρίστου — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — Δ η μ.
Γ ι ά κ ο υ : Ἀνθολογία Κυπριακῆς Πεζογραφίας — ΘΕΑΤΡΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η :
Γκολντόν «Λοκαντιέρα» ΘΟΚ — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η : Τ. Παπατσώνη
«Ὁπου ἦν κῆπος» — Κ ί κ α ς Ὁ λ υ μ π ί ο υ : Βιβλία προβληματισμοῦ — ΓΕΝΙΚΑ
— ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣ», Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΓ΄

ΜΑΡΤΗΣ 1973

ΑΡ. 150

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

- 1895 Γεννήθηκε στην Αθήνα. Κατάγεται από την οικογένεια των Παπατζωναίων (Μεσσηνία) που ξδρασαν τὸ 1821.
- 1913 Ἐμφανίστηκε στὴν «Ἀκρόπολιν» (τοῦ Γαβριηλίδη) μὲ τὸ ψευδώνυμο **Nobilissimus**.
- 1914 Διορίζεται στὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν μετὰ τὶς σπουδές του στὰ νομικὰ καὶ οἰκονομικὰ. Ἐπίσης σπούδασε καὶ γαλλικὴ λογοτεχνία.
- 1934 Ἐκλογή Α΄ (ποιήματα).
- 1937 Σύμβουλος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου σύμβουλος καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ δ.σ. τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς, (γενικὴ δράση στὸν οἰκονομολογικὸ τομέα).
- 1940–1942 Δημοσιεύσεις στὴ «Νέα Ἐστία» γιὰ τὸ Χαϊλντερλιν, Κλωντέλ.
- 1944 *Ursa Minor* (ποιήματα).
- 1945 **Aragon**: Τρία ποιήματα (ἔκδ. Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου).
- 1950–1967 Πρόεδρος τοῦ Διοικ. Συμβουλίου τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης.
- 1955–1964 Διοικητικὸς σύμβουλος στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο.
- 1955–1956 Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου Τύπου.
- 1959 **Saint — John Perse**: Ἀνάβαση — Ροε: Ταμερλάνο (ἔκδ. Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου).
- 1962 Ἐκλογή Β΄ (ποιήματα).
- 1963 Ἔσκηση στὸν Ἄθω (νηπτικὸ, ποὺ γράφτηκε ὁμως τὸ 1927).
- 1968 Μολδοβαλαχικὰ τοῦ Μύθου (ταξιδιωτικὰ).
- 1968 Ὁ Τετραπέρατος Κόσμος (δοκίμια κριτικοαισθητικὰ).
- 1968 Ἔχει ἐκλεγῆ ἀκαδημαϊκός.
- 1972 Ὅπου ἦν κήπος (δοκίμια).

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΑΚΗ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ

Σκοπὸς τοῦ ἀφιερώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνθολογίου ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Τάκη Παπατσώνη δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ τυπικὴ ἔκφραση τιμῆς, ἔστω καὶ ὀφειλόμενη. Προσωπικὰ μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ δημοσιεύσουμε μὰ εὐκαιρία πὸ νὰ σπρώξῃ τοὺς νεότερους Κυπρίους πρὸς μιὰ γνωριμία μ' ἕνα καθόλα ἄξιο καὶ ἰδιότυπο ἔργο. Ἐτσι διπλᾶ ἐξυπηρετοῦμε τὸ πνεῦμα: τὸν ἀποστολεῖα του καὶ τὸ γέο ἀποδέκτη του.

Δυστυχῶς ὑπάρχει σήμερα μεγάλη σύγχυση στὶς ἐκτιμήσεις. Συχνὰ ἐπιπλέον ὅσοι ἔχουν τὰ μέσα τῆς ἐντατικῆς προβολῆς στὴ διάθεσή τους καὶ μποροῦν ν' ἀντιγράφουν τὶς μεθόδους τῆς διαφήμισης, πὸν χρησιμοποιεῖ τὸ καταναλωτικὸ σύστημα. Οἱ ἄλλοι μὲ οὐσιαστικὸ ἔργο (πάντως ὄχι κατώτερο τῶν πρώτων) πάντοτε ἀποτελοῦν τὸ ἐντύφημα περιορισμένου κύκλου. Κι' ὅμως ἔχουν ἀνάγκη αὐτῶν τῶν πνευματικῶν κατακτήσεων καὶ οἱ νεώτεροι γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ βροῦν τὸν ἑαυτό τους ἀφοῦ γνωρίσουν κατὰ βάθος καὶ πλάτος τὰ ἐπιτεύγματα καὶ συγχρόνων καὶ προγενεστέρων τους, τοὺς χρειάζεται δηλ. εὐρὺ φάσμα γιὰ ν' ἀνακαλύψουν τὶς πραγματικὲς ἐκλεκτικὲς συγγένειες πὸν θὰ τοὺς βοηθήσουν στὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικῆς τους γραφῆς.

Στὸ ἀνθολογίό μας ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Τάκη Παπατσώνη εἴχαμε πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὁδηγὸ τὸ δικὸ μας αἶσθημα, τὴ δική μας προτίμηση. Ἄλλὰ συγχρόνως δὲν παραβλέψαμε τὴν ἀποδεκτικότητα τῶν συγχρόνων μας Κυπρίων, προπαντὸς τῶν νέων, ἀφοῦ εἴχαμε ἀντικειμενικὸ σκοπὸ μας νὰ γνωρίσουμε σ' αὐτοὺς ἀσφαλῶς ἐκεῖνο πὸν καὶ σ' ἐμᾶς μίλησε. Στὴν ἀρχὴ τὸ ἀνθολογίον περιλάμβανε τοῦλάχιστο διπλάσιο ἀριθμὸ ποιημάτων. Περιορίσαμε ὅμως τὸν ἀριθμὸ, γιὰτὶ μᾶς ὑποχρεώσανε οἱ οικονομικὲς δυνατότητες τοῦ περιοδικοῦ.

Ἄποταθήκαμε σ' ἐλάχιστο ἀριθμὸ ἔρασιων τῆς ποιητικῆς γραφῆς τοῦ Παπατσώνη γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσουν στὴ σύνθεση τοῦ τεύχους αὐτοῦ, λέγοντάς μας μὰ κουβέντα σύντομη ἀλλὰ εἰσαγωγικὴ στὸ ἔργο αὐτό. Ἡ ἀνταπόκριση πολὺ ἰκανοποιητικὴ, μορεῖ καὶ μὲ τὶς λίγες τῆς σελίδες τῆ σύντομης ἔκφραση, νὰ κινήσῃ τὴν πνευματικὴ περιέργεια γιὰ πὸ στενὲς γνωριμίες. Εἰλικρινῶς εὐχαριστοῦμε ὅσους μᾶς ἔχουν συνδράμει μὲ κείμενο καὶ ὑποδείξεις. Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλους τὸν ποιητὴ πὸν μᾶς ἔχει ἐπιτρέψει τὴ δημοσίευση τοῦ ἀνθολογίου.

ΚΤΙΠΡΟΣ ΧΡΤΣΑΝΘΗΣ

Ε Ξ Τ Ι Α

Ἡ εἴσοδό μου στὸ σπίτι σου, εἴσοδο τῆς φιλίας πὸν ἐπισκέφτεται τὴν φιλία. Τῆς πρώτης θύρας ἢ διάβαση, μόνη, μὲ διαθέτει πρὸς τὰ ἐκεῖ. Τοῦ μικροῦ κήπου τὸ ἀντίκρουσμα, χαιρετισμὸς πρῶτος. Τῆς μέσα θύρας τὸ ἀνοιγμα, ἢ εἴσοδό μου καὶ πάλι πίσω μου τὸ κλείσιμο, εἶναι ἢ ὀριστικὴ διάβαση μεταξὺ τοῦ ἀσταθοῦς καὶ τοῦ εὐσταθοῦς. Τὰ χλιαρὰ ρεύματα στὸ μεσοσκόταδο πὸν μὲ ὑποδέχονται εἶναι τ' ἀγγέλματα θερμῆς καρδιάς, πὸν κάπου μέσα χτυπᾶ, χτυπώντας ἀναμένει. Ἡ συνάντηση μὲ τοὺς δικούς σου, πὸν ἐξίσου εἶναι καὶ δικοί μου δείχνει τὴν ἀδερφότητα. Θωπεῖες δὲν ἔχει. Οὔτε ἐναγκαλισμὸς. Οὔτε ἀσπασμοὺς.

Ἄλλα ὄλα ὑπάρχουν, εἶναι τῆς ψυχῆς. Εὐλογημένες
οἱ ὄρες πού κάτου ἀπό τὴν στέγη σου μοῦ ἔχουν ὀρισθεῖ.
Ἐπιφυλάσσεις γιὰ τὸ τέλος τὸ μεγάλο δώρημα,
τὴν ἔλευσή σου, τὴ συνάντησή μας, πού, ἂν ἦτο ἔξω
τῆς μουσικῆς χλιδῆς τοῦ σπιτιοῦ σου, θάτον
σάν πράγμα ἀπρεπτο, ὄχι τὸ συναῖδον
στὴν ὑπαρξή σου, ὑπαρξή τῆς Ἐστίας, ὄχι τοῦ Ὑπαίθρου.

Η Π Ε Τ Ρ Α

Ὅταν, τὰ καλοκαίρια, σημάνει ἡ ὥρα νὰ φυσήξουν ἄνεμοι τῆς δροσιάς,
γιὰ νὰ διαλύσουν μονομιᾶς τὴν κυριαρχία τοῦ βαριοῦ ἡλίου,
φτασμένοι ἀπὸ τὴ θάλασσα, πού τὴν ριπίζουν ξαφνικά καί, ἀπὸ
(καθρέφτη
ἀσάλευτο, τὸ ρίγος τῆς ὀρμῆς τῆς φέρνουν καὶ τὴν φωσφορίζουν,
πάλι τὸ κέντρο ὄλου τοῦ γύρω κόσμου δὲν παύει νὰ εἶναι
αὐτὸς ὁ μεγάλος φλεγόμενος Δίσκος.
Αὐτὸς ἀπομονώνει τὸ κάθε τι στὴν ἐνατένισή του.
Αὐτὸς κρατᾶ τὸ σκῆπτρο τῆς Ἡμέρας καὶ τοῦ Κόσμου.
Αὐτὸς συγκλονίζει τὸ λογικὸ στὴν ἄχνα τῆς μαρμαρυγῆς του.

Καὶ σάν ἡ Νύχτα πέσει, ἡ τόσο σιωπηλὴ καὶ μουσικὴ,
στὴν ἴδια Παραλία τὴν παραλλαγμένη,
ἐκεῖ πού ἡ ἀμμουδιὰ διαρκῶς ἀλλάζει σύνορό της
μὲ τὴ γραμμὴ τοῦ κύματος πού δὲν ἀναπαύεται,
ποιὸς χρωματίζει τὴ θαμπὴν αὐτὴ Σελήνη μὲ τὸ περήφανο,
νεκρὸ της χρῶμα, παρεχτὸς ὁ ἴδιος Ἡλιος; Καὶ μολοντί
πρὸ δύο ἢ τριῶν μόλις ὄρων προετοίμασε μιὰ τόσο φλογόβλη
ἀποχώρηση κάτου κι' ἔξω τοῦ κόσμου μὲ σαλπύγματα καὶ πορφύρες,
καὶ ἄφαντος, ξέρει πάντα, καὶ κρυμμένος νὰ στέλνει κάτι
πού νὰ μᾶς θυμάει τὴν αἰώνια του παρουσία.

Κάτι κρυφὸ ζυγιάζεται αὐτὲς τὶς ὄρες στὰ ἐσώτατα τοῦ ἀνθρώπου,
πού, εἴτε σάν Ἡλιος, εἴτε σάν Σελήνη, ἔχει θρονιάσει
καταμεσῆς τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ χαρίζει
τὴ λάμπην ἑνὸς σκότους πού δὲν παραλλάζει
ἀπὸ τὴ νόηση τοῦ Θεοῦ ἢ τὴ συντριβὴ τῆς Ἐκκλησίας.
Μιὰ ροπὴ πρὸς τὸ καλὸ καὶ πρὸς τὸ ἀτάραχο. Μιὰν Ἀγάπη
κι' ἕνα ἀγκάλιασμα πρὸς ὄλα τὰ γύρω. Δίχως διάκριση ἢ προτίμηση,
δίχως ἀποσκίαση, δίχως φθορά, ἢ κατατριβή.

Δίχως διάκριση ἐχτός, ἄχ, μιᾶς, Θεέ μου. Τῆς βαρειᾶς,
τῆς ὀξείας ἐκείνης Πέτρας, πού ἔταξες μερικῶν ἀνθρώπων
νὰ τοὺς βαραίνει τὸ στήθος τὶς νύχτες τόσο πολὺ καὶ ἀσφυχτικά,
τόσο ἀπελπιστικὰ καὶ ὄραία. Πού, ἂν πρὸκειται ν' ἀποσεισθεῖ ποτέ,
θάναι γιὰ νὰ τὴν διαδεχθεῖ ἡ διαρκῆς τοῦ τάφου.
Τόσο κυριαρχικά, τόσο ἔμμονα, ἔχει στηθεῖ γιὰ πάντα.

BEATA BEATRIX

Είδα τὴ Βεατρίκη μου στὸ δρόμο, κί' εὐθὺς ὁ δρόμος ἔγινε δρόμος
ὄνειρου.

Ἀντιπαρήλθα πλάι τῆς σὰ διαβάτης, καὶ ὅλη ἡ ψυχὴ μου ἄνθισε ὡς
σὲ ἀνοιξη.

Χαθήκαμε κί' οἱ δυὸ στὴν κίνηση τῆς πόλης, ἀλλὰ πλουτίσαν οἱ
ἀνάμνησές μας
μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἄλλου ζωντανή, καὶ συντροφιά τὰ δυὸ του μάτια
φωτοβόλα.

Στὸ πλάι μου, Φύλακες Ἀγγέλοι, αἰωρούμενα τὰ βλέμματα τῆς ἀγάπης.
Ἄστρα ἐξαιρετικά στ' ὀλόμαυρο Στερέωμα τοῦ γύρω μου κενοῦ,
ἔρημου χώρου.

Μᾶς ἐδάμασε καὶ τοὺς δυὸ τὸ μυστήριον ποὺ καλύπτει τὴν ψυχὴ τοῦ
πλησίον.

Μᾶς ἔφερε ἀντιμέτωπος, στὸ χάος τοῦ ἐγκόσμιου βίου, πρόσωπο πρὸς
πρόσωπο.

Ἡ κοινότητα γένηκε μὲ μιᾶς ζωῆ, γιὰ μᾶς, θαῦμα ὄνειρου.

Καὶ τέφρα πολλὴ συγκάλυψε τὴν πρὶν ἀνόητη φωτοχυσία.

Μὲ μεγαλοπρέπειαν ἀνάτειλε γιὰ μᾶς ὁ φλογερὸς ὁ Ἕλιος τῶν
Μεσονυχτίων,

ποὺ συγκρατεῖ στὴν ἀγκαλιά του ὅλα τὰ πλήθη τῶν Ἀστερισμῶν τοῦ
Στερέωματος,

καὶ αὐδέποτε ἀναζήτησε τὸν ὄλεθρό τους στὴ γαλανὴ ἐξαφάνιση.

Μᾶς ἐσυγκάλυψαν μὲ μιᾶς τὰ πυκνὰ νυχτερινὰ σύννεφα.

Ἐπερπατήσαμε νυχτερινὰ σὲ δασώδη βουνά, σὲ συννεφιᾶς μουντές, σὰν
θεοί.

χανόνταν οἱ συνομιλίες μας σὲ αἰώνιες ἐκτάσεις,

κινούσαμε τὸ ἐνδιαφέρον ὅλης τῆς πλάσης, ἀγαπημένοι καθὼς
διαβαίναμε.

Σκοπὸς κανένας ἢ ἐπιθυμία δὲ μᾶς ὀδηγοῦσε σ' αὐτοὺς τοὺς περιπάτους.

Ἦταν ἡ ξενιοσισιὰ κί' ἡ ἀμεριμνησιὰ τῶν σκοτεινῶν κόσμων.

Ἡ εὐτυχία τοῦ μυστηρίου, ποὺ κρατώντας μας ἀπ' τὸ χέρι, μᾶς ὀδηγοῦσε.

Δὲ μᾶς ἐτάρασε ἡ συνάντηση τῶν ρυακιῶν, τῶν πουλιῶν τὰ πετάγματα,
οὔτε τὸ φύσημα τῶν ἀνέμων, οὔτε ὁ ὄλος τῆς ὑγρασίας.

Ὅλα ἦταν γοητεία, καὶ δῶρα οὐράνια, καὶ ἀνάπαυση παρὰ πολλή.

Ἀλλὰ ἦρθε ὁ Χρόνος νὰ σημάνει, ὁ γήινος, μὲ τοὺς μεταλλικοὺς τοὺς
ἦχους,

ποὺ, αὐτοί, πέρνουνε ἀλάθητα, σὰ σφαίρες, τὰ διαστήματα

καὶ φθάνουν ὡς ἐμᾶς. Ἦρθαν τὰ ρόδινα σύννεφα τῆς Αὐγῆς.

Ἦρθεν ὁ Ἕλιος. Νὰ θγαίνει ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ νὰ φωτίζει.

Ἦρθεν ἡ Μέρα. Καὶ ἡ σφραγίδα τῶν πλανήσεων μας.

Καὶ οἱ δρόμοι νὰ πληθαίνουν ἀπὸ κίνηση, περίσκεψη πολλή, ἀσχολίες
ἐγκόσμιες.

Μόνος πρὸς τὴν Ἀνάμνηση ἀνυψῶνω τώρα τὰ χέρια ἱκετευτικά,

νὰ μοῦ χαρίζει κάποτε μὲ ὅλη τὴ δύναμη τις στιγμὲς τῶν ὄνειρων,

τώρα, ποὺ ἐφυγαδεύθηκα, ἴσως γιὰ πάντα, οἱ τέτοιες ἀπέραντες νύχτες.

RAPINA SABINARUM

Πείτε μου, νάματα παραποτάμια, κάτω από σύσκια φυλλώματα
 πυκνών πλατάνων, πίσω από θάμνους άρωματικούς, πόσες Νηρηίδες
 ήρθαν έγγυς τὸ μεσημέρι νά λουσθούν. Καί τὸ τραγούδι
 τῶν κρυστάλλινων φῶνῶν τους, πὸ συμμιγνύετο, καθῶς τὸν γλιστερό
 δυὸ δυὸ καί τρεῖς τρεῖς κατέβαιναν δασώδη λόφο,
 μὲ τῶν νερῶν τὸ γοργὸ ρεῦμα καί μὲ τῶν κρυμμένων
 στὰ πυκνά φύλλα τραγουδιστικῶν πουλιῶν.

Πείτε μου, πῶς ἡ παραποταμία ἔχταση μὲ μιὰς ἐξαίφνης κατοικήθη
 ἀπὸ λευκότεα καί ἀχτινοβόλα σώματα, πὸ λάμψη
 σκορπίσανε τῆς πιὸ λαμπρᾶς πὸ ἐμεσουράνησε Πανσελήνου,
 στὴν ὕγρῃ, στὴ σκιώδη ἔχταση, πὸ ἥλιο δὲν γνώρισε ποτές της,
 καί πὸ ἡ πλήθια πρασινάδα, σὲ μαυρίλα γύριζε σκοταδερή.
 Τὰ γέλια ἐκεῖ ἀντηχοῦσαν δροσερώτερα καί ἀπὸ τὸ ρεῦμα,
 τῶν κοριτσιῶν, πὸ μ' ἔκπληξην ἀντίκρυζαν ἡ μιὰ τῆς ἄλλης
 τὴν εὐμέλεια καί τὴ γυμνότητα τὴν ὀλυμπία.

Κάθε κορμὸς, κάθε φύλλωμα, κάθε θάμνος, ριγοῦσε
 στὸ ἀγκάλιασμα ἢ στὸ ἀγγιγμα τῶν ἀνάγγιχτων παρθένων.

Πείτε μου, πῶς, ποιά σκοτεινὴ ἀνδρική ὄρμη,
 ἔστειλε πειρατείας θάρκες νά σὲ πλεύσουν, ποταμέ,
 οἱ ἥρωικοὶ ἀγριάνθρωποι, πὸ ὄνειρευόνταν
 στὴν κάθε ποταμίσεια ἀχτὴ πὸ διάβαιναν,

ὄνειρα μὲ παρόχθιες ἀκακίες, χιονισμένες μὲ ἄνθη!

Πῶς οἱ κωπηλάτες παρατοῦσαν τὰ κουπιὰ καί ἀφήνοντο στὸ ρέμα
 καί τὰ δόρατα παρατοῦσαν οἱ Πολεμιστάδες καί τὲς σαγίτες,
 στὴν ἔκταση παραδομένοι ὀλότελα τοῦ θεῖου τους πλοῦ.

Ὡσότου ἀνάλαψαν τὰ μάτια, στὴν καμπὴ τοῦ ποταμοῦ
 στὴ σκοτεινὴν, ἀπόμερη μεριά καί ξαφνικὰ οἱ ἀχτίνες
 τοὺς θαμπῶσαν τοῦ σεληνόλουστου μεσημεριοῦ
 κι' ἐνώθηκαν σὲ μιὰ κραυγὴ, σὲ ἥρωικὸ παιάνα θριάμβου
 μὲ τὴ γαμήλιο συνοδὶα τῶν πουλιῶν, μὲ τὰ χαμόγελα
 τοῦ ἀνάλαφρου πὸ φύσαγε καί ὄλους ἐθώπευεν ἀνέμου,
 ἐνώθηκαν σὲ μιὰν ἰαχὴ, καί τῶν Νυμφῶν ἡ ἔκπληξη
 καί τῶν ὄρμητικῶν ἀνδρῶν τὸ πρῶτο θάμπωμα.

Πείτε μου, πῶς, οἱ πρὶν πειρατικὲς Σχεδίες
 μὲ δῶρα λαμπρὰ τῶν ἀνθισμένων παραποταμίων φυτειῶν,
 ἀνθῶνες ταξιδεῦαν τώρα, ἐν μέσω ποταμῶ
 μὲ τὸ ρυθμὸ τῶν τραγουδιῶν ὑπέρτατης χαρᾶς,
 Χαρᾶς, πὸ ἦτο ἡ Γοργόνα τῆς κάθε Σχεδίας,
 στὸ καταπληχτικὸ ταξίδι, πὸ μετᾶθεσε γήινους ἀνθρώπους
 ἀπ' τὸ νεφέλωμα τῆς τεφρῆς γῆς μας,
 στὸν καταγάλανο, τὸν τρίτο Οὐρανό, μὲ τὴν αἰώνια
 λάμψη καταμεσῆς τοῦ Ὑπέρτατου Ἡλίου.

ΕΝ ΩΡΑ, ΘΕΡΙΝΗ

"Έχω αντίκρυσί μου τις δὴθεν δροσιές αὐτοῦ τοῦ κήπου.
 Πότε πιά θὰ περάσει ὁ μπερδεμένος κόμπος τῶν ζεστῶν ἡμερῶν.
 Πότε πιά θὰ περάσουμε τὸν κατάξερο κάθο τῶν ζεστῶν ἡμερῶν.
 Πιέζομαι νὰ καταλάβω αὐτὸ ποῦ λένε Θαῦμα τοῦ "Ἡλίου.
 Αὐτὸ ποῦ λένε φῶς τῆς Ἑλλάδας ἢ Ἀπολλώνιαν Αἴγλη,
 ὁ μισὸς ἑαυτὸς μου μονάχα τὸ νιώθει, ὁ ἄλλος μισὸς
 τὸ ἀπωθεῖ. "Ἄλλωστε μὲ τὸ νὰ παρατραβᾷ
 ὁ κόμπος τῶν ζεστῶν ἡμερῶν, ἔγινε μιὰ σκονισμένη
 μουντάδα ὄλος ὁ οὐρανός· καὶ τὰ θουνά
 μὲ τις γαλήνιες γραμμές, Πεντέλες, Ὑμητοί,
 εἶναι σὰν εἶδη γιὰ ξεσκόνισμα, τόσο θουτημένα
 στὶς ἀνταύγειες τῆς δύσπνοιας. "Ἐφυγε καὶ ὁ Ἀπόλλωνας,
 ἐφύγαν κι' οἱ Δρυάδες, πᾶνε μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀναμμένη πέτρα.
 Κατοικῆσαν φαίνεται ἄλλα θουνά. Τὰ πράσινα χρώματα
 ἀπὸ κοντὰ εἶναι πολὺ ὠραῖα, ἀλλὰ μόνο ὡς χρώματα
 γιὰτὶ φύλλο τους δὲν σειέται, ἡ δροσιὰ δὲν τὰ ἐνοικεῖ,
 πουλιοῦ λαλιὰ δὲν βγαίνει, παρεχτὸς κάτι ροκανίσματα,
 καμώματα τῆς ζέστης, τζιτζίκια, τριζόνια, γρύλλοι,
 ὄλο κάτι ξύλινα ὀντάρια, γεννήματα τῆς ἀσφυξίας,
 ὄλα σὰν φωνές ἀπὸ χύτρες, τοιτσιρίσματα ἀλχημείας.
 Στερέψανε τὰ λιγοστὰ ρυάκια.
 Γιαλὸς καὶ θάλασσα ἀττική, μόνο ποῦ δὲν ἀχνίζουν.
 Οἱ ἄμμουδιές, τὶς πατᾶς καὶ πηδᾶς ἀπ' τὴν κάψα.
 Τίποτα δὲν ρυτιδώνει τὸ χλιαρὸ καθρέφτη.
 Ὁ Ἀπόλλωνας δὲν εἶναι Νάρκισσος, ἔφυγε ἀπὸ δῶ.
 "Ἴσως ὁ θράχος τῆς Δήλος τρικυμίζεται ἀκόμη
 ἀπὸ τ' ἀερικὰ στοιχεῖα. "Ἴσως πῆγε στὸ γενέθλιο
 νὰ παραθερίσει. "Ἴσως στὸν Παρνασσό. "Ἐφυγε ἀπὸ δῶ.
 Οἱ ἀφρισμένες, οἱ μεταβλητές, οἱ ὑγρὲς γωνίες τῶν κυμάτων
 ἐκλείψανε σαράντα μέρες τώρα, καὶ ποιὸς ξέρει
 πόσο θὰ κρατήσει αὐτὸς ὁ θρίαμβος. Ὑπερανθρώπων
 μονάχα πρέπει νὰ εἶναι δόξες αὐτὲς τοῦ λιοπυριοῦ,
 γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἀνεχτὲς ἀπὸ μᾶς, πλάσματα φθαρτά.
 Ὁραῖα εἶναι τὰ μεσημέρια, ἀλλὰ ἡ σὰρξ μου εἶναι ἀσθενής.
 Μόνο χαίνωση καὶ θλακεία μοῦ φέρνει αὐτὴ ἡ καλλονή.
 "Ἴσως ἂν τᾶβλεπα σὲ ὄνειρο τοῦ χειμῶνα νὰ τ' ἀπολάμβανα.
 Ὁ "Ἡλιος βρίσκεται στὸν Λέοντα, γράφει ὁ Καζαμίας.
 Μέγας παραλογισμός, Ἀπ' τὸ πολὺ νὰ μὴ μᾶς φάει ὁ Λέοντας,
 μᾶς ἔφαγε ψητοῦς. Μήπως βρυχήθηκε καθόλου
 ὁ οὐράνιος δεσπότης τῆς φλόγας; Τίποτα δὲν ἀκούω.

Μᾶς πέρασε γιὰ Ἀραπάδες, κανωμένους γιὰ τὰ καμίνια;
 Γιὰ τοῦτο μᾶς φλόγισε τόσο. "Ὁχι, ἀλλὰ καθὼς οἱ ὀδοιπόροι
 ἀνάβουνε στὶς κατασκήνωσες τὶς νύχτες τὶς φωτιές
 γιὰ νὰ σωθοῦνε ἀπ' τὰ θερία, περάσαν τὸν κύρ Λέοντα
 γι' ἄγριο θερίο, καὶ ἀνάφτηκαν ὄλες τοῦτες οἱ κούφιες φλόγες.
 Μὰ ἦταν ἀνάγκη; Αὐτὸς εἶναι ὁμορφα σχήματα ἐπουράνια,
 γοητεία ἐρωτικὴ στὶς νύχτες, Γεωμετρία στοὺς θόλους τ' οὐρανοῦ.

Ούτε νὰ μᾶς σπαράξει γύρεψε, οὔτε κᾶν θρυχήθη.
 Τότες γιατί τόσες φωτιές, χωρίς κιντύνους; Ἡ παραπολὺ
 φαίνεται μᾶς φροντίζουν οἱ οὐράνιοι στοχασμοί.
 Δὲν ἀνοίγουνε καὶ λιγάκι τὸ κουτί τῶν ἀνέμων,
 νὰ μᾶς φυσήξουν, νὰ ξυπνᾶμε ἀπ' αὐτὴ τὴ ναρκωτικὴ ζωῆ;

Τί νὰ γίνεῖ καὶ καλύτερες ὄρες θαρθοῦνε.
 Χειμῶνες, μὲ τὰ ὠραῖα λευκὰ καὶ τῆς Βροχῆς
 οἱ ὑγρὲς συμφωνίες, οἱ ραβδωτές. Ἄλλα δέντρα
 θὰ φυλλοροήσουν καὶ ἄλλα θὰ ἐπιζήσουν κατὰ τὸ νόμο.
 Θαρθεῖ τῶν ξερῶν κορμῶν καὶ κλώνων ἢ κόκκινη βασιλεία.
 Θὰ γυαλίσει ἢ πλάκα τ' οὐρανοῦ, θὰ ξανασιλιθῶθεῖ,
 θ' ἀναλάμπουνε τ' ἄστρα πλυμένα στὸ κρῦο καὶ στὴ βροχή.
 Θὰ ξαναστράψει τὸ μυαλὸ τῆς ζωῆς σὲ γρήγορη δουλειά.
 Θὰ καπνίσουν τὰ τζάκια, γιὰ νὰ μὴ λείψει οὔτε ἡ διακόσμηση.
 Θ' ἀνακατωθεῖ γενναῖα τὸ τσουκάλι τῶν θαλασσῶν,
 θὰ τρανταχτοῦνε γερὰ τὰ πλεούμενα καράβια, οἱ θαλασσοπόροι
 θ' ἀντρειέψουν καὶ θὰ δείξουν τὸ καπετανιλίκι τους.
 Ἄρμύρα παγωμένη καὶ ἀφρισμένη καὶ ραπίσματα τοῦ ἀνέμου.
 Θάρθει, θαρθεῖ ἢ γερὴ ζωῆ. Θαρθεῖ, θαρθεῖ τελειωτικὰ
 καὶ τὸ αἰώνιο δροσοβόλημα τῆς ὑγρῆς, τῆς ἰσκιερῆς
 Μητέρας, ποῦ δὲν τὴν φτάνουν, οὔτε Λεόντων μουστάκια,
 οὔτε ἀχιδιωτὰ σπαθιά τῶν ἡλιων, «οὔτε λύπη,
 οὔτε στεναγμός», καθὼς λένε καὶ στίς κηδεῖες.
 Νὰ συλλογιστεῖ κανεὶς, ποῦ κλαῖνε στίς κηδεῖες οἱ ἀκροατές!
 Ἄπο τὴν ψωραλέα συνήθεια βέβαια καὶ ἀπὸ τὸ θέαμα τὸ πομπῶδες.
 Γιατὶ στὸ θάθος δὲν ἔχει τίποτα λυπητερό, νὰ κλαίει κανεὶς.
 Γιατὶ στὸ θάθος αὐτῆς τῆς ἱστορίας εἶναι ὅλη ἡ ἀνάβλυση τοῦ φρέατος
 τῆς ζωῆς.

Εἶναι ἡ μύχια συνάντηση τῆς καρδιάς τῶν ἄστρων.
 Εἶναι ταξίδι γιὰ τὴν ἔνωση μὲ τὴν οὐσία τῆς ρίζας τῶν δέντρων.
 Εἶναι ἡ ἀπόθεση στὴ γῆς. Γῆς τῆς δροσιάς καὶ τῆς εὐμάρειας.
 Τοῦ σίτου καὶ τοῦ ἐλαίου, τῶν πουλιῶν καὶ τῶν θεριῶν.

ΟΝΕΪΡΟ ΣΤΗΝ ΑΠΝΟΙΑ

Τί σοβαροί, τί σεμνοὶ ποῦ εἶναι ὅλοι αὐτοὶ οἱ γερόντοι,
 ποῦ κατοικοῦνε τώρα τοὺς παγωμένους Οὐρανοὺς,
 καὶ ἡ σοφία τους, τί μεστή, ποῦ γίνεται ἕνα
 στὴν ἄσκησή της μὲ τὴ δίκαιη καλωσύνη
 τί καλοπροαίρετοι κι' ἀφάνταστα ἐπιεικεῖς,
 σ' αὐτοὺς πιά καταφεύγουμε νὰ βροῦμε τὴ γιατριά,
 κι' ἂν ὄχι τὴ γιατριά, κάποια κατάπαυση,
 κάποια γαλήνη, μιὰ καὶ στεγνῶσαν
 τοῦτες οἱ θρύσες, ποῦ μᾶς πλουταῖναν τοὺς κήπους.
 Κάθονται γύρω γύρω στὴ φωτιά τους,
 καθὼς ἄλλους καιροὺς στοὺς καφενέδες
 τῶν λιμανιῶν τους, δέρματα τυλιγμένοι,
 λιγομίλητοι, συνοφρυωμένη γερουσία,
 προσμένοντας νὰ φτάσει κάποιος ὡς αὐτοῦς.

Θαλασσινοί αποτραβηγμένοι, πού ακόμη τώρα,
 ὄλο καὶ θάλασσα ὄνειρεύονται. Θαλασσινοί,
 τόσα ξερόνησα στὴ ζωὴ μας, τόσους κάβους
 κι' ἐμεῖς, τόα θράχια ἀντικρύζαμε,
 χωρὶς νὰ νιώσουμε ποτέ μας ἀπὸ κοντὰ
 τὴν πίκρια καὶ τὴ στέγνια τῆς πέτρας:
 μᾶς ἔθρεφε ἡ ἀπλοχωριά τοῦ πελάγους,
 μᾶς γέμιζε τὰ στήθια ὁ ὄποιος ἀγέρας
 σημεῖα καὶ τέρατα μᾶς δείχναν τὸ δρόμο.
 Κάθε πού στρίβαν οἱ καιροί,
 τόχαμε πανηγύρι· ἕνα κουρέλι σύγνεφο
 ἔφτανε νὰ πετάξει ὁ οὐρανός,
 ἢ νὰ φουντώσει τὸ θουνὸ ἕναν καπνό,
 καὶ πλάθαμε ὅλη τὴ μέλλουσα ἱστορία μας.

Ξεραινόταν τὸ ἀλάτι στὰ γένια μας
 καὶ τὸ τρίβαμε στὰ δάχτυλα μὲ ἡδονή.

Λὲς καὶ δὲ μᾶς μιλᾶνε πιά οἱ θάλασσες.
 Λὲς καὶ μᾶς πεισιμώσανε γιὰ πάντα.
 Τὸ Ρόδο τῶν Ἀνέμων δὲν ἔχει πιά τὶ νὰ δείξει,
 μαράθηκε, κι' ἀφήνονται τὰ πανιά μας νὰ παίξουν
 ἄβουλα καὶ νεκρά· δὲν τὰ φουσκώνει τώρα
 τὸ Πνέμα πού τὰ φτέρωνε μέρα καὶ νύχτα
 καὶ τάστελνε σαῖτες, γλάρους καὶ θαλασσοπούλια,
 κι' ἀφρολουσμένες γοργόνες.

Πάνω στὸ πέταγμα του,
 μαρμάρωσε τὸ περιστέρι.
 Κάτι θὰ ξέρουν ἀσφαλῶς γιὰ τὰ δεινὰ μας
 αὐτοὶ οἱ ἀμίλητοι γερόντοι.

ΤΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Ἡ Μέρα, πού ἀναμένει ὁ ἄνθρωπος μηνύματα,
 εἶναι ὄλη ἀπὸ ἀθαρὲς μολύθι κανωμένη.
 Ψιλοθρέχει, δίχως νὰ δείχνει πὼς θὰ πάψει ποτέ,
 ψιλοθρέχει μὲ διαλυμένη τὴν αἰωνιότητα.
 Μπροστά του ἀπλώνεται ἡ θάλασσα μὲ κάποια ταραχήν,
 ὄχι μεγάλη. Τ' ἀντίκρυ θουνὰ ἐντελῶς κρυφτῆκαν στὴν καταχνιά!
 Κάθετα στὸ παράθυρο τὸ κάπως παγερό. Στρέφεται ὄλος
 ν' ἀτενίζει πρὸς ἐκεῖ, ὁπόθε τὰ περιμένει. Τὸν θαρρεῖς,
 τὸν φθινοπωρινὸν ἐτοῦτον ἄνθρωπο, πὼς τ' ἀγναντεύει
 νάρχονται, σὰν καράβι, ἀπ' τὸ πέλαγο, ἢ σὰν πέρασμα
 πολλῶν πουλιῶν. Πουλιῶν ἀναρίθμητων, σύννεφο μὲς στὸ σύννεφο,
 τοῦτο τὸ ταξιδιωτικὸ, μὲ προορισμὸ του νὰ τὰ φέρει.

Φέτος, τὶ πρόωρα πούρθεν ὁ χειμῶνας στὸ νησί.

Ἡ νύχτα, πού προηγεῖται ἀπὸ τὴ Μέρα τῶν Μηνυμάτων

εἶναι πολὺ πιὸ ἄγρια, μονότονη ἀπελπιστικά.
 Τὴν ἀγριεύουν τὰ σκοτάδια. Κι' ἔπειτα, δὲν ἔχει
 ὠριμάσει ἐντὸς τῆς ψυχῆς ἡ ἀκριβῆς ἰδέα τοῦ τι θαρθεῖ.
 Ἡ Ἐρημία κι' ἡ Ἐγκατάλειψη θεριεύουν· δὲν ἀπαλύνει
 τίποτε τὴν σκέψη, παρ' ἀναδρομὲς σὲ περασμένα
 φθινόπωρα, σὲ περασμένες ἀναπολήσεις. Ἀλλὰ τὸ Πρωῖ,
 ὃ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, τὸ Πρωῖ. Ξημερώνει καί, ναί μὲν
 δὲν εἶναι Ἡλιος ν' ἀνατείλῃ Φῶς, νὰ θερμάνει τὴ νέκρα τούτη,
 ἀλλ' ἀνατέλλει, γέννημα τοῦ ἀπλοῦ νερόχιονου, θουνο
 καταπράσινο, μιὰ Βεβαίότητα, πού ὅπου καὶ νάναι, θάρθουν
 Μηνύματα πολλὰ κι' ὠραία, συνθεμένα σὰν Χρησιμοί
 τοῦ μέλλοντος ἀπὸ μακριά, ὄλο χαρὰ καὶ θέρμη.
 Καὶ τούτη ἡ Πίστη σώνει καὶ σὲ ζωογονεῖ.
 Ἄσχετα ἂν ἔρθουν ἢ δὲν ἔρθουν, φθάνει πού πλασθῆκαν.

ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Χαμηλὰ ξαπλωμένος γιορτάζω σήμερα τὰ δειλινὰ
 στὴν συντροφιά τῆς κόρης μου· τὴ Λένη Μαρία.
 Κορυφή τοῦ θουνοῦ, παρυφές τῶν δέντρων,
 στέγες, φουγάρα, κεραμίδια τῶν ὑποστατικῶν,
 ὅλα τ' ἀπίθωσεν ἡ ξάπλα μου. Καὶ μένει τὸ ἀνατολικὸ
 παράθυρο τώρα μονάχα πού δείχνει γαλάζιους αἰθῆρες.
 Τὸ διασταυρώνουν πότε πότε σμήνη πουλιῶν
 στιγμιαῖα, περίτεχνα κεντήματα, σὲ τελάρου τοῦ ἀχανοῦς,
 καθὼς πηγαίνουν νὰ κουρνιασοῦν, φεύγοντας τὶς ἀγριογαλῆς,
 τὶς κακὲς κουκουθάγιες καὶ τοὺς κίντυνους τῆς νύχτας.

Ξεφτάνε τὰ κεντήματα, ξανάρχεται ἡ γαλάζια μοναξιά.
 Δεύτερο σμήνος πάλλεται, δεύτερη μοναξιά τ' ἀκολουθεῖ.
 Καὶ προχωρεῖ σὲ μᾶκρος τούτη ἡ ὑπέροχη ἀρμονία.
 Σφάλισα τότε τὸ παράθυρο γιὰ καλὰ, νὰ μοῦ ἀπομείνουν
 τοῦ δειλινοῦ οἱ μνήμες, νὰ συμμαζωχτῶ, νὰ ἰδῶ τι κάμνω.
 Ὁραίες εἰκόνες, καλῶ νὰ ἐπιφοιτήσετε
 στὸν κλειστὸ χῶρο τώρα πού ἀπομονώθηκα
 ἕνας πατέρας μὲ τὸ δῶρο αὐτό, τὸ παιδί του
 καὶ μὲ τὸ μέλλον ἄγνωστο, ναρθεῖτε νὰ ταιριάξετε
 τὸ στοχασμὸ πού μὲ παιδεύει τὸν ξερό,
 τὸν κατάξερο, χωρὶς τὴ σύμπραξή σας,
 τὸ ἄνανθο δέντρο, τὴν κατάρατη συκῆ,
 καὶ μέτρα, πού χωλαίνουν μὲ ξυλοπόδαρά τους,
 τ' ἄπτερα καὶ τὰ ἔλεεινά, χωρὶς τὴν ἄρση.

Στὴ σῶρευση τοῦ περιττοῦ ὕλικου, ἕνα σβωλάκι,
 μιὰ ψηφίδα χρήσιμη νὰ προσαρμόσετε
 γιὰ νὰ χαρῶ καθὼς ἀρμόζει τὸ χαμογέλιο
 αὐτοῦ τοῦ νέου τοῦ κοριτσιοῦ πούναι παιδί μου.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

"Ερχεται, βέβαια, με άνωμαλίας ή αλλαγή.
 Άφήνουμε την έξοχή του φθινοπώρου με κατήφεις.
 Άπότομα, την ξεραίλα του μεγάλου θέρους έχει διαδεχθεί
 μιάν άνθηση επίπλαστη, φουντωμένη, πολύχρωμη,
 τόσοσ αντίθετη της εποχής που φυλλορροούν τὰ δένδρα.
 Καί την αφήνομε, προτιμώντας την περισυλλογή.
 "Αραγε, προτιμώντας; Ή αίσθηση, όχι, δέν την προτιμά.
 Άλλά ή ανάγκη της ψυχής. Τέτοια είναι ή "Ωρα.
 Μίκραναν βλέπεις οί μέρες. Ό ήλιος βραχύς κι' ή διαδρομή του.
 Νύχτες περίκλειστες του στοχασμού θαριοστολίζονται,
 άντίς με όνειράτα, με εικόνες τών θλαστήσεων, τών λουλουδιών
 και τών χρωμάτων τους. Ένέχει αλήθεια της πραγματικότητας
 ή αλλαγή της ώρας, όσο κι' άν, γόησες Σειρήνες,
 οί εφήμερες θλαστήσεις ζητούν να διώξουν την έντύπωση
 με άπατηλότητα. Για τουτο, ός τους κωφεύσουμε' άνδρεία
 ν' άντιπαρέλθουμε' στο χρέος της Νέας "Ωρας να προσαχθούμε.

ΑΛΛΑΓΗ

Στέριωσαν οί νέες εικόνες, νιώσαμε τις νέες μορφές,
 που άνθηρά μάς περιβάλαν, ξαφνικά, σε μιὰ νυχτιά.
 Τὰ τριγύρω της ψυχής μας, χτές άκόμη, έρημωμένα,
 και τὸ θράδυ, κάτι ώστόσο φάνηκε να μεταλλάξει:
 ξύπνησεν ένα πουλάκι και μετάδωκε άγγελία
 και τή νύχτα; ήρθε κι' άπλώθη, σαν ξαλάφρωμα, ένα κάτι
 σαν εύλογημένη πνοή.
 Κι' ό του θαύματος! ή αυγούλα ήρθε κι' έφεξε λαμπρότατη,
 που όλα μας τὰ χτεσινά του άχαρου και μαύρου κόσμου
 τὰ έξαφάνιζε για πάντα, τάκανε σα να μην ήσαν.

"Ω, πρωία ευδαιμονίας, που άπό την ψυχή ανατέλλεις
 και προβάλλεσαι στους τοίχους κι' όλα τὰ περίγυρά μας,
 μένε πλαί μου τώρα, γίνε τὸ άνθοφόρο περιβόλι
 κι' ό καρπός μας της τρυφής. Κείνα τ' άχαρα και μαύρα
 κάνε να μη μάταρθούνε. Δώσε μνήμη παραδείσου.
 Δέξου να σε κατοικούμε.

ΣΧΗΜΑΤΑ ΚΟΡΥΦΩΝ

"Εκθετες καθώς είναι στους κύκλους τών καιρών,
 στητές στην έρημιά τους τοποθεσίες, μνημεία,
 καλά καλά πριν τὸ ξαρ σημάνει στις κοιλάδες,
 άνθίσανε κι' άπλώσαν πρόωρα, εκτός του Λόγου,
 εκτός σκοποῦ, αυθορμητώς, με τους χρωματισμούς
 χιλίων κι' ένός θαθμοῦ. Κι' ός έρθει ό έρημίτης
 με τὸ σακκούλι επ' ώμου, με τὸ ραβδί ανά χειρας,
 ό άναρριχητής, να θρεί τὰ μονοπάτια,
 πού, ως χτές έκλειε τὸ χιόνι, τὰ όλισθηρά του ίλίγγου,

νὰ πάει καὶ νὰ τὶς φθάσει, ἀπόκρυφες ψυχές,
 τὶς ὄρεινές, ποὺ ζοῦνε καὶ στέκουν ἀπὸ αἰώνων,
 ἀδιάφορες στὸ θέρος στοὺς ξένους ὄρατό,
 ὄλο ἀχνίνα λουλούδια διάδοχα τῶν χιονιῶν,
 αὐτά, ποὺ φουντωμένα δὲν ἔχουν προορισμό τους
 νὰν ταΐδουνε οἱ ὁμάδες τῶν ἑορταστῶν τοῦ Ἀπρίλη·
 τὸν καταπλήσσει τούτων τῶν χώρων τὸ ἀπαθές.
 Ἐπιρροὴ καμία δὲν φέρνουν οἱ ἐποχές.
 Τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου μόνο ὡς πομπές ἀχλύων,
 ἐναλλαγές τῶν ἀστρων καὶ διάβα τῶν θυελλῶν
 διαγράφεται· ἀλλ' ὁ θράχος δὲν δείχνει ταραχή,
 οὔτε ἀλλοιοῦται διόλου τὸ γνώριμό του σχῆμα,
 ποὺ ἀποτελεῖ οὐσία λίαν συγγενὴ τοῦ θεοῦ.
 Κι' ὁ ἀναρριχητῆς, σιμώνοντας ἐπάνω,
 παίρνει προσκυνητῆ μορφή καὶ τὸ ἴδιο δέος
 στὸ ἀντίκρουσμα τοῦ σχήματος αἰσθάνεται, ὅπως ὅταν
 πιστὸς πρὸς ἅγιους τόπους ἐγγίσει, ὅταν διατίθεται
 πρὸς προσευχὴ ἢ ψυχὴ του καὶ κάμπτεται τὸ γόνυ.
 Παίρνει ἢ αἰωνιότητα μορφή ὑλοποιημένη.
 Μόχθοι, ἴλιγγοι, κουράσεις χάνονται πρὸ τοῦ ἀπειροῦ.
 Οἱ λίθοι ἐπὶ τῶν λίθων βοοῦν ἐπιταγὴ
 πρὸς τὰ ὄντα, ν' ἀνυψοῦνται, μακρὰν στρωμνῆς φροντίδων,
 μέχρι συνταυτισμοῦ τῶν πρὸς τὰ ἱερά στοιχεῖα.

ΟΙ ΓΙΟΡΤΑΔΕΣ

Κοπήκανε τὰ πράσινα φυλλώματα ἀρμαθιές,
 καὶ δέσμες τὰ φανταχτερὰ λουλούδια τοῦ χειμῶνα,
 τῆς παγωνιάς ἀνθίσματα, τὴν εἴσοδο στὸ σπίτι
 κάμνουν. Μᾶς φέρνουν τὴν ἑορτῆ, θουνίσια, δροσισμένη,
 νὰ τὴ θρονιάσουν στὰ θερμὰ μοναχικὰ δωμάτια.
 Ἀλλάζουν τὰ περίγυρα. Κατοικητήρια τοῦ φωτὸς
 γίνονται οἱ σύθαμπες γωνιές. Τὰ σκεβρωμένα ξύλα
 λές καὶ ξεπέταξαν κλαριά καὶ θάτους, λές κι' ἀνθίσαν.
 "Ἐφεξε τὸ πρασίνισμα κι' ἄστραψε τὸ λουλούδι·
 οἱ τοῖχοι χαμογέλασαν, φάνταξε τὸ τραπέζι,
 στήσανε τὰ θιβλίια χορὸ στὰ ράφια τους τὰ σκουρα
 καὶ δάσος πλήρες φούντωσε τὸ πλοῦτος τοῦ τζακιοῦ.
 Τάειδαν οἱ γέροι τοῦ σπιτιοῦ καὶ σιγοκελαηδήσαν
 τάειδαν οἱ νιοὶ καὶ χάρηκαν καὶ τὰ μωρὰ εὐφρανθήκαν,
 ὄλοῦθε βγήκε μιὰ ὑμνησιὴ στὴ θαλερὴ τῆ φύση,
 ποὺ μᾶς θυμήθη τοὺς κλειστοὺς καὶ μοναχοὺς ἀνθρώπους
 κι' ἐδῶ μᾶς μετατέθηκε, καὶ δῶρα μᾶς φορτώνει,
 καὶ τοὺς χειμῶνες καταλυεῖ μὲ ἀνθησιὴ τοῦ σπιτιοῦ.

Κοιτάχτε, ὅπου ἔβωσκε ἀνοσιὰ, χοροπηδάει μιὰ πλάση
 ζωντανεμένη στὶς χαρὲς γιορταστικῆς βλαστήσεως.

ΤΑ ΦΙΔΙΑ

Οί πλούσιες τῶν παραποταμιῶν τῶν λιβαδιῶν φυτεῖες
 μολύνονται ἀπὸ τὰ φαρμακερά, τὰ αἰσχρὰ τὰ φίδια:
 τὰ ὠραῖα καλάμια, θρυλικά τῆς δροσιάς τῶν ὄχτων τὰ στολῖδια,
 χάμου, τῶν πλατανιῶν τὰ πηχτὰ φύλλα, — ἐστῖες
 ὅλα γινήκανε στὶς ὄχεντρες, ποῦ εἶναι Ἀμαρτίες
 παλιές, βαρειές, τιμωρημένες: — «Σεῖς τὴν ἴδια
 »τὴ Γῆ, ποῦ σὰς ἐγέννα, νὰ τὴν τρώτε! Καὶ τίς θεῖες
 »ἐκστάσεις τ' οὐρανοῦ νὰ στερηθεῖτε, ὦ αἰσχρὰ φίδια!»
 εἶπεν ὁ Θεός.

— Μὰ κι' ἀπὸ σένα, ὦ Γόητα, κι' ἀπ' τὸ κορμί σου
 τὸ ἀγαλματένιο, Ἔφηθε μάγε, τὸ μουντὸ σὰν γάλα,
 μὲ τίς ἀπόπνοιες μόσχου ἀγνοῦ θουνίσου,
 κι' ἀπὸ τὰ μάτια σου τὰ ἐρωτικά καὶ τὰ μεγάλα,
 κι' ἀπὸ τὰ μελιστάλαχτα τὰ χεῖλια,
 πετιέται θάρβαρα ὄχεντρα καὶ μὲ δαγκώνει, ἡ Ζήλεια.

ΧΟΥΣ ΕΣΜΕΝ

Πεθαίνομε κι' ἀφήνομε τὸ κάλλος τοῦ Χειμῶνα,
 ποῦ εἶναι ὁ οὐρανὸς σὰν σάβανον ὠχρὸς, σὰν τέφρα ὠχρὸς
 κι' ἀφήνομε τὴν Ἄνοιξη, ποῦ εἶναι ὁ καιρὸς
 ὁ ἥπιος, μοσκοβολάει στὸν κάθε ἀνθῶνα
 ὁ ἀγέρας ποῦ ἀνασαίνομε. Πεθαίνομε, καὶ τὴν εἰκόνα
 ἀφήνομε τοῦ ὑπέροχου Καλοκαιριοῦ, ποῦ ὁ χλιαρὸς
 μᾶς περιλούζει ὀλόκληρους χαυνωτικὸς ἰδρῶς,
 ποῦ οἱ ὀπῶρες μέλι ἀργοσταλᾶν. Καὶ τὴν Κορόνα
 τοῦ Πένθους, τὸ Φθινόπωρο, τὸ ἀφήνομε κι' αὐτό.
 —Γιὰ τοῦτο καὶ μᾶς ἔζωνε τὴν ἀνοιξην ἡ λύσσα
 γιὰ τίς ἀπόλαυσης· τὸ καλοκαίρι τὸ ζεστό,
 μύριων πόθων ἀδύνατων ἡ ἐπιθυμία
 κι' ἡ Ἐλπίδα τὸ Φθινόπωρο μᾶς ἔζωνε, καθὼς ἐφύσα
 ὁ ἄνεμος· καὶ τὸ Χειμῶνα, ἡ θεία Μελαγχολία.

Ο ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ ΚΑΙ "ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΜΑΤΙ"

Δέν είμαι τεχνοκρίτης ἢ λογοτέχνης καὶ μόνον
προσωπικὲς ἐμπειρίες καὶ ἀναμνήσεις μπορῶ νὰ προσφέρω.
(ἀπὸ γράμμα πρὸς τὸν Κ. Χρυσάνθη)

Τὸ 1935 γνώρισα τὸν Παπατζῶνη καλά. Βγάξαμε τότε μὲ τὸν Πικιώνη καὶ ἄλλους ἓνα περιοδικὸ καλλιτεχνίας καὶ τέχνης «Τὸ τρίτο μάτι». Οἱ δυσκολίες ἦταν πολλές, οἰκονομικὲς βεβαίως ὅπως σὲ ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ περιοδικὰ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τυπογραφικὰ γιατί φιλοδοξούσαμε νὰ παρουσιάσουμε στὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ ἓνα πρωτοποριακὸ περιοδικὸ — πρωτοποριακὸ καὶ στὴν ὕλη καὶ στὴν παρουσίασι, δηλαδή τὴν τυπογραφία, τὴν σελιδοποίηση, τὸ σχῆμα. Ἔτσι μεταχειριζόμαστε ἔντονες διαφορὲς στὸν ὀφθαλμὸ τῶν στοιχείων, παιχνίδια μὲ τὰ ὄρθια καὶ τὰ πλάγια γράμματα, τὰ λεπτά, τὰ ἡμίμαυρα, τὰ πλατέα, τὰ ἀρχαϊκὰ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς καθὼς καὶ διαφορετικὲς, πολλαπλὲς ἀναλογίες στοὺς τίτλους, τὰ κείμενα, τὶς σημειώσεις, τὰ περιθώρια κλπ.—πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖον ἐγὼ κυρίως εἰσέπραττα οὐκ ὀλίγα παράπονα, γρίνιες, μουντζες καὶ ἀναθέματα ἀπὸ τοὺς ἐργάτες στὴν «κάσσα» ἢ στὴν «μηχανή» ἀκόμα ὅταν τοὺς γύρευα τὴν τελευταία στιγμή νὰ μοῦ βάλλουν ἓνα διάστιχο, μὰ ἀραίωσι ἢ μὰ ἀλλαγὴ στοὺς τίτλους, ἢ νὰ φύγουν τὰ κεφαλαῖα, ἢ νὰ προστεθοῦν ἀριθμοί, ἢ οἱ ἀριθμοὶ νὰ γίνουν ἀπὸ ἀραβικοὶ ἑλληνικοὶ καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦ Κυρίου Ἐφέτου Πατσᾶς.

Ὁ Ἀπόστολος Μελαχρινὸς ὁ Ἀπολλώνιος «ποιητὴς πολυτελείας» λαμπρὸς συμβολικὸς καὶ παρακμαϊκὸς (ἢ παρηκμασμένος;) ποιητὴς πρὸς εὐχαρίστως ἀπήγγελε τοὺς στίχους τὸν προσφέροντας ἀλλὰ γαλλικὰ τὰ ὧσ' ὡς γὼ καὶ συνάμα προσθέτοντας στὴν ὠραία φωνὴ πρὸς εἶχε ἓνα εἶδος ὡς τρέμολο ρογγῶδες πρὸς γαλλικὰ θὰ τὸ λέγαμε en grassouillant, ἦταν ἐπίσης τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἰδιοκτῆτης τυπογραφείου ὅπου ἔβγαζε τὸ δικὸ του περιοδικὸ τὸν «Κύκλο» καὶ ὅπου βγάξαμε καὶ μεῖς μὲ τοὺς κόπους πρὸς ἀνέφερα τὸ δικὸ μας «τρίτο μάτι».

Ἀκούγοντας ὁ ἀγαθὸς Ἀπόστολος τὰ παράπονα καὶ τὴν ἀγανάκτησι τῶν δύο ἐργατῶν τοῦ ἐναντίον μου καὶ τὶς δικὲς μου μεμφμοιρίες, χρησιμοποιοῦσε τὸ ἀκατανίκητο χαριτόβροτο μειδιάματό του καὶ ἐποφειετο, πολὺ σωστὰ ἄλλωστε καὶ δικαίως, νὰ μοῦ παρατηρῇ ὅτι ὁ λογαριασμὸς ἠδῆξῆθη.

Ἄλλὰ σοβαρότερες δυσκολίες παρουσίαζε ἓνα ἄλλο πρόβλημα. Οἱ εἰκαστικὲς τέχνες εἴτε ἐπρόκειτο περὶ τῶν νέων τάσεων τῆς ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, ἀρχιτεκτονικῆς στὴν Εὐρώπῃ ἢ ἐδῶ, εἴτε ἐπρόκειτο γιὰ τεκμήρια ἀπὸ ἀρχαῖες τέχνες καὶ τεχνικὲς ἀνὰ τὸν κόσμον. εἴτε ἐπρόκειτο περὶ γεωμετρικῶν καὶ ἀφηρημένων σχημάτων δὲν ἐχρειάζοντο τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα καλὸ κλισὲ καὶ μὰ λεζάντα. Φιλοδοξία μας ὅμως ἦταν νὰ ἐνημερώσουμε τὸ κοινὸ καὶ μὲ κείμενα ἀνάλογα τῶν ὁποίων ὑπῆρχε σωρεία καὶ πρὸς ἦταν ἀγνωστα στὸν τόπο μας ὅπου καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἀγνωστα.

Ἄλλ' ὅπως εἶπα, οἱ εἰκαστικὲς τέχνες ἔχουν τὸ θαυμάσιον προνόμιον νὰ ὁμιλοῦν γλῶσσα διεθνή ἐνῶ τὰ λογοτεχνικὰ κείμενα χρῆζονται μεταφραστοῦ — καὶ καλοῦ μεταφραστοῦ. Ἦταν δὲ τὰ κείμενα αὐτὰ λογίων — λογιῶν. Ἄλλα ξηρὰ καὶ τεχνικά, ἄλλα γλαφυρὰ καὶ τεχνοκρίτικὰ, ἄλλα καθαρὰ λογοτεχνικά, ἄλλα ποιητικὰ καὶ τὰ πρότυπα, ἄλλα μὲν στὴν ἀγγλικὴ ἄλλα στὴν γαλλικὴ ἄλλα στὴν γερμανικὴ, ἄλλα στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἢ λατινικὴ.

Τότε παρουσιάσθη ὁ Παπατζῶνης ὡς Θεὸς καὶ μάλιστα ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεός. Τὰ ἀνέλαβε ὅλα συλλήβδην καὶ ἀθρόως καὶ τὰ μετέφερε στὴν πρὸς θαυμαστὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἓνα ἕκαστον καθ' ὃ ἤρμοζεν, ἀνευ περιττῶν ἐνδιασμῶν, χρονοτριβῶν, κομπασμῶν, ζευξεκιῶν, καὶ οὕτω μουντζες, καὶ ἄσε νὰ δοῦμε, καὶ σοῦ λέω ἀργότερα, καὶ βλέπουμε καὶ τὰ παρόμοια.

Καὶ ἔτσι ἐπὶ τέλει αἰθανθήκαμε μὰ τέλεια ἀνακούφισι. Ἄλλὰ γρήγορα ἢ ἀνακούφισις μετεβλήθη σὲ θαυμασμό, γιατί τὴν ἔξοχη μεταφραστικὴ ἐργασία ἀκολούθησε ἢ πρὸς πρωτότυπη καὶ μαγευτικὴ δημιουργικὴ ἐργασία εἴτε ὡς πολυσπούδαστα καὶ πλούσια σὲ ἔννοιες ἄρθρα, εἴτε ὡς ἐξαισία ποιήματα ἐρμητικὰ, σκοτεινὰ ἐνίοτε ἀλλὰ γεμάτα ἀπὸ γυμνὲς αἰσθήσεις, ἀπὸ αἰσθήματα λεπτοφανῆ, ἰδιοφυῆ, ρεμβώδη, νοσταλγικά, πλήρη ἀποχρώσεων, ἀντικα-

τοπτρισμῶν, ἀναφορῶν εἰς ποιήματα καὶ ποιητὰς παλαιούς ἢ ἀρχαίους ἢ νέους, ἢ Χριστιανικούς, εἰς εἶδη ἰδιάζοντα καὶ τρόπους διαμορφωτικούς εἰς περιτέχνα ὕφη καὶ εἰς τοπία ἐξ ἴσου πλούσια, ποικίλα, ἀναπάντεχα, ἀλλὰ πάντοτε ποτισμένα μὲ τὴν αἴσθησιν τῆς ὕλης τοῦ καιροῦ, τοῦ ἀνέμου, τοῦ ὕγρου ἢ τοῦ ξηροῦ, τοῦ ῥίγους, τοῦ ταραγμένου ἢ τοῦ δυσδιάκριτου, τοῦ μουντοῦ, ἢ τοῦ κενοῦ, τῆς ἀνατάσεως ἢ τοῦ συνεπαρμού. Ἔχουν τὰ ποιήματα αὐτὰ καταφάσεις ἀλλὰ καὶ ἀδιατύπωτα αἰτήματα, ἀνερμήνευτους ψιθύρους, ἐλλείμματα ἀμφίβολα, ὠχρὰ σημεῖα, ἐρημώσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ χειροποιήτᾳ: Λάσπη, βαθεῖα καὶ βουρνωτή, Χαλικούρα. Γλύστρα. Γδοῦποι ἀντηχοῦν τῆς κατακύλας τῶν πετρῶν. Τὸ τρίξιμο τοῦ ραγίσματος πέρασε ὀλόκληρο στὸ δένδρο τῶν νεύρων, στὸ σβάλιασμα τοῦ χώματος, ἢ ψύχρα, ἢ ὕγρασία, σκληρὰ μυστήρια μᾶς φαίνονται ἀπόψε.

Μεταφυσικὸς ποιητὴς ὁ Παπατζώνης, μὲ σκληροὺς καὶ αὐστηροὺς ρυθμούς, χωρὶς ἴχνος αὐταρέσκειας, χωρὶς αὐτο-ἐπεικείεις, χωρὶς γλυκασμούς, χωρὶς ἐπαρχωτισμούς, εἶναι μορφὴ μακρυνὴ κάπως, ἐκτὸς τύβης, οὔτε στὴν ἀγορά, οὔτε στὸ πεζοδρομίο, οὔτε σὲ βάθρο, περπατάει μὲ νηφαλιότητα σὲ βουνὰ καὶ λαγκάδια, μακρὰ ἀπ' τὴ θάλασσα, μόνος — ἀλλ' ὄχι ἀμνήμων.

Ν. ΧΑΤΖΗΚΤΡΙΑΚΟΣ ΓΚΙΚΑΣ

Π. ΚΛΩΝΤΕΛ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Σ' αὐτὸ τὸ τμήμα τοῦ κύκλου, ἢ ἀνοιξη ποὺ ἀρχίζει στὴν μιὰν ἄκρη του κυνηγάει στὴν ἄλλην ἄκρη του τὸ φθινόπωρο ποὺ ἀρχίζει. Καὶ τὸ φθινόπωρο εἶναι κάτι ποὺ ἔχει ἀρχή.

Τί περίεργο, τὸ ὕφασμα τοῦ χρόνου, ὅστερ' ἀπὸ τόση χρῆση νὰ μὴν ἔχει οὔτε μιὰ τρύπα.

Ἄνάμεσα στὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα δὲν εἶναι ἀκόμη σήμερα, εἶναι χθές. Σωπᾶστε! ἂν κάνουμε θόρυβο ὁ χρόνος θὰ ξαναρχίσει.

Βρίσκομαι σὲ συνηθίσεις μὲ τὸ θάνατο, ζυγιάζω τὶς προτάσεις του. Λέει τὸ τριαντάφυλλο, δὲν μὲ προστατεύουν τ' ἀγκάθια μου, μὲ προστατεύει τὸ ἄρωμά μου.

Δὲν πρόκειται νὰ μὲ ἀλυσοδέσει τὴ γλυτσίνα (λέει ὁ Θεός), τὸ ἀμπέλι καὶ τὸ σταφύλι μόνο τὸ μποροῦν.

Σίμωσε τὸ αὐτί σου γιὰ νὰ αἰσθανθεῖς πόσο στὸ βάθος τοῦ στήθους ἑνὸς θεοῦ ἢ ἀγάπῃ ἀργεῖ νὰ σβύσει.

Ἐρριξα τὰ ψίχουλα ἀπ' αὐτὰ τὰ κάποια λόγια, χωρὶς θόρυθο, σι' ἄφωνα τὰ ψάρια.

Ἄκουω στὸ αὐτί μου τὴ φωνὴ κάποιου ποὺ μιᾶ μὲ τὰ μάτια σφαλισμένα. Τούτη ἢ μέλισσα, ποὺ πεθαίνει ἀπὸ ἔρωτα στὸ κέντρο τοῦ τριαντάφυλλου, ἂν τὴν ἄγγιζες, τί κέντρισμα θὰ σὲ περιμένε!

Μετ. Τ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

Ο ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ, Η ΠΙΣΤΗ ΤΟΥ, ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΜΑΣ

Μιά μέρα άκουσα τόν καθηγητή Γιώργο Σαββίδη — τόν σοφό και χαλκέντερο — νά λέη σέ γνωστό κριτικό:

— Έχετε άδικήσει πολύ, Ξναν σημαντικό ποιητή. Τόν Παπατσώνη.

Αυτό τó έχω σκεφτεί κι' εγώ πάρα πολλές φορές! Είναι φαίνεται ή μοίρα τών δημιουργών πού δέν παταγοῦν και δέν αυτοπροβάλλονται κι' οὔτε οργανώνουν «κλίκες» γύρω τους, νά βρίσκονται παραγκωνισμένοι.

Βέβαια, ó χρόνος, είν' εκείνος πού τελικά θά πῆ τó ποιός και τó πώς. Όμως είναι κρίμα Ξεργα μεγάλα και δυνατά νά μένουν πολλές φορές κρυμμένα κάτω άπό τήν άγνοια τού κοινού. Είναι ζημιά γιά τó κοινό. Έκείνα δέν έχουν νά πάθουν τίποτε. Θάρθη ή ώρα τους.

Ή «Πνευματική Κύπρος», τιμώντας Ξναν κορυφαίο ποιητή τιμά τόν έαυτό της. Κι' είναι παρήγορη ή φωνή της, φωνή καθαρή κι' άνυστερόβουλη, Ξτσι καθώς μάς καλεί νά τιμήσομε μαζί της τόν Τάκη Παπατσώνη.

Έκείνοι πού Ξέρουν νά γεύονται τήν άλήθεια και τήν προσευχή Ξέρουν και τήν ποίηση τού Παπατσώνη. Κάποτε ήταν πολύ λίγοι. Τώρα σιγά — σιγά ó κύκλος εὔρύνεται. Ή Ξδια ή ποίησή του δέν προσφέρεται γιά μάν εὔκολη και «χωνευτική» περιδιάβαση.

Ό Παπατσώνης άπαιτεί Ξναν «δέκτη» συντονισμένο.

Ό Παπατσώνης διαβάζεται μέ ψυχή και μέ νοῦ. Είναι ó ίδιος σοφός και καθαρός σάν παιδί. Γι' αυτό τόν άγαποῦν οί άνθρωποι πού Ξέρουν νά νοιώσουν και νά στοχαστοῦν και τά παιδιά.

Ό Κυριάκος Χαραλαμπίδης, ó Κύπριος ποιητής, θαρρώ πώς μάς δίνει άκέραιη τήν αίσθηση αυτή, στό ποίημά του «Γράμμα στόν κύριο Τάκη Παπατσώνη, ποιητή.»

«... Έφυγα πρὸς τὰ κάτω, στή γωνιά, κι' Ξμεινα έκεί,
ότι άκουσα χειροκροτήματα, σημάδι τέλους.
Άπό τήν πόρτα θγήκανε παιδιά' όλο παιδιά.
Σ' αυτά μιλούσατε;»

(Άπό τήν ποιητική συλλογή τού Κ. Χαραλαμπίδη «Η άγνοια τού νεροῦ»)

Τά παιδιά μεγαλώνοντας θά πάρουν μιá κληρονομιά τους τó άπόρητο μήνυμα τού Παπατσώνη. Θα τόν διαβάσουν ύστερα άπό μάς. Θα τόν άγαποῦν πού πολύ άπό μάς. Θα μποροῦν νά τόν τραγουδήσουν ελεύθερα, θά είναι ó σύντροφός τους στις λειτουργίες τών άνοιξέων.

Ό Παπατσώνης περιγράφει μέ Ξνα Ξερό λεκτικό τήν μυστική φύση τῆς ψυχῆς μας. Δρομοδείκτης γιά τήν Πάτμο τού όράματος ó λόγος του, Ξυπνά μέσα μας τήν άποκάλυψη τῆς χαράς πού άνυψώνεται πάνω άπό τήν λάσπη.

«Χριστέ μου, άς γίνει κι' οί ψυχές μας νάχουν
συμπόνιες, σάν εκείνες τις γυναίκες'
νά μαλακώσοῦν οί Ξχθρητες' και νά δεχθοῦμε
μιάν Ξξια Άνάσταση, πολύ γαληνεμένη.»

(Έκλογή Β' σελ. 112)

Μέσα σὲ τέτοια ἀτμόσφαιρα ἀπολυπτική, νοιώθουμε πρωταρχικό ρόλο νὰ παίξει στὴν ποίηση τοῦ Παπατσώνη, ἡ πίστη. Εἶναι ἡ μητέρα τῶν στίχων του, ἡ τροφὸς ποὺ τρέφει τὴν ψυχὴ του μὲ γαλήνη καὶ ἀσφάλεια καὶ τὸν ὀδηγεῖ ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες τῆς ἐποχῆς στὴν ἰσορροπία καὶ «εἰς ὄδον εἰρήνης», ἐκεῖ ὅπου πορεύονται ὅσοι ἔγιναν κάτοχοι τοῦ μυνήματος τῆς Σωτηρίας.

Ἐξαιρετικὸ τὸ ἔργο — τὸ ὑποβλητικὸ — τοῦ Παπατσώνη, γεννιέται ἀπὸ τὴν πίστη. Αὐτὴ ἀκριβῶς μεταρσιώνει τοὺς πόνους, τὰ πάθη, τὶς θλίψεις, καὶ τὰ μετατρέπει σὲ εὐδαιμονία μυστική, σὲ δημοσιότητα. Γίνεται κίνητρο γιὰ νέες διερευνήσεις τοῦ ἔσω χώρου, κίνητρο γιὰ προσευχή. Ὁ Παπατσώνης τὴν γενεσιουργική κίνηση τῆς Τέχνης, τὴν ταυτίζει μὲ τὴν προσευχή. Σ' ἓνα γράμμα του μοῦ ἔγραφε: «Τέχνη = προσευχὴ καὶ ἔνωση μὲ τὸ θεϊκὸ στοιχεῖο. Φαίνεται ἀπηρσιωμένη καὶ καταργημένη ἡ ἐξίσωση αὐτὴ περιφρονεῖται ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐν τούτοις, ἂν ἔχη μίαν δικαιολογίαν ὑπάρξεως ἡ ποίηση καὶ ἡ τέχνη γενικά, μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀνάταση θρῐσκειται.»

Μὲ τὴν πίστη αὐτὴ θὰ μᾶς πῆ πὼς «ὁ μικρὸς καὶ χωματένιος ἄνθρωπος μ' αὐτὴ τὴν πίστη ντύνεται ἄλλωστε, τὸ ντῦμα τῆς κυριαρχίας».

Μὲ φυλαχτὸ τὴν πίστη προχωρεῖ, πραγματώνει τὸν θαυμαστὸ βαθμὸ τῆς τελειώσεως, ποὺ συγκινημένα περιγράφει ὁ ψαλμωδός:

«Τι ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ
ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν;
ἠλάττωσας αὐτόν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους
δόξη καὶ τιμῆ ἐστεφάνωσας αὐτόν..»

(Ψαλμὸς Η' στίχ. 5—7)

Ἀπέναντι στὴν τραγικὴ ὥρα, μπροστὰ στὸν ὄλεθρο καὶ στὴν ὀδύνη, ὁ ἄνθρωπος ποὺ πιστεύει γίνεται δυνατὸς καὶ ἀνοίγει μὲ μιὰ φοβερὴ δύναμη στὸ δρόμο γιὰ τὸ καλὸ.

Δροσιὰ τῆς χάρις λοιπὸν ἡ ποίηση τοῦ Παπατσώνη. Τυλιγμένη μὲ τὸ μελιχρὸ φῶς τοῦ ἑσπερινοῦ ἢ συζευγμένη μὲ τὸ ἀπόμακρο κουνδούνισμα ἐνὸς σημάντρου.

«Ἄστρα ὑψωθῆκαν, ἄλλα ἀργὰ βουλιάξαν,
τράθηξε ἡ ὠριμὴ νύχτα σὲ βαθύ της δρόμο.
Καὶ νά, ποὺ κάποτε σὰν ἀσημένιο τριζόνι
τὸ καμπανάκι βάνεται ἀσθενικὸ νὰ λαμπαδιάξει
καὶ παίζει κάπου· κι' ἄλλα τὸ ἀκλουθᾶνε
κι' ἄλλα πληθαίνουν καὶ καλαίνουν καὶ φωτᾶνε
σὰν ἄστρα ποὺ συνδυάζονται στοχαστικὰ σὲ ἀστερισμοὺς..»

(Ἐκλογή Β. σελ. 114)

Σταχυολογῶ σπασμένους στίχους ἀπὸ ἓνα μεγάλο ἔργο. Ἡ ποίηση τοῦ Παπατσώνη μοιάζει μὲ λυρικό λειμωνάριο ρέμβης καὶ καταγυκτικῆς προσευχῆς. Ἐπηρεεῖ τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἐρμηνεύει τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ (σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία σημασία τῆς λέξης: ποιητῆς = ὁ ἑρμηνευτῆς τοῦ Θεοῦ) καὶ ἀνεβάζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς ἴσκιους, στὸ φῶς.

«Θαμπωτικὰ πράγματα, ὀρμηγμένα ὅλα στὸ θάμπος...». Συγκομιδὴ συγκίνησης, «προσοκομιδὴ στὰ πνεύματα δώρον τῆς προσφορᾶς», αὐτὴ εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Τάκη Παπατσώνη. Εὐχαριστῶ τὸν ποιητὴ κ. Κύπρο Χρυσάνθη, ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ πλέξω αὐτὸ τὸ μικρὸ ἐγκωμιστικὸ σχόλιο σ' ἓνα μεγάλο ποιητὴ καὶ ἀγαπημένο δάσκαλο, τὸν Τάκη Παπατσώνη. Μικρὸ δῶρο σὲ μεγάλη προσφορὰ.

ΔΥΟ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΑΚΗ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ

Κάθε ποιητική γραφή έχει πολλές όψεις, προπαντός δίνει το έναυσμα για μία σειρά συλλογισμούς. Δεν είναι μόνο τὰ πρωτότυπα και τὰ παράξενα πού ενδιαφέρουν τὸ ξυνηγμένο μάτι. Ὁ τρόπος πού κοιτάζει ὁ ποιητής ἔχει πάντοτε προσωπική γωνία. Καί μιά μικρούλα λεπτομέρεια μπορεί νὰ δώσει στό δέκτη καινούργιους κραδαμούς. Πολύ περισσότερο μιά ιδιότυπη ποίηση μέσα στά κοινῶς δεκτὰ ὄρια και ὄχι ἄλογη, πού ἔχει ἀναμετρηθῆ μέ παλιές συγκινήσεις, ὅπως οἱ θρησκευτικές, και ἐπιβίωσε μέ νέους πραγματικά ποιητικούς ἤχους.

Ἡ ποίηση τοῦ Τάκη Παπατσώνη προσφέρει πολλές όψεις, πολλές ἐπιφάνειες: τὸ ἀναβιωμένο χριστιανικό αἶσθημα σ' ἓνα κλίμα λιγώτερο ὀρθόδοξο, ἢ φυσιολατρεία βάθους κι ὄχι φωτογραφία φυσικῶν τοπίων, ἢ ἀναζήτηση συμβόλων μέσα στις πιό κοινές λέξεις, ἢ γλωσσική πλευρά μέ τήν ἀνάμιξη δημοτικῆς, καθαρεύουσας και ἰδιοματισμῶν. ἢ σατιρική διάθεση, πού ἀναπάντεχα διακόπτει τή δραματική ροή, ἢ μυστική ἐνατένιση τοῦ στερεώματος και ἄλλα.

Ἀπό τὸν ποιητικὸν ὄριζοντα τοῦ Τάκη Παπατσώνη διάλεξα δυὸ θέματα, αὐτὰ πού ταίριαζαν μέ τις ἀναζητήσεις και τὰ ἐνδιαφέροντά μου. Στὸ κάτω — κάτω ἕνας καταπάγεται μέ κάτι ἂν αὐτὸ τὸν συγκινή κι' ἂν μπορῆ γι' αὐτὸ νὰ πῆ μὰ κουβέντα· σὲ τελικὴ ἀνάλυση: ἂν μπορῆ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἐκφραστῆ. Δηλαδή προσωπικά βλέπω τήν ἀπασχόληση μέ τὸ ἄλλα θέμα και τήν ἐπεξεργασία του σὰν εὐκαιρία νὰ δείξῃς τὸ δικό σου ἑαυτό, τὸ πῶς ἀντιμετωπίζεις αὐτὸ τὸ ἐρεθίσμα. Κι' ὅταν ἀκόμα κρίνῃς (ἐπίκριση ἢ ἐγκριση) ἀποβλέπεις ἀποκλειστικά στήν ἐκφραση ἐκείνου πού συνηγεῖς στό στήθος σου. Πολύ περισσότερο ὅταν ἄπλῶς σχολιάζῃς, σὰ νὰ μιλάς μπροστά σ' ἓνα εὐήχοο κοινό, πού θέλει ν' ἀνοίξῃ μαζί σου ἓνα φιλικὸ και καθ' ὅλα ἑλληνικὸ διάλογο.

Τὰ δυὸ θέματα πού διάλεξα εἶναι τὰ ἐξῆς: (α) Τὸ στερέωμα στήν ποίηση τοῦ Τάκη Παπατσώνη. (β) Ἡ Κύπρος στήν ποίηση τοῦ Τάκη Παπατσώνη. Τὸ πρῶτο θέμα μ' ἐνδιαφέρει ἀφοῦ ἀνήκω στὸν κλάδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Στὸ δεύτερο παρεμβαίνει ὁ τοπικὸς παράγοντας, ὁ γενέθλιος χώρος πού πάντοτε φιλοδοξεῖ γιὰ μνημονεύσεις κι' ἀναφορές.

Α'

Ὁ Ἄ. Καραντώνης πρῶτος ἔχει ἐπισημάνει μέ εἰδικὸ μελέτημα τὴ μυστηριακὴ σχέση τῆς ψυχῆς μέ τὸ σύμπαν, πού θέτει ὁ Παλαμᾶς σὲ μερικὰ ποιήματά του (Γύρω στὸν Παλαμᾶ, β', ἐκδ. Γκοβόστη, Ἀθῆναι, σελ. 174). Ἀλλὰ και τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τις ἐπιστημονικὲς προόδους τοῦ 19ου αἰῶνα, ἰδίως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐπίσης ὁ Καραντώνης ἔχει τονίσει, μάλιστα μέ ξεχωριστὴ ἔμφραση στήν «Ἀστρονομία». Ἄς μὴ ξεχνᾶμε πόσο ἐξαισία ὁ Παλαμᾶς μετέπλασε ποιητικά τὴ θεωρία τοῦ Ἀπλάς στό «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» (Λόγος Δωδέκατος — Κόσμος). Ὁ Ἰ. Σ. υ. τ. ρ. ἦ. ς. σὲ μιά διάλεξί του γιὰ τὸ ἐπικὸ αὐτὸ ποίημα τοῦ Παλαμᾶ (Μελέται και ἄρθρα, ἐκδ. Αἰγαίου, Ἀθῆναι, 1956, σελ. 436) μιλά γιὰ τὸν Τρίτο Ὀλυμπο τοῦ «γεωλάτρη» ποιητῆ, τήν «Ἐπιστήμη», και χαρακτηρίζει τήν πίστη αὐτῆ (πῶς ἢ ἐπιστήμη θὰ λύσῃ ὅλα τὰ προβλήματα μας και θὰ σώσῃ τὸν κόσμον) σὰν πίστη μεταφυσικῆς χροιάς.

Στήν ποιητικὴ περίπτωση τοῦ Τάκη Παπατσώνη ἡ ἀναφορά στό Στερέωμα δὲν εἶναι ἄπλῶς μιά πιστοποίηση μυστικῆς σχέσης, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἔμβιο κόσμο (προπαντὸς τὸν ἀνθρώπινο) και στό σύμπαν. Ἐπάρχει ἀσφαλῶς κι' ἡ πίστη γι' αὐτὴ τὴν σχέση. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἡ ἰδέα τοῦ ἐπιστημονισμοῦ. ἔστω και μέ τὴ μεταφυσικὴ της ἀπόχρωση. Ἡ μυστικὴ κλίση τοῦ Παπατσώνη ντύνει τις πιό πολλές φορὲς (ὅπου δὲν περιγράφει) τὸν ἀστρικό κόσμο τοῦ στερεώματος και τὸν κάμνει σύμβολα.

Μιά συστηματικὴ κατάταξη τοῦ σχετικῶς ποιητικοῦ ὕλικου, πού προσφέρει ὁ Τάκης

Παπατσώνης στις συλλογές του «Έκλογή Α'» και «Έκλογή Β'» (έκδ. Ίκαρος, 'Αθήνα, 1962) θα διασαφηνίση μερικώς θέσεις.

Και πρώτ' απ' όλα ο «Ήλιος», που εμφανίζεται συχνά, κυριαρχικά και πολυσημαντα ταυτοχρόνως. Κι' είναι τούτο φυσικό. 'Ο τόπος μας, όχι μόνον ο αττικός, που δοῦν σάν εκπρόσωπος και για ιστορικούς λόγους, αλλά και ὁ εὐρύτερα ἑλληνικός χώρος, ζῆ μέσα στοῦ θαῦμα τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, τοῦ Φαέθοντα. Και μᾶς ἐπηρεάζει ὁ ἥλιος μας οὐσιαστικά και ὡς φυσική μορφή και ὡς δύναμη που δίνει ἔνταση και καθαρή γραμμὴ σταῦ γύρω. 'Αλλά και στην ἐκκλησιαστική μας ζωὴ ὁ ἥλιος συχνά συμβολίζει πνευματικῆς ιδιότητες και καταστάσεις κι' ἔχει μᾶ μυστηριακή και μυστική ἀξία· ἢ καλλωπίζει τὸν ἐκκλησιαστικὸ στίχο, ἀγγίζοντας τὴ συμβολική σημασία, ἔστω και ἀπόμακρα. Αὐτὸ τ' «βαρὺν ἥλιο, τὸν «ποθητὸ» ἥλιο, τὸν «πομπῶδη» ἥλιο (γιὰ ν' ἀναφερθῶ σὲ τρία ἐξαιρετικά κοσμητικά ἐπίθετα, που δίνει ὁ Παπατσώνης), τὸν συναντάμε στοὺς δυὸ τόμους τῶν «Έκλογῶν» κάτω ἀπὸ ἕξη περπτώσεις, τίς ἐξῆς: σάν ἀπλή περιγραφή με ἀπλὸ λυρικό ὑπόστρωμα, σάν ἀπλή παρομοίωση τοῦ κοσμητικοῦ τύπου, σὰ μεταφορά, που προσδίνει μᾶ ιδιαίτερη λάμψη στην ἔννοια που ἀναφέρεται, σὰ φυσικὸ φαινόμενο που ἀνήκει στις σελίδες τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, σὰ σύμβολο ἔννοιῶν, και τέλος σάν ἕλικὸ ἢ μέσον «μυστικῆς» ἐπικοινωνίας. (Στὴν τελευταία περίπτωση μπορεί νὰ περιληφθῆ κι' ἡ μυστηριακή σημασία). Διαλέγω τρία δείγματα για τὴν «μυστική» ἢ μυστηριακή περίπτωση:

**Τοῦ τί εἶναι Ἄνατολή, τοῦ τί εἶναι Ἕλιος
τοῦ τί εἶναι Ἐτασμός τοῦ Ἕλιου...**

(σελ. 22, Α' ἐκλ.)

**...τὸν τρίτο Οὐρανὸ, με τὴν αἰώνια
λάμψη καταμεσῆς τοῦ Ἕπέρτατου Ἕλιου.**

(σελ. 45, Α' ἐκλ.)

..Βρεθήκαμε ἥλιοι με τοὺς ἥλιους

(σελ. 30, β' ἐκλ.)

Εἶναι φυσικὸ ἀπὸ καθημερινὴ συνήθεια, ἀλλὰ και κατὰ παράδοση, νὰ καταταγῆ σὰ δεῦτερο οὐράνιο σῶμα ἢ «Σελήνη» (τὸ φεγγάρι τῶν ποιητῶν, που παρόλες τίς προσεληνώσεις, ἔξακολουθεῖ τ' ἀσημένιο ἢ χλωμὸ του φῶς νὰ ἐπηρεάζη τὴν ψυχὴ μας, με τὸν πατροπαράδοτο τρόπο, και νᾶχη στὴ μαγεία πρωτεύουσα σημασία). Και ἡ Σελήνη κατὰ τὸν ποιητὴ παίρνει τὸ φῶς της ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἀλλὰ ἔχει θρονιαστῆ στην ψυχὴ μας σὰ σύμβολο νυχτερινό. Κυρίως εἶναι σύμβολο τῆς νέκρας:

**Και μόνη πάλι εἰκόνα, ἢ ἀντάξια αὐτοῦ τοῦ εἰρμού,
προβάλλει ἢ ἐρημωμένη και περιπλανωμένη
Σελήνη, ἄθροισμα πλήρες ὄλων τῶν ὠχροτήτων,
σαρκακοφαγωμένη, με τοὺς μηνιαίους περίπλους,
τὸ ἄριστο τῶν συμβόλων, που κρέμαται και δείχνει
τὸ θάνατο τῶν Κόσμων, και τὸ Μηδέν, πῶς φέγγουν.**

**Μάταιο Μηδέν, με φάσεις, με ἀπατηλῆς κινήσεις,
με δάνειο φῶς δοσμένο στὴ δίνη τῶν φροντίδων,
σ' ἔλξεις χωρὶς ἀγάπη, σφραγίζει τὴ ζωὴ μας
νυχτερινό, κερένιο, και, πρὸ παντός, ἔντάφιο.**

(σελ. 36, Β' ἐκλ.)

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ Σελήνη θροισκεται σ' ἐλάσσονα χώρο, παρὰ ὅπου ὁ δυναμικὸς ἥλιος. Ἀπαντᾶ κι' αὐτὴ στὴν ποίηση τοῦ Παπατσώνη σὰ φυσικὸ φαινόμενο. σάν ἀπλή περι-

γραφή ή σά μεταφορά, άλλα συχνά σά σύμβολο. Ο «μυστικός» της χαρακτήρας δέν είναι τόσο έντονος όπως εκείνος του ήλιου. Δέν ξέρω άν ή θρησκευτική επίδραση ένδυναμώνει τή θέση του ήλιου μέσα στην ποίηση του Παπατσώνη. Νομίζω όμως πώς τó φυσικό φαινόμενο «ήλιος» (μάλιστα ό «λαμπρός ήλιος τής Έλλάδας...») και ή ιδιαίτερή μας λατρεία προς τó φώς, που άποκαλύπτει κι' όχι σιαάζει τις γραμμές (πραγματικά ή πνευματικά και συμβολικά) δίνουν τήν πρωτοκαθεδρία ή τόν μείζονα χώρο στο σύμβολο «ήλιος».

★

Σε μιá τρίτη μοίρα έρχονται τὰ Ζώδια και τ' άλλα Άστρα. Ο Παπατσώνης βλέπει τή σχέση των Ζωδίων και των Άστρον με τή ζωή των άτόμων. Κι' έκει άκόμα που ή σχέση αυτή φαίνεται χαλαρή — θά'λεγα τ' άστρα διακοσμούν ή χαρακτηρίζουν τήν περιγραφή τής ώρας — στο βάθος βρίσκεις σύνδεση, σαν κάτι τó ένιαίο κι' άλληλένδετο να γίνεται στο στερέωμα και στη γή με τὰ έμβια όντα της και τὰ άνόργανα σώματα της. Συναντιás μιá σειρά άστρα: τó Βέγα, τόν Λέοντα, τόν Ηνίοχο, τόν Ταύρο, τόν Άρκτούρο, τόν Άδροχόο, τήν Παρθένα, τή Λύρα, τόν Άετό, τήν Άφροδίτη, τήν Κασσιόπη και άλλους μακρινούς άστéρες κι' άστερισμούς. Φέρνω παράδειγμα τήν «Ωδή στον Άδροχόο» όπου ό μύθος άπλώνεται και γίνεται σιγά — σιγά σύμβολο, δίνοντας ευκαιρίες για συνδέσεις προς τó παρελθόν (μυθολογία) και προς τήν αιωνιότητα. Έξάλλου ένα τμήμα τής «Έκλογής Α'» έχει τόν τίτλο *Ursa Minor* (πρώτη έκδοση 1944) κι' αυτό τó μέρος έχει άκριβώς τó μεγαλύτερο συμβολισμό και τήν πιο πολλή «μυστικότητα»: δέν προσφέρεται εύκολα σε όλα του τά σημεία.

★

Θά μπορούσε ένας να προβάλλει τή θέση πώς τó πανθειστικό πνεύμα οδηγεί τόν ποιητικό λόγο του Παπατσώνη ως αντίβαρο προς τις θρησκευτικές προσηλώσεις, όπου διοικεί τó συναίσθημα κι' όχι ό όρθός λόγος. Προσωπικά νομίζω πώς από μιá μυστικιστική τάση ό Παπατσώνης συνδέει τó καθετί με τó Άπέρτατο Όν. Ο ύμνος του προς τήν έλξη, που συγγρατεί σε μέτρο και άρμονία τó καθετί και που έρωτηματικά φοβάται πώς άν παύση αυτή ή άστρική άρμονία θά προκληθί άναστάτωση στον έμβιο κόσμο τής γής, δείχνει τήν πίστη του προς τó ένιαίο του κόσμου. Θά ειπωθί πώς τούτο είναι ή πραγματικότητα όπως τήν πρεσβεύει ή επιστήμη. Ναί! άλλα εδώ υπεισέρχεται και ό μεταφυσικός παράγοντας. Παίρνω τó παράδειγμα:

...έτούτη ή "Έλξη
να γνωριστεί ποτέ
με τήν άπώθηση
είναι τής αιωνιότητας
έλξη των διαστημάτων
ό άριστος οίωνός τής άμυνάς μας
κάρφωμα κι' έναγκαλισμός
πλήρωμα εκείνου που χωρίς αυτό
θάταν τó χάος
τό φεγγοβόλημά μας
ή συμμετρία
ή δικαίωση κι' ό καθαγιασμός
ής πιο πεισματικής μοιρολατρίας μας
τής πιο άσυλλόγιστης ξεγνοισιάς μας.

Προφανώς οι σίχοι αυτοί δέν είναι ύμνος στην επιστημονολατρεία, που εκφράζει ό Παλαμής στα σχετικά άστρονομικολατρικά ποιήματά του, όπως π.χ., στον «Λόγος Δωδέκατος — Κόσμος» από τó «Δωδεκάλογο του Γύφτου», όπου περιγράφεται ή θεωρία του Λαπλάς για τή γένεση των πλανητών. Έξ' άλλου ό Παλαμής πίστευε πώς ή σωτηρία μας βρίσκεται στον Τρίτον Όλυμπο, τήν Έπιστήμη, υπεραμαχεί του επιστημονικού θεικισμού. Τέ-

τοιο πρόγραμμα δὲν ἐκφράζει οὔτε ἕμισα ὁ Παπατσώνης. Ἴσα — ἴσα ὅλα τὰ ὑποτάζει σ' ἓνα «μυστικό» δεσμό, πολὺ θρησκευτικό. Κι' ἐδῶ βρίσκεται ἡ διαφορὰ τῶν δυὸ ποιητικῶν πεποιθήσεων: τῆς ἐπιστημολογικῆς τοῦ Παλαμᾶ («Ἡ Ἐπιστήμη Ὁμηρός σου») καὶ τῆς μυστικῆς τοῦ Παπατσώνη. Ὁ θαυμασμός τοῦ Παπατσώνη γιὰ τὸ Σύμπαν προέρχεται ἀπὸ «μυστικὲς» συνδέσεις τοῦ ἀπειροῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, γενικὰ τὸν ἔμβιο κόσμο. Καὶ καρτερᾷ ὁ Παπατσώνης μὰ ἐξ ὕψους σωτηρία, σάμπως αὐτὴ νάναί διαχυμένη στὸ σύμπαν (μῆπως γι' αὐτὸ θεωρήθηκε ἀπὸ μερικοὺς ὡς πανθειστής;). Σὲ πολλὰ σημεία τῆς συλλογῆς *Ursa Minor* (π.χ. στὸ «Οἱ Μοῖρες ἄγουν») σὰ νὰ ξεχωρίζω ἐπιδράσεις ἀπὸ τάγματα μυστηριακά. Ἐννοεῖται πὼς αὐτὲς εἶναι ποιητικὰ μεταπλασμένες καὶ σὲ προσωπικὸ τόνο ἐκφρασμένες. Πάντως βρισκω πολὺ δύσκολη τὴν ἀποκριπτογράφηση ὅλων τῶν συμβόλων, πὸν χρησιμοποιεῖ σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ ἔργου τοῦ ὁ Παπατσώνης, πολὺ περισσότερα τῶν ὅσων ἀναφέρονται στὸν ἀστρικὸν κόσμο. Ἡ προσωπικὴ βοήθεια τοῦ δημιουργοῦ τους θὰ διευκόλυνε ἓνα τέτοιο ἀποκριπτογραφικὸ ἐγχεῖρημα.

Β'

Ἡ σύγχρονη Κύπρος δὲν παρουσιάζεται στὴν ποίηση τοῦ Τάκη Παπατσώνη. Δὲν τὴ γνωρίζει ὁ ποιητής. Εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ γεωγραφία του, ὅπως συμβαίνει μὲ πολλοὺς νεο-Ἕλληνες. Καὶ ἂν ἔκαμε ἡ Κύπρος τὴν παρουσία της στὰ νεοελληνικὰ γράμματα κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγώνα (1955 — 1959) κἀντί λείπει ἀπὸ αὐτὴ τὴν κάπως ἐμφανῆ της θέση: τὸ εἰλικρινὲς καὶ αὐθόρμητο ξέσπασμα πὸν διοχετεύεται στὴν ποίηση μυστικά, χωρὶς νὰ μπορῆς νὰ τὸ προσδιορίσῃς καὶ ὄχι ὁ θόρυβος τῆς ἐπικαιρότητας, πὸν σπάνια δημιουργεῖ (ἐκτός ἂν προϋπάρχη ὑπόστρωμα, μακρόχρονη ἀποθήκευση συναισθήματος, πὸν βρῖσκει εὐκαιρία νὰ ἐκπηδήσῃ ἀπὸ τὸ φράγμα). Ἴσως γι' αὐτὸ νὰ φταίη καὶ ἡ ἴδια ἡ Κύπρος, πὸν δὲν εἶχε φυσιογνωμίες τέτοιες πὸν νὰ τὴν ἐγγράψουν στὸν πνευματικὸν χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Ἀφήνω πὼς κ' ἡ ἀγγλικὴ ἀποικιοκρατικὴ πολιτικὴ εἶχε τὸν τρόπο της νὰ κρατᾷ στὸ περιθώριον τὸ νησί. Ἀλλὰ κ' οἱ ἑλλαδικοὶ κύκλοι εἶχαν τίς ἐσωτερικὲς κομματικὲς διαμάχες τους καὶ γνοιάζονταν γιὰ τοὺς ψήφους παρὰ γιὰ εὐρύτερα, ἐμπνευσμένα καὶ μακροπρόθεσμα ἔθνικὰ σχέδια. Τὸ παλιὸν ὄνειρον τῆς Μεγάλης Ἰδέας παραμερίστηκε πολὺ κ' ἔμεινε μὰ κοντόφθαλμη ἀντιμετώπιση τῶν νεοελληνικῶν προβλημάτων τῆς ἐλεύθερης χερσονήσου. (Μπορεῖ τοῦτο νὰ ὀφειλόταν καὶ στὴν ἀπογοήτευση ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφή). Μόνον ἓνα κυπριακὸ παρελθὸν (ἱστορικὸ, ἀρχαιολογικὸ) ἐνδιέφερε κάποιους εἰδικοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους. Ἀπὸ τὸν σύγχρονον κυπριακὸν κόσμο μόνον ἡ λαογραφικὴ κίνηση ἀσχολήθηκε μὲ κάποιον μεγαλύτερον πάθος — εὐτυχῶς — δείχνοντας τὴν ταυτότητα ἠθῶν, ἐθίμων, παραδόσεων, γενικὰ τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Μερικὰ ποιήματα σὰν ἐκεῖνα τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Σκάπη, τοῦ Σεφέρη καὶ τοῦ Ρίτσου (τὰ θεωρῶ σὰν τὰ καλύτερα) δὲν κατόρθωσαν νὰ δημιουργήσουν «παραδόση», δηλ. κοίταγμα τοῦ κυπριακοῦ χώρου μὲ λυρικὴ μέθη. Ἡ ἀρθρογραφία τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων προβάλλει τὸ τορινὸ πολιτικὸν θέμα τῆς Κύπρου καὶ τὸ σχολιάζει χωρὶς προσοτικὴ γιὰ ἓνα ἀδριανὸν ἢ ἀπομακρυσμένον μέλλον, προπαντὸς χωρὶς ὄργανικὴ σύνδεση μὲ τὸ μακροαῖνον παρελθόν. Προσωπικὰ πιστεύω πὼς γιὰ ὅλ' αὐτὰ εὐθύνονται καὶ οἱ Κύπριοι, γιὰτὶ δὲν ἀξιοποιήσανε καλλιτεχνικὰ τὴ λίγη — πολλὴ ζοῆ τῆς Κύπρου. Ὑποταχθῆκανε σὲ ἀλλότρια ρεύματα καὶ δόγματα. Μόλις τελευταῖα, ἰδίως ἡ νέα γενιά (ἀνεξάρτητα ἀπὸ βαθμὸν ἐπιτυχίας), καταπλαστήκαμε ἕμεις οἱ Κύπριοι μὲ τὸ παρελθόν καὶ τὸ παρόν μας. Ἄλλοτε εἶχε ριχτῆ τὸ σύνθημα γιὰ «τοπικὸν χρώμα» (*couleur local*), μὰ τοῦτο ἀφοροῦσε ἓνα εἶδος ρομαντικῆς ἠθογραφίας, κυρίως κατὰ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς λαογραφικῆς κινήσης, δὲν ἤταν δηλαδὴ θαυότερον κίνημα, ἐκτός ἀπὸ τίς λίγες περιπτώσεις, πὸν στηριχθῆκανε πάνω στὸ κυπριακὸ γλωσσικὸν ἰδιῶμα (ἂν καὶ αὐτὲς ἔχουν περισσότερον τοπικὴ σημασία παρὰ εὐρύτερον, κυρίως ἑλλαδικὴ).

Ὁ Τάκης Παπατσώνης, σὰν ὁ κορυφαῖος τῆς «νεοχριστιανικῆς σχολῆς» πὸν ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται τὸ 1920 (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος) ἔστω κ' ἂν ὁ ἴδιος δὲν δέχεται ἀπολύτως τὴν ἀνομιλὴν τοῦ «νεοχριστιανικοῦ» τίτλου, εἶδε μέσα ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸν φακὸν τὴν Κύπρον. Στὴ σειρά «Ὁ Ἐνιαυτός» (Ἐκλογή Α', σελ. 65), πὸν ἀνήκει καὶ αὐτὴ στὸν ἀπο-

λύτως θερησκευτικό κύκλο, αλλά χωρίς να διαφορίνεσαι την ὀρθοδοξία — περισσότερο νοιώθεις τὴ δυτικὴ ἐπίδραση κι' εὐαισθησία — ὑπάρχουν γιὰ τοὺς κορυφαίους ἀποστόλους Πέτρο καὶ Παῦλο (μαζὶ ἢ χωριστὰ) ἕξι ποιήματα. Στὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ μὲ τίτλο «Μνήμη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου» ἀναφέρεται τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Παύλου μὲ τὸν ἐβραϊο μάγο Ἐλύμα (καὶ ὄχι Ἐλυμᾶ, ὅπως τὸν γράφει ὁ Παπατσώνης) ποὺ ἔχει συμβῆ σὲ μιὰ περιοδεία τοῦ Παύλου καὶ Βαρνάβα στὴν Κύπρο.

Τὸ ποίημα εἶναι τὸ ἑξῆς (σελ. 73):

ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

Στὴν Ἀντιόχειαν οἱ Πρεσβύτεροι νηστεύοντες ἀνάμεναν τοῦ Ἁγίου
 Πνεύματος τὸν φωτισμόν,
 ἕως ὅτου, κατὰ θεϊαν ἐπιταγήν, ἐπίθεσαν τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν δύο συν-
 τρώφων τους,
 Σαύλου καὶ Βαρνάβα, τοῦ Σαύλου, τοῦ ὁποίου σήμερα ἡ ἀνάμνηση,
 τοῦ Σαύλου, qui et Paulus,
 τοῦ Διδασκάλου τῆς Οἰκουμένης. Δὲν θράδυνε νὰ ἐμπλησθεῖ ἀπὸ τὴν
 Θεία Χάρη διόλου.
 Μετέβη στὴν Σελεύκεια. Κι' ἐκεῖθεν ἐπλευσε στὴν μυροβόλο Κύπρο,
 ποὺ τὴν μόλυνε
 τὸ ἐδέλυγμα ἐνοῦ Μάγου, τοῦ Ἐλυμᾶ. Τὴ νῆσο ὀλόκληρην ἐγύρισε
 γιὰ ἀνεύρεσή του,
 ὡς μὲ τὴν Πάφο. Καὶ ὡς τὸν ἀπάντησε, τοῦ Σατανᾶ τὸν μαῦρο λει-
 τουργόν: "O plene,
 "o plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli" τούκραξε «κάθε δικαιοσύνης
 ἔχθρῆ, ἀνάξιον θὰ σὲ καταστήσω τοῦ Κυρίου τίς εὐθείες μὲ αὐτὸν τὸν
 τρόπο νὰ πατεῖς».
 Τοῦ ἦτο γραφτὸ νὰ τοῦρθει ὁ τιμωρὸς ἐκ τῆς Ἀντιοχείας, πλήρης Χά-
 ριτος. Πέπλος πυκνὸς
 αἰώνιου σκότους τοῦ συγκάλυψε καὶ τοῦ ἡλίου τὴν θέα καὶ τῶν λοι-
 πῶν θαυμάτων
 τῆς ἑφταήμερης Δημιουργίας. Διὰ παντὸς τυφλώθησαν τὰ ὄμματα
 τῆς ἐδελυρῆς,
 πάντα τυφλῆς ψυχῆς τοῦ Μάγου. Καὶ τοῦ Δωδέκατου Ἀποστόλου ἄρ-
 χισεν ἡ δράση
 καὶ ἀκολουθήσανε τὴν Κύπρον, ἡ Ἀθήνα, ἡ Ρώμη, μέχρι τοῦ μαρτυ-
 ρίου. Κι' ἐμένα τώρα,
 ἂν ἡ ἀνεπάντεχῆ μου τύφλωση μετάβαλε σὲ δυσμοιρία τὴν χαρὰ,
 τάχα τὸ ποιδὸν ἀνάθεμα
 καὶ ἡ ποιδὸν ἀρά, ἴσχυσεν, ἄραγε, κατὰ τῆς ἐλεεινῆς ψυχῆς μου ἀπευ-
 θυμένη,
 καὶ ξεπληρώνω τώρα τιμωρία δικαίαν, ἀλλὰ πικρῆ; Ἴδου, ὅμως, λυ-
 τήριο μιᾶς τέτοιας
 συμφορᾶς, προσφέρω μὲ ταπεινώση καὶ συντριβῆ, σ' ἐκάτερο τῶν
 Ἀποστόλων δυὸ κεριά,
 ἐπισκεφτόμενος στὴν Σακριστία τὸν ἀγαπημένον ἱερωμένον Ἐκκλη-
 σιάρη, τὸν Don Vianelli,
 αὐτὸν ποὺ πάντα μὲ περιέβαλε μὲ θέομη: αὐτὸν ποὺ εἶχε γνωρίσει πρὸ
 καιροῦ καὶ τὴν Μητέρα.

Τὴν ὥρα πιά πού γράφω τὸ παρόν, θὰ καίγονται πρὸ τῶν ἑορταζόντων Ἱερῶν τῶν Ἀποστόλων τὰ κεριά μου. Εἶθε νὰ γίνει εὐπρόσδεχτη ἡ θυσία ὑπὲρ μιᾶς ἀσθενούσης.

Στὶς πράξεις τῶν Ἀποστόλων» (Καὶνὴ Διαθήκη, ἀπόδ. Γ. Θ. Κολιτσάρα, ἔκδ. Ζωή, σελ. 457 κεφ. ΠΓ') ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «Ἀφοῦ δὲ ἐπέρασαν (Παῦλος καὶ Βαρνάβας) ὅλην τὴν νῆσον μέχρι τῆς Πάφου, εὗρηκαν ἐκεῖ κάποιον μάγον ψευδοπροφήτην Ἰουδαῖον, τοῦ ὀνόμου τὸ ὄνομα ἦτο Βαρισησοῦς. Αὐτὸς ἀνῆκε εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἀνθυπάτου Σεργίου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἄνθρωπος συνετός. Αὐτὸς ἐπροσκάλεσε τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον καὶ ἐζήτησε νὰ ἀκούσῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἀντίστατο ὅμως εἰς αὐτοὺς ὁ Ἐλύμας ὁ μάγος — ἔτσι, μὲ τὴν λέξιν μάγος μεταφράζεται τὸ ὄνομά του — ὁ ὁποῖος προσπαθοῦσε μὲ σοφίσματα νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τὴν πίστιν. Ὁ Σαῦλος δέ, ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὸ ρωμαϊκὸν ὄνομα Παῦλος καθὼς Ῥωμαῖος πολίτης, ἀφοῦ ἐγένετο ἀπὸ Πνεῦμα Ἁγίου, ἐκύτταξε κατὰματα τὸν μάγον καὶ εἶπε: «ὦ υἱὲ τοῦ διαβόλου, πὺ εἶσαι γεμάτος ἀπὸ κάθε δολιότητος καὶ κάθε ραδιουργίας, ἐχθρὲς κάθε δικαιοσύνης, δὲν θὰ παύσῃς νὰ διαστρέφῃς μὲ τὰ σοφίσματα καὶ τὰς πονηρίας σου τὰς εὐθείας ὁδοὺς τοῦ Κυρίου; Καὶ τώρα, ἰδοὺ, τὸ ἐκδικητικὸν χέρι τοῦ Κυρίου εἶναι ἐπάνω σου καὶ θὰ μείνης τυφλὸς μέχρις ὅρισμένου καιροῦ μὴ βλέπων τὸν ἥλιον». Καὶ ἀμέσως ἔπεσε ἐπάνω εἰς αὐτὸν κάτι σὰν πυκνὴ ὀμίχλη καὶ σκοτάδι, περιεφέρετο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐζητοῦσε ἀνθρώπους, νὰ τὸν ὀδηγοῦν ἀπὸ τὸ χέρι».

Εἶναι ὀλοφάνερη ἡ τροποποίηση, πὺ ἔκαμε ὁ Τάκης Παπατσώνης στὸ σχετικὸ ἐπεισόδιο ἀπὸ τὴν περιοδεία τοῦ Παύλου στὴν Κύπρο. Δὲν εἶναι ἀσυνήθιστο πρᾶγμα ν' ἀλλάξῃ ὁ ποιητὴς ἀπὸ λυρική ἀνεξήγητη ἀνάγκη μερικὰ περιστατικὰ κάποιας ἱστορίας. Δὲν μιῶ γιὰ τίς περιπτώσεις πὺ ἡ ἀλλαγὴ χρειάζεται γιὰ τὴ δομὴ ἐνὸς ἔργου ἢ τὴ θεατρικὴ ἀνάγκη. Μιῶ γιὰ τίς περιπτώσεις ἐκεῖνες πὺ μὰ προσωπικὴ δύναμη ὠθεῖ τὸν ποιητὴ ν' ἀλλάξῃ κάτι γιὰτὶ ἔτσι τὸ θέλει τὸ ὑποσυνειδητό του, αὐτὸ θεωρεῖ σὰν πραγματικότητα καὶ ἱστορικὴ στιγμή, χωρὶς νὰ γνοιάζεται γιὰ ἔλεγχο καὶ διόρθωση. Ὁ ἄλλος θὰ τὸ χαρακτηρίσῃ σὰν ἔλλειψη πιστότητας. Καὶ ὅμως ἀνταποκρίνεται στὴν προσωπικὴ ἀπαίτηση τοῦ δημιουργοῦ.

Γιὰτὶ ὁ Παπατσώνης θεωρεῖ τὸν ἑαυτοῦ τυφλὸ ἀπὸ κάποια κατάρρα καὶ ξεπληρῶνει ἁμαρτία; Δὲν ξέρω. Τέτοια αἰσθήματα ἐνοχῆς, δικαιολογημένα ἢ φανταστικά, συναντοῦνται συχνά. Ἀνάθοντας ὁ ποιητὴς τὴ λαμπάδα «ὑπὲρ μιᾶς ἀσθενούσης» ἐννοεῖ τὴ δικὴ του ψυχὴ; Ἡ πρόσωπο, πὺ ἔγινε αἰτία ν' ἀπιστήσῃ ὁ ποιητὴς; Ποιὸς τολμᾷ νὰ ρωτήσῃ τὸν ποιητὴ; Ἀλλὰ γιὰτὶ νὰ θέλουμε τίς ψυχρὲς διαπιστώσεις, ἐνῶ ἡ ποίηση θέλει μὰν αἰωροῦμενη ἀνατριχίλα, πὺ ν' ἀναταράξῃ τὴν ψυχὴ μας μὲ τὴν ἀμφιβολία;

Ἡ δευτέρη ἀναφορὰ τοῦ Παπατσώνη στὴν Κύπρο (τὴ μυροδόλο Κύπρο, ὅπως τὴ χαρακτηρισε στὸ πὺ πάνω ποιήμα του) βραβεύεται στὸ ποίημα «Ἰκέτιδες» (Ἐκλογή Β', σελ. 23). Χαρακτηρίζει τίς Ἰκέτιδες ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου

...Εἶδος Κυπριακῆς Κόρης, ἄξεστες πολὺ...

Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ ἓνα διαφοροῦμενο δίστιχο πὺ λέει:

...Κύπριος χαρακτήρ τ' ἐν γυναικείοις τύποις
εἰκὼς πέπληκται τεκτόνων πρὸς ἀρσένων.

(στ. 277)

Ὁ Γρυπάρης τὸ μεταφράζει (Οἱ τραγωδίαι τοῦ Αἰσχύλου, Ἀθήνα, Δελφικὲς Ἑορτές, 1930, σελ. 18):

...ἢ καὶ κυπρέϊκο χάραγμα σὰ γυναικεῖες
μορφῆς ἀπ' ἄντρες νᾶχη τυπωθῆ τεχνίτες...

Ἐάν τοῦτο ὄλο σά μεταφορά σημαίνει «ἄξεστος» (βάροβαρος, χωριάτης) ἢ «κακόσχημος» δέν ξέρω. Ὁ Κ. Σπυριδάκις (Κυπριακές σπουδές, τομ I, σελ. 38, Λευκωσία, 1948) μέ γερούς συλλογισμούς καί τεκμήρια δείχνει πῶς τὸ «Κύπριος χαρακτήρ» ἀνήκει στή στολή μέ βάση τὸν κυπριακὸ γλυπτικὸ τύπο. Δέν ἔχει δηλαδή ἐθνολογική σημασία ὡς διάκριση μεταξὺ Ἑλλήνων καί Κυπρίων. Ἐχει ὅμως σχέση μέ τή «χωριατιά»; Δέν ξέρω ποιὸς σχολαστής μέ βάση ποιὰ τεκμήρια τὸ ἐρμηνεύει ἔτσι. Πάντως ξένοι σάν τὸν Hill, κοιτάνε μέ αὐτὴ τὴ φράση τοῦ Αἰσχύλου νὰ θροῦν πιστοποιητικὸ μὴ ἑλληνικότητος τῶν Κυπρίων. Ἐνῶ ὁ Παπατσώνης (μὴ εἰδικὸς φιλόλογος) τοιλάχιτον τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων, ἢ τοῦ ἀνατολικοῦ τρόπου ντυσίματος, πού ἀνταποκρίνονται σὲ ἀπολίτιστη συμπεριφορά.

Μιά τρίτη ἀναφορὰ πολὺ ἀπόμακρα συνδέεται μέ τὴν Κύπρο καί ἀπολύτως ἐξωτερικά: τὸ ἄστρο Ἄφροδίτη, πού ἦταν θεὰ τῆς Κύπρου. Τὸ ἀναγράφο ἐδῶ γιὰ τὴ λέξη «Κύπρος» καί τίποτε ἄλλο.

Δὲ νομίζω πῶς εἶναι σωβινιστικὴ ἐκδήλωση ν' ἀναζητῆς στὰ κείμενα ἐκεῖνο πού ἀναφέρεται στὸν τόπο σου. Δέν ἀποκλείω τὸ αἶσθημα «κολακεία», πού γεννοῦν οἱ εἰνοϊκὲς ἀναφορὲς. Ρίχνω ὅμως τὸ βάρος περισσότερο στὴν περιέργεια νὰ σταθμίσης τὸ πῶς σὲ κοιτᾶζουν σὰ λαὸ καί νὰ μελετήσης τίς κρίσεις αὐτὲς εἴτε ὡς ἐγκρίσεις εἴτε ὡς κατακρίσεις, δίκαιες ἢ ἀδικες, γιὰ νὰ λάβῃς κάποια μέτρα ἢ νὰ σκεφτῆς γιὰ προσπάθειες πρὸς βελτίωση. Ἄλλὰ καί ἡ ἀπλή μουσειακὴ συλλεκτικὴ μανία, πού ὀδηγεῖ συχνὰ σὲ παράδοξες πολλὲς φορὲς συλλογές, δὲ μπορεῖ νὰ κατακριθῇ, ἀν εἶναι αἴτιο γιὰ ἀναζήτησι ἀναφορῶν.

ΚΤΠΡΟΣ ΧΡΤΣΑΝΘΗΣ

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ: Η ΠΥΛΗ ΚΑΙ ΤΑ ΚΛΕΙΔΙΑ

1. Αἰτιολόγησι τοῦ τίτλου: Ἡ λέξις στὸν Παπατσώνη ἔχει μίαν ἀγιότητα. Γι' αὐτό, ἐξάλλου, εἶναι ποιητής. Χωρὶς τὴν ἀγιότητα (τὸ ἀειπάρθενο δηλαδὴ) τῶν λέξεων, ἡ ποίησις του δὲ θὰ λειτουργοῦσε. Σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ Λόγου του ἀντικρούουσι τὶς λέξεις νὰ ὑψώνονται μεγαλοπρεπεῖς σὰν ἱερεῖς ποῦ κρατοῦνε τὸ Διοσκοπότηρο ἢ κατορθάχα βράχια ἑλληνικά. Ὁ μανδύας τοῦ ἀρχικοῦ κεφαλαίου γράμματος τοὺς ταυριάζει. Ἔτσι διαβάσεις:

(...) Ἐνώνει τὰ διεστῶτα κομίζει τὴ Φιλία,
τὸν Σύνδεσμο, τὴ Σκέψη, σὲ πλήθος Παραλίεσ
διάχυτες στὶς Ἐκτάσεις. Συναγωγὸς Ἀγάπης.

(«Απόψεις τῆς Θεολογίας», Ἐκλ. Α', 58)

Μ' αὐτὴ τὴν ιδιότητα ἰδωμένες οἱ λέξεις γίνονται Κόσμος, ἡ περιεκτικότητά τους σὲ ἔννοιες εἶναι μεγάλη, ἀποκοτῶνε μοναδικότητα καὶ ἀπειρία. Μποροῦνε, ἄς ποῦμε, νὰ γίνουν κλειδιά, ποῦ δοκιμάζονται στὴν κλειδαρότρυνά τῆς Πύλης. Ὅσο γιὰ τὴν Πύλη, αὐτὴ εἶναι ἡ κυρίως Λέξις.

2. Ποῖος ὁ ποιητής: Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα (1895). Τὰ νεανικά του χρόνια, ὅπως ἀναφέρει στὸ δοκίμιό του «Ποικίματα καὶ Σχολιασμοὶ στὴν Ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς» (Χριστιανικὸν Συμπόσιον Β', 75—89), τὰ ἔζησε κοντὰ στὴν οἰκογένειά του, ποῦ ἦταν τυπικὰ θρησκευόμενη. Πήγαινε, λέει, τακτικὰ στὴ λειτουργία καὶ τοῦ ἔκαναν ἐντύπωση ὠρισμένες γιορτὲς χάρις στὶς ἐξαιρετικὰς ἱεροτελεστίας τους. Μικρὸς σπῆτι του διάβαζε τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια στὸν πατέρα του.

Πρὶν κλείσει τὰ 25 του (1920) ταξιδεύει γιὰ πρώτη φορὰ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, στὴ Βασιλεύουσα τῶν θρούλων. Ἡ Λιτανεῖα τῶν Ὁρῶν τὸν συνόδευε, ὅταν αἰγὴ τῆς Πεντηκοστῆς, ἔφτανε στὸ λιμάνι τῆς Κωνσταντινουπόλης. «Ἦταν ἡ πρώτη μου προσέγγισις στὴν ἔνδοξή μας Ἀνατολή», γράφει, «καὶ ἡ πρώτη μου πραγματικὴ Πεντηκοστὴ».

Στὰ κατοπινὰ χρόνια σπούδασε στὴν Εὐρώπῃ Γαλλικὴ Φιλολογία καὶ Οἰκονομικὰς Ἐπιστῆμες. Ὁ δυσπρόστατος πόλος (φιλόλογια καὶ οἰκονομία) τὸν ἔφερε σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν πνευματικὴ παράδοσι τῆς Εὐρώπης καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του. Φυσικὰ ὁ ποιητὴς ἀποδίδει «τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ἔτσι γίνεται ὁ ἀνθροπος τῆς μεταμεσσηνίχτας ξαγρύπνιας, ὅταν «δοθῆῃ τὸ πνεῦμα του», καὶ ἀφήνει πίσω του τὰ κοσμικά γιὰ νὰ δοθῇ στὶς πνευματικὰς του μελέτες καὶ τὴν ποιητικὴν δημιουργία.

Ἀκολουθώντας τὸ χρονολογικὸ μας διάγραμμα θὰ τὸν βροῦμε στὰ 1927 στὴν Ἑλλάδα, ὅταν, ὕστερα ἀπὸ μακρὰν ἀπουσία στὴν Εὐρώπῃ ἀσκήθηκε γιὰ πέντε μῆνες στὸν Ἄθω. Σὲ μιὰ μελέτη του γιὰ τὸ Ντάντε παραλληλίζει τὴ «Θεῖα Κωμωδία» μὲ τὸ Ἅγιον Ὁρος. Καὶ τὰ δύο, παρατηρεῖ, «ἔχουν τὴ ρίζα τους στὴν Κόλασι καὶ τὴν κορυφὴ τους στὸν Οὐρανό».

Φαίνεται ὅτι, πρὶν ἔρθῃ στὸν Ἄθω, συμπλήρωνε τὴν προετοιμασίαν του μὲ τὴ «συγκριτικὴ μελέτη Ἀνατολικῶν λειτουργικῶν καὶ τυπικῶν βιβλίων τῆς Δύσεως», σύμφωνα μὲ μιὰ δική του διατύπωση.

3. Λεπτομέρειες ἐπὶ τοῦ προηγουμένου: Οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος μαζί μὲ τὴν Παναγία τὸν συγκινοῦν περισσότερο ἀπ' ὅλους τοὺς ἁγίους. («Ἡ Παναγία ἔχει τὸ δικό μου ὄνομα», λέει μὲ ἀφέλεια — λέγεται Παναγιώτης — οἱ φίλοι του καὶ ὁ ἴδιος τὸ μετατρέψανε σὲ Τάκης, ὄνομα ποῦ θὰ νόμιζε κανεὶς ὑπερβολικὰ τολμηρὸ γιὰ ἓνα μυστικὸ ποιητὴ ἢ στοχαστικὸ Ἀκαδημαϊκό. Ἡ γνώμη μας, βέβαια, εἶναι πὼς ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ — ὁ σεβάσμιος ποιητὴς, ποῦ διατήρησε τὴν παιδικὴν

του άθωότητα, την ικανότητα να βλέπη τόν κόσμο μέσα από τά μάτια του παιδιού, έπρεπε να έχη κάποιο όνομα συναφές. Άλλά νομίζω άπομακρυνθήκαμε από τούς Κορυφαίους Πέτρο και Παύλο, οί όποιοι μαρτύρησαν στη Ρώμη για να επάβாலον εκεί με τό αίμα τους την Ειρήνη του Θεού. Ξεκινώντας ό Παπατσώνης από τή φράση του Άποστόλου Παύλου «δει με και Ρώμη ιδείν» πήγε κι αυτός εκεί για να γιορτάση την Πεντηκοστή. Ή έπαφή του με τό δυτικό εκκλησιαστικό τυπικό είχε σαν αποτέλεσμα να πραγματοποιήση μέσα του ό ποιητής την ένωση τών μεγάλων δογμάτων τών δύο Έκκλησιών. Βαθύτατα θρησκευτική ψυχή, ήταν έπόμενο να κοιτάξη τόν Χριστιανισμό σαν μιά άδιαίτηρη παρουσία. Τό γεγονός αυτό συσχετίστηκε άργότερα με τίς λατινικές φράσεις, πού χρησιμοποιήσε άφθονες στούς στίχους του κάτω από τό βάρος τών έντυπώσεων και τής γοητείας πού έξασκούσε πάνω του τό λειτουργικό τής Δυτικής Έκκλησίας. Έπειτα ό άνυπόκριτος θαυμασμός του πρός τό έργο του Ντάντε και του Κλωντέλ και άλλων μεγάλων πνευμάτων τής δυτικής και μάλιστα Καθολικής Φιλολογίας, καλλιέργησε την έντύπωση πώς ό Παπατσώνης είναι Καθολικός. Άδύνατο να τό πιστέψη κανείς, όταν διαβάση τό ποίημα του «Τό Μνήμα του Παπαδιαμάντη»:

...άντι σε κλίνη,
 έστω και καλογερικά στρωτή, τό σώμα παραδίνει
 σε άγκαθόσπαρτο μνήμα, (μόλις πού σώζει
 έναν σταυρόν ώς σήμερα από ξύλο πού ξεβάφει
 και διαθιβρώσκεται) ό άκατανόητος ιεροφάντης
 και μυστικός, Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

(Έκλ. Β', 158)

Οί ώρες πού άναρριμίζουμε τή ψυχή του Παπατσώνη είναι τόσο μυστικές, ώστε να ξεπερνάνε την τυπολατρία τής Όρθοδοξίας και του Καθολικισμού, καθώς και κάθε τί χρονικά και τοπικά, περιοριστικό. Έτσι αισθανόμαστε πώς ό ποιητής άγκαλιάζει τά πράγματα (με άρχαιόπρεπο τρόπο) και προχωρεί μ έσω αυτών π έ ρ α άπ' αυτά, όπως στο παραμύθι και τ' όνειρο:

“Ο,τι προτρέχει τής Ούσίας, τό ίδιο άέρινο,
 τό ίδιο κυματιστό στον κυκεώνα
 του Μύθου, δια ά συμβόλων προσφερόμενο,
 δίδει έλαφρότητα στην έννοια πτερωτή.
 Έξίσου τής Πομπής τών ψυχών μας
 προτρέχουν τά στοιχεία τά πρός τό λόγο ξένα,
 στοιχεία μετέωρα, φτερουγίζοντα, γοργά,
 χορευτικά, τής Χάριτος και τών πνευμάτων.
 Και τούτων πάλιν ό ήλιος υπεραίρεται.
 Χάρις στο φώς του βλέπομε τά χρώματα,
 χάρις στ' άχτινοβολητά του νοήσαμε τή δόξα,
 του πυρός τή δύναμη και άλλες ούσίες.
 Και την πορεία του είναι μας νοούμε τώρα,
 καθώς λιτανευόμεθα πρός τά Έκει.

(«Ίστορική Λιτανεία στην Κυπαρισσία», Έκλ. Β', 159).

4. Ο ί ά ν α θ μ οί: Στην άρχή μιλήσαμε για κλειδιά, τώρα θα μιλήσουμε για σκαλοπάτια. Αυτά οδηγούνε στην Πύλη πού εισάγει στον Κήπο του Θεού. (Σημείωση: Τό τελευταίο βιβλίο του Παπατσώνη, ένας τόμος δοκιμίων, επιγράφεται «Όπου Ήν Κήπος»).

Ή Λιτανεία τής Κυπαρισσίας, πού ό ποιητής άποκαλεί «Ίστορική», προσδίδει τή δικιά του μυστικότητα, καθώς και τόν τρόπο πού χρησιμοποιεί την εικόνα

καί τήν προέκταση πού δίνει σ' αὐτήν. Τό εἶπαμε κόλας πρὸ ὀλίγου: Οἱ εἰκόνες τοῦ στηριζόνται στό σχῆμα τῶν πραγμάτων, ἀλλά τὸ νόημά τους προχωρεῖ παραπέρα. Ἄπο τὸ σχῆμα ἀναγόμεστε στήν ἰδέα, κατ' ἀντίστροφη πορεία πρὸς ἐκείνη τοῦ Χριστοῦ, πού σαρκώθηκε γιὰ νὰ πραγματώσῃ τὸ Λόγο. Καί ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο τότε. Τώρα, μὲ τὸν Τ. Κ. Παπατσώνη καί τήν ποιήσή του, γίνεται προσπάθεια ἀναγωγῆς ἀπὸ τὴ σάρκα στό Λόγο, ἀπὸ τὴν ἱστορία στό μῦθο, ἀπὸ τὰ γήινα πρὸς τὰ οὐράνια, ἀπὸ τὴ Ζωὴ πρὸς τὴν Ἑξοδο, ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, τέλος, στό Δημιουργὸ πού ὅλα τὰ κινεῖ καί τὰ κάνει νὰ ὑπάρχουν. Θυμηθεῖτε:

«Καί τὴν πορεία τοῦ εἶναι μας νοοῦμε τώρα,
καθὼς λιτανευόμεθα πρὸς τὰ Ἐκεῖ».

Ἡ Ἀναγωγή στό Θεό εἶναι τὸ θεμελιακὸ στήριγμα τῆς ποιήσεως τοῦ Παπατσώνη. «Γιὰ μένα», γράφει, «ἡ τοποθέτηση «ἄνθρωπος μπροστὰ στό θάνατο» εἶναι καταργημένη πρὶν ἀπὸ εἴκοσι αἰῶνες κι ἔχει ἀντικατασταθῆ μὲ τὴν τοποθέτηση «Χριστιανὸς μπροστὰ στό θάνατο»... Σώματα ἐπίγεια εἴμαστε γιὰ νὰ γίνομε σώματα ἐπουράνια καί ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν «σπεῖρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ» (Ἀπ. Παῦλος, Κορινθ.)... Ὅταν κατέχω τέτοιο κήρυγμα, τὴν ἐνδημία μου στήν γῆ, ὅπου τὰ βλεπόμενα εἶναι πρόσκαιρα, τὴν γεμίζω μὲ τὸν πόθο τῆς ἐκδημίας».

Τὸ ποίημα πρὸ ἀκολουθεῖ εἶναι κι ἕνας σηματοπρὸς, πού φωτίζει κι ἐρμηνεύει αὐτὴ τὴ στάση ζωῆς.

Ὁ κηπουρὸς τοῦ τάφου, γέροντας ἀγαθός,
αὐτὸς πού παραστάθηκε στὰ ὀγκώδη γεγονότα,
καί στίς πρωινὲς ὀράσεις τῶν γυναικῶν,
σὲ ὄλες τίς ἀνοιξιάτικες καλωσύνες
ὄχι ἀπαθής, ἀλλὰ μεστὸς (γέροντας, καθ' ἥτο)
ἔμενε κι' ἀσυγκίνητος ἐν μέρει τοὺς φαινόμενα.

Ἄλλὰ ἡ ψυχὴ του ἀκέραια δίχως ν' ἀναλωθεῖ
σὲ ἄκαιρες πράξεις ἢ σὲ λόγια περισσά,
ὠρίμασε σὲ πλήρη ἰδέα τῆς θεογνωσίας.

Μελέτες, περιδιάβασες, μετεωρισμοί,
αἰῶνων ἀπασχόληση γιὰ ν' ἀποβῆ
κάποτε ἀνέβασμα ψυχῶν τῶν νέων παιδιῶν,
πολλάκις ἄκαρπη, πάντοτε μισερή,
— ἡλιοδαρμὸς καί πάμπλουτη ἀχτινοβολία,
βίαιο χῦμα κάδου τῆς χρυσοῦς βροχῆς
καί ποντισμὸς πολλοῦ φωτός, πλούσιων βολίδων
ἀπόβηκε στὸν γέροντα ἢ ἐωθινὴ
μύηση σὲ κόσμους ἐχτεινόμενους
ἀπὸ τὰ βάθη τῶν ταρτάρων καί τοῦ Ἰσκιου,
ὡς μὲ τὴν ὄλη οὐσία τοῦ ὕψους καί τῆς θεότητος,
μὲ διάμεσα περιβόλια καλωσύνης,
ἀνθῶνες τέρψεως καί τρυφῆς καί κελαηδήματα
πουλιῶν ὠραία, χρωματιστῶν, πού προὔπαντοῦνε
ψυχὲς πού αἰφνίδια ἀνθίσανε, γερόντων ἔστω,
σ' αἰφνίδια καί φλογώδη Ἀποκάλυψη τοῦ Μυστηρίου.

Σ' ένα άλλο ποίημά του, όπου στο κλαρί ενός στίχου του «ξύπνησε ένα πουλάκι και μετάδωσε άγγελία», ο ποιητής μελωδικά, θ' ανακράξει:

”Ω, πρώτα ευδαιμονίας, πού από την ψυχή ανάτέλλεις
και προβάλλεσαι στους τοίχους κι' όλα τα περίγυρά μας,
μένε πλάι μας τώρα, γίνε τὸ ἀνθοφόρο περιβόλι
κι' ὁ καρπός μας τῆς τρυφῆς. Κείνα τ' ἄχαρα και μαῦρα
κάνε νά μὴ μαρνανθοῦνε. Δώσε μνήμη παραδείσου.
Δέξου νά σε κατοικοῦμε.

(«Άλλαγή» 'Εκλ. Β', 95)

”Όπως βλέπουμε, ὁ Παπατσώνης εἶναι συνεπής στή γραμμὴ του, πού εἶναι μιὰ πορεία με ἀναβαθμούς, καθὼς ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ πρῶτο στάδιο τῆς προετοιμασίας γιὰ νά καταλήξει, μέσα ἀπὸ τὴν καλλιέργεια «ψιγμάτων Σοφίας και θανάτου», σὲ μιὰ κλιμάκωση πού ὀδηγεῖ με ἕμνωδία στή θέωση. Τὰ λόγια του τότε γίνονται σὰν φουντωμένη κερασιά: «”Αν δὲν πίστευα, δὲν θὰ λαλοῦσα, δὲν θὰ κρατοῦσα ὅπως κάθε πλήρη χρόνο, λαμπαδηφόρος τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου, τὴν πομπὴ τῆς νέας μας 'Εξόδου».

Τὸ ἀσκητικὸ του πνεῦμα, ὥστόσο, μ' ὅ,τι κι ἂν λήη, δὲν ἀπαρνείται τὰ γήινα. Τὸ χριστιανικὸ του πνεῦμα εἶναι μαζί και ἑλληνικὸ, πού σέβεται τὴ μορφὴ και τὸν βοηθεῖ νά κρατῆ τὸ σῶμα και τὴν ψυχή σὲ μιὰ ἰδεωδὴ ἁρμονία. ’Ο Θεὸς του, λοιπόν, ὅσο κι ἂν εἶναι Σκοτεινὸς και ’Ασύλληπτος, εἶναι πάντοτε στὸ μέτρο τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦ μιλά μ' ἕνα τρόπο οἰκελὸ και φιλικὸ. Τὸν ἐπισημαίνει στὶς τόσες ὁμορφιές τῆς φύσης «ἀρκεῖ ν' ἀνοίξουμε τὴν καρδιά μας και νά τίς γευθοῦμε», λέει, «σὰν ἀμυδροὺς προαγγέλους τῆς μακαριότητας, πού μᾶς ἔχει ἐπαγγελθῆ ἀπὸ φωνὴ ὑπερκόσμια».

’Η τρυφὴ ἐπανέρχεται, καθὼς ὁ Κηπουρὸς τοῦ Τάφου χαίρεται τὴ ζωὴ μες ἀπ' τὰ μάτια του τὰ παιδικά:

«Οἱ σποῦρδες ἐκοκκίνιζαν
και ἔκαναν και ἄνθη»,
και τὰ παιδάκια τὰ μικρὰ
κάτω ἀπ' τὰ δέντρα τ' ἀπαλά,
ἔκάναν τὰ κακὰ των.

(«Καλοκαίρι Παιδιά στὴν 'Εξοχή», 'Εκλ. Β', 87)

Εἶδαμε πὸ πάνω τὸν ποιητὴ νά λήη: «”Ω, πρώτα ευδαιμονίας... Δώσε μνήμη παραδείσου». Τώρα τὸν βλέπουμε στὴ μέση τοῦ Καλοκαιριοῦ ν' ἀποβάλλη τὸ ντύμα τῆς σοφίας και νά προσεγγίξῃ ἄλλιότωκα τὴν ἔννοια πού τάχτηκε νά ὑπηρετῆ. ”Όλα εἶναι δυνατὸ νά συμβοῦν μέσα στὴν ἑλληνικὴ φύση πού τὸν λυτρώνει ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἀγωνία και τὸν μνεῖ, με τρόπο ἀπαλό, στὴ μνήμη τοῦ παραδείσου.

Παρακαλεστικὰ μοῦλεγε: «Μεῖνε»
ὁ ψίθυρος τοῦ δέντρου μου, οἱ πνοές τῶν πουλιῶν.
«Μεῖνε, νά ἰδεῖς τὸ πρῶτο ἀστέρι, πόσο ὠραία
θὰ διαδεχθεῖ, σὲ πρᾶον ἀναβαθμό,
τὸ δεῖλι' και θ' ἀνάψουμε ὕστερα μαζί
ἕνα ἕνα κι ἄλλα ἀστέρια, ὡς με νά κρούσει
ἡ εὐλογημένη ὦρα τῆς φωτοχυσίας,
νά λαμπαδιάσουνε με μᾶς ὅλα τὰ ἑλέη
ἐπάνω στὸ στερέωμα τ' οὐρανοῦ, και κάτω,
στὰ βᾶθη τοῦ εἶναι μας, οἱ λάλοι ἀστερισμοί.

(«Οἶωνο», 'Εκλ. Β', 94)

5. **Σύμβολα και σύνεργα:** *Αν ἐγκύψουμε ἀπάνω στους στίχους τοῦ Παπατσώνη θὰ δοῦμε τὴ συμβολικὴ σημασία πὸν δίνει στὴν ἐναλλαγὴ μέρας καὶ νύχτας, τὴ διαδοχὴ τῶν ἐνιαυτῶν πεποικιλμένων καὶ ἐξαγορασμένων ἀπὸ τὶς θείες γιορτές πὸν περιέχουν, τὸν οὐρανὸ μὲ τοὺς πανάρχαιους ἀστερισμοὺς πὸν πολλοὶ σχετίζονται μὲ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία, αἶρες, σπηλιάδες, σελήνη, φυτὰ, πουλιὰ καὶ Ἀγάπη, ἱερὰ στοιχεῖα καὶ ἔννοιες ἀφηρημένες, πὸν παίρνουν τὴ θέση τους στὴν ὀρχήστρα.

Ἡ ποίηση τοῦ Παπατσώνη μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ δυσκολίες γιὰτι προϋποθέτει γνώσεις φιλολογικῆς ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ ἀναγνώστη — γνώσεις πὸν νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ παρακολουθοῦν τὴν ἀπέραντη μόρφωση καὶ τὴν πολυγλωσσία τοῦ ποιητῆ. Παρ' ὅλα αὐτὰ, καὶ ὅταν ἀνασυρθῇ τὸ πέπλο πὸν δυσχεραίνει τὴν ἐπικοινωνία μας μὲ τὴν ποίησή του, θὰ δοῦμε πὸς ὁ Παπατσώνης ὑπῆρξε φυσικός μὲ ὅλα τὰ σύμβολά του, τὶς τολμηρῆς συλλήψεις τῶν εἰκόνων, τὴν ἔξοχη φαντασία του. Τίποτε ἀπ' ὅσα μᾶς εἶπε δὲν ὑπῆρξε φτιαχτό. Ἡ ζωὴ ἢ ἴδια τοῦ τὸ προσέφερε, ὥστε ἀπὸ φυσικὴ νὰ μεταμορφωθῇ, χάρι στὴν ποιητικὴ του ἀληθιμεία, σὲ μεταφυσικὴ, ἀνάλογα μὲ τοὺς κραδασμούς, τὶς συγκινήσεις, τὶς «ἔλξεις καὶ ἀπώσεις» τοῦ ποιητῆ, καθὼς, ἄνθρωπος αὐτός, μετατίθεται ἀπὸ τὴ μιὰ κλίμακα στὴν ἄλλη. Ἀποτυπώματα μᾶς τέτοιας πορείας εἶναι καὶ ἡ γοητεία, ἡ νοσταλγία, ἡ ἔξαρση καὶ ὁ ἔμνογραφικός τόπος πὸν συναντᾶμε σὲ πολλὰ ποιήματά του, πράγματα πὸν τὸν βοηθοῦν νὰ διατηρηθῆται ἀνθρώπινος. Περιέργες ἀνταύγειες καὶ μιὰ βαθειὰ μουσικότητα τὸν χαρακτηρίζουν, σὸν ἀποτέλεσμα τῶν «ἀκατανόητων» ριπῶν τοῦ πνεύματος του, ὅλκα τοῦ Προσώπου μὲ τὸ ὁποῖο θέλει νὰ ὁμοιωθῇ ὁ ποιητής.

Ἰδιαίτερα εὐαίσθητος, θεῖος θὰ λέγαμε, γίνεται στὰ σημεῖα ἐκεῖνα πὸν ἐπισημαίνει καὶ παρατηρεῖ τὸ Πρόσωπο. Ἡ ποίησή του τότε ἀχνοβολεῖ καὶ καταλάμπει:

Κοιτάζετε τώρα, ὦ Μύσται, πὼς ξαπλώθη
ἱερατικὰ στὸ λευκὸ δάπεδο τοῦ Ναοῦ Της
κάτω ἀπὸ τ' ἄστρα, ἐν μέσῳ τῶν παγκάτων
κίωνων Της, ἢ κάτω τοῦ ἡλίου, φαεινοτάτου.
Τὴν παραστέκουν οἱ φωτιές· ἐρυθρωπῆς
φλόγες τὴν ἀνεμίζουν· τέφρες κι' αἰθάλες
στρώνονται ἀντ' ἄλλης μαλθακότητος
καὶ διάλειψη δὲν ἔχουν φύλακες ἰσχυροί,
ὄρνεα πετόμενα μὲ ἀνοιχτομάτη νοῦ,
τοῦ ὕπνου καταπαύσεως τῆς Παρθένου.

(«Ὠδὴ εἰς τὴν Κατάπαυσιν τῆς Παρθένου», Ἐκλ. Β', 144)

Ἡ ποίησή του ξεκινᾷ ἀπὸ γεγονότα τῆς προσωπικῆς του ἐμπειρίας, π ρ ο σ θ ἔ τ ε ι ὅμως στὴν ἱεροτελεστία πὸν βλέπει μὲ τὰ μάτια του, παίρνει τὸ φυσικὸ γεγονὸς καὶ τὸ ἐξαυλώνει, δίνει μιὰ τελείωση στὸ ἀπαρατήρητο, καθὼς τὸ ἀνασέρνει καὶ τὸ κάνει σημαντικὸ. Συνακόλουθα αὐτῆς τῆς μαγείας, εἶναι οἱ ὀροσοσταλίδες καὶ τὰ διαμαντικά πὸν λάμπουν αἰφνιδίως καὶ διαπερνοῦν τοὺς στίχους του, πὸν φωτοχύνονται μέσα σ' ἓνα θάμνωμα σχημάτων, χρωμάτων, ποιικιλίας καὶ πλούτου, χρυσαφιῦ καὶ ἀστερωμένης εικόνας. Κρυμμένοι θησαυροὶ μᾶς κλείνουν τὸ μάτι, μὲ τρόπο ἀπὸ τὴ φύση του ἀπερίγραπτο, καὶ τὸ αἶσθημα διαλύεται σὲ μιὰ πλημμύρα παρηγορίας καὶ εὐδαιμονίας. Τὶ ἄλλο θὰ μποροῦσα νὰ πῶ πὸν νὰ λαμπρύνῃ τὴ δικιά του φωτοχυσία; Ἀρκεῖ νὰ καταδείξουμε πὸς δὲ μποροῦμε νὰ κοιτάξουμε μέσα σὲ μιὰ ποίηση πὸν λικνίζεται μέσα στὸ φῶς, καὶ μάλιστα στὸ κ α τ α κ τ η μ ἔ ν ο φῶς, ὅταν ἐμεῖς παλεύουμε ἀκόμα μὲ τὸ σκοτάδι. Κοιτᾶμε, ἀλλὰ δὲ βλέπουμε, παρατηροῦμε, ἀλλὰ δὲ διακρίνουμε. Ἀπαραίτητη εἶναι ἡ γνώση τῆς μεθόδου, πὸν ἀναπαράζει τὴ θραυιά, σηκώνει τὴν τέφρα καὶ βρῖσκει τὴν ἀκοίμητη φλόγα.

Αὐτὴ ἢ ποίηση εἶναι πέρα ἀπὸ τὴν καθημερινότητα, πέρα τῆς φθοροποιῦ συναλλαγῆς, μιὰ ἄλλη πραγματικότητα πὸν συναντᾷ τὴ ζωὴ μας. Εἶναι ἡ αἴσθηση τῆς αἰωνιότητος,

πού ὁ παιητὴς αἰσθάνεται τὴν παρουσία της μέσα σὲ ὅλα καὶ μετατρέπεται, ἐκφράζοντας τὸν οὐσιώδη συγκλονισμό του, σὲ πλήρη ἀποδοχή, χωρὶς στόμφο, ἀπλὰ καὶ σταθερά, ἔκφραση ἀκριβῶς τῆς ψυχικῆς του διάθεσης, τῆς πνευματικῆς του εὐδαιμονίας. Μὲ λέξεις πού λειτουργοῦνε θαυμάσια:

Ἡ ἰδέα τοῦ θάμπους γενόμενη σῶμα ζῶν
εἶναι ἡ εἰρήνη μαζί καὶ τὸ συντάραχο

.....
Εἶναι ἡ ἡρεμία μαζί ταιριασμένη
στὴ διάρκεια τοῦ συγκλονισμοῦ

.....
τὴν ἡρεμία τὴ δίδει
ἡ ἐξαστράφτουσα παρουσία
πού ὅλα δονεῖ ὅλα ἀνασταίνει

.....
τῆς τάχθηκε ἡ μορφή τῆς ἀστραπῆς
ξαφνικῆς στιγμιαίας ἀλλὰ ὀλοφάνερης

.....
μιὰ ἀχλύα κατέρχεται κι' ἕνας γνόφος
καὶ τὴ σκεπάζει τόσο ὅσο νὰ βλέπεις
τὴν παρουσία ἀλλὰ ν' ἀμφισβητεῖς τὴν ὕπαρξη

.....
μὲ ὅλα ὅσα τὴν περικοσμοῦν
στολίδια πλουτιζόμεστε

.....
τόσο εἶναι χορηγὸς πλούτου στὴ ζωὴ
τόσο εἶναι δότερα τῆς εὐθείας.

.....
ὅλα σοῦ τὰ παρέχει πρὶν
τῆς τὰ διατυπώσεις κἄν
τόση εἶναι ἡ πολλή της δαψίλεια
καὶ τεντώνεται μέσα σου
ἡ συμισταμένη
τῶν πιὸ πολυσυνθέτων εὐδαιμονιῶν.

(«Ἡ Ἐξαγγελλόμενη», Ursa Minor, 28-32)

6. Τέλος καὶ ἀρχή: Στὸν Τ.Κ. Παπατσώνη ἀρέσει πολὺ νὰ ταξιδεῖ. Τὰ ταξίδια του, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, εἶναι προσκνήματα σὲ τόπους πού καθαγιαστήκαν, δὲν εἶναι εἶδος περιηγήσεως καὶ τουρισμοῦ. Ἔτσι ἐναρμονίζεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἡσυχασμοῦ καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴ σκοτεινὴ γωνιά τῆς Ἐστίας του, μὲ τὴν ἀνοιξή του σὲ κόσμους μακρινοὺς, γεμάτους ἀποθεωτικὰ χρώματα.

★ ★ ★

Ἡ προετοιμασία συμπληρώθηκε — ἡ λιτάνευση προχωρεῖ ἴσαμε τὰ πολύτιμα πρόθυρα τῆς Ἀγιότητας :

Χρυσὴ Ἐκκλησία, Κυρὰ νὰ μπῶ; γιὰ νὰ μὴ μπῶ;
Πέ μου τὸ νὰ! καὶ ἂν ἔμπω μέσσα τί θὰ ἰδῶ;

Ἐοὐρανὸς ἀνοίγεται ἤδη ἕτοιμος, ὑπερβέβαιος γιὰ τὴν ἔνωση:

...ἡ ψυχὴ μου, προαισθάνομαι, μέλεται ν' ἀπλωθῇ
πρὸς τὰ ἄϋλα πιὰ ὀράματα καὶ νὰ ἐκλυθῇ.

(«Λιτανεῖες τῆς Παναγίας» Ἐκλ. Α' 118—119)

Ὁ κύκλος αὐτὸς ὁ τριαδικὸς συμπληρώνεται μέσα στὶς τρεῖς συλλογὲς ποιημάτων τοῦ Παπατσώνη.

Στὰ 1934 ἐξέδωκε τὴν «Ἐκλογὴ Α'» μὲ ποιήματα μᾶς 20ετίας ἀπὸ τὰ 1914. Ἦδη ὁ τίτλος ὑποδηλώνει τὴ σημασίαν τοῦ δρόμου ποὺ διάλεξε ὁ ποιητής: Ἔχανε τὴν ἐκλογὴν του.

Μέσα στὰ ποιήματα τοῦ 1914 ὁ Παπατσώνης παρουσιάζεται ὡς ἓνας ὑπερρεαλιστὴς πρὶν ἀπὸ τὸν ὑπερρεαλισμὸ. Ὁ ὑπερρεαλιστὴς ἀκριβῶς ἐπιζητεῖ τὴν ὑπερπραγματικότητα (μὴ βαθύτερη δηλαδὴ πραγματικότητα), πράγμα αὐτονόητο γιὰ μὴ θρησκευτικὴ ψυχὴ, ὅπως ὁ Παπατσώνης. Δὲ χρειάστηκε λοιπὸν ὁδηγίαις μῆτε ἐντάχθηκε ποθενὰ γιὰ νὰ προβαδίσῃ στὴν ἐπανάστασίν του ἢ, καλύτερα, σ' αὐτὸ ποὺ ἀποτελοῦσε γιὰ τὸν ἴδιον πηγὴ τῆς ζωῆς.

Ἡ δευτέρη συλλογὴ του κυκλοφόρησε στὰ 1944 καὶ ὀνομάστηκε «Ursa Minor», λέξεις λατινικῆς ποὺ σημαίνουν Μικρὰ Ἄρκτος— ἐννοεῖ τὸ γνωστὸ ἀστερισμὸ. Σ' αὐτὴν ἐπισημαίνουμε τὴν βαθειὰ πίστη τοῦ ποιητῆ στὴν βασιλείαν τοῦ Καλοῦ.

Ἡ τρίτη καὶ τελευταία του συλλογὴ, ἡ «Ἐκλογὴ Β'», κυκλοφόρησε στὰ 1962. Ἐδῶ πᾶ ὁ Παπατσώνης εἶναι ἓνας πραγματικὸς μυστικὸς, ποὺ ἐμβαθύνει τόσο πολὺ στὸ νόημα τῶν πραγμάτων, ὥστε νὰ γίνεται πρὸ ἀνεκτικὸς, πρὸ τρυφερός, πρὸ δροσερός, πρὸ ἀνθρώπινος. Ἄλλωστε ὁ πραγματικὸς μυστικὸς σ' αὐτὸ κατατείνει.

Κάνοντας αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ σὲ πράγματα γραμματολογίας παρὰ ποιήσεως, ἀναλογίζομαστε ἂν ὁ Παπατσώνης καλύφθηκε ὅπως τοῦ ἀξίει. Μέσα ἀπὸ τὴ δικαίαν τοῦ ἀτομικότητα — Ἕλληνας αὐτὸς — ἔχει αὐτὴ τὴ χάρι: Νὰ εἶναι μὴ δυνατότητα ποὺ ὁ,τι ἀγγίζει τὸ κάνει ἑλληνικόν, τὸ καταχτᾷ καὶ τὸ ἀφομοιώνει, χωρὶς νὰ χάνῃ τὴν ταυτότητά της, τὸ ἐνάσσει ὡς καθολικὸ τῆς σκοπῆς, ποὺ εἶναι ἡ γονιμοποίηση τοῦ πνεύματος μέσα ἀπὸ ἀξίαις μὲ παγκόσμιαν σημασίαν.

Ἐδῶ εἶναι τ' ἀπόρρητο τοῦ κόσμου. Πρέπει ἐδῶ σιγὴ.

Μονάχα τῆς ψυχῆς, καθὼς ὁδεύει στοῦ θανάτου

τοὺς λειμῶνες, αὐτῆς ἔχει ταχθεῖ τὸ δῶρο

νὰ συντάσσει πλάκα ὀνείρου, πλάκα εὐπαθῆ,

ποὺ τέτοια αἰσθήματα ν' ἀποδίδει.

(«Μανιές τῆς Ἄρτεμης ἓνα Σάββατο», Ἐκλ. Β', 170)

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

Για τον Παλαμά το περιοδικό θα κυκλοφορήσει ειδικό τεύχος «30 χρόνια από το θάνατο του Κωστή Παλαμά».

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ 150ου ΤΕΥΧΟΥΣ

Πόσος κόπος και πόση κατανάλωση άπαιτούνται για τις περιοδικές εκδόσεις! κι' αν το πούμε μόνο οι παθόντες μπορούν να μ'ας νοιάσουν. Σ' ένα τόπο σαν το δικό μας, όπου λείπουν οι έκδοτικές επιχειρήσεις κι' όλοι πρέπει να περάσουν από ένα χέρι, χωρίς καν στοιχειώδη ανταμοιβή, αλλά πάντοτε κάτω από το βάρος μιας ζημιάς, είναι πνευματικός και οικονομικός άθλος να φτάνης στον αριθμό τεύχους 150. Το λέμε και το τονίζουμε για να δώσουμε τη δικαιολογία αυτού του εορταστικού σημειώματος. Έορταστικά αντιμετώπισαμε και το εκατοστό τεύχος μας. Γιατί από αυτό το έκαστο άρχιζαν πιά «σταθμοί», που μ'ας υποχρέωναν για αυτοκριτική και αυτοέλεγχο πιο αυστηρά και άπαιτητικά. Δεν ξέρουμε αν μερικοί είχαν νοιάσει τότε τις θέσεις μας. Κάποια σύντομα σημειώματα τότε του τύπου δέ μ'ας ευχαριστήσανε άπλως, αλλά, και προπαντός, μ'ας αξήσανε τις ευθύνες μας έναντι του Κυπριακού και του ευρύτερα έλλαδικού άναγνωστικού κοινού μας.

Τώρα με το τεύχος μας άρ. 150 (που ανήκει στά μέσα της ΙΓ' μας έκδοτικής χρονιάς, χωρίς παύσεις κι' άργοπορίες) αντικρύζουμε το άγνωστικό μας κοινό με ψηλά το μέτωπο. Πιστεύουμε πως έπιτελέσαμε το χρέος μας — καλύτερα την έντολη που μ'ας έδωσε με τη συνδρομή του. Θα έπιστρατεύσουμε όσες δυνάμεις μ'ας άπομένουν για να συνεχίσουμε την πνευματική μας δραστηριότητα. Είναι υποχρέωση του καθενός, που διαθέτει λίγο το τάλαντο της έκφρασης, να άνολη διάλογο, βοηθώντας έτσι τον τόπο του για διατήρηση της διακίνησης ιδεών.

Η σύμπτωση (άγαθή κι' ευχόμαστε προφητική για νέες εξορμήσεις) με την πανηγυρική παρουσίαση του ποιητικού έργου ενός ξεχωριστού και ιδιότυπου νεοέλληνα ποιητή, του Τάκη Παπατσώνη, δίνει ακόμα πιο εορταστικό χαρακτήρα στο «σταθμό» μας αυτό. Η παρουσίαση του ποιητή στο κυπριακό κοινό, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των άναγνωστών μας, επibάλλεται σαν στοιχειώδης έκφραση ευχαριστίας προς ένα ποιητή, που δέ χρησιμοποίησε την τυμπανοκρουσία των πολιτικών κομμάτων (άσφαλώς με παραχωρήσεις) ή των δίσκων μικρής ή μεγάλης

διαρκείας, που άποφέρουν στην στιχοπλοκία σημαντικά ποσοστά.

Και θα συνεχίσω το περιοδικό τις παρουσιάσεις με ειδικά τεύχη, γιατί βρίσκει τουτό πολύ έξυπνερτικό και από την καθαρώς μορφωτική άποψη. Νοιώθουμε πόσο ύστερούμε έδω στους πνευματικούς άγώνες και πόσο διψά ο τόπος να δώση ένα παρόν σ' αυτούς. Συνεπώς ή μόρφωση (όχι άπλη κατατόπιση και πληροφορία) χρειάζεται σα θασική προϋπόθεση για την προπαρασκευή.

Όνειρεύομαστε κάποιο άλλο «σταθμό» που θα μ'ας έπιτρέψη με την αυτοκριτική να δοθμε πως έχουμε πραγματικά προσφέρει λίγα χαλκία για το κτίσιμο ενός πνευματικού οικοδομήματος με σημασία μες τον ευρύτερον έλλαδικό χώρο μας.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΟΜΙΛΙΑ

ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΕΚΘΕΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΤΗΛ. ΚΑΝΘΟΥ ΣΤΗΝ «ΑΡΓΩ»

«Όταν ο Κάνθος με κάλεσε ν' άνοιξω την άναδρομική του έκθεση χαρακτηρισκής δέχθηκα άμέσως την πρόσκληση με χαρά. Όχι γιατί θα μπορούσα να προσθέσω προσωπικά ό,τιδήποτε στο καλλιτεχνικό αυτό γεγονός, αλλά θασικά για δυο λόγους: Πρώτα γιατί με κάλυψε ο Κάνθος. Έπειτα γιατί μια έκδήλωση σαν τη σημερινή είναι μια φωτεινή παρέμβαση στη ζωή όποιοδήποτε, είναι μια ξεχωριστή στιγμή στις καθημερινές ασχήμιες και πεζότητες.

Όπως και σεις έτσι κι' εγώ πλανήθηκα τον Άπρίλη και τον Μάη στους άνθισμένους κάμπους της Κύπρου, όπως έσεις έθαύμασα τις άέρινες γραμμές του Πενταδάκτυλου, τις άκρογαλιές, τα Μοναστήρια, τις παλιές εκκλησιές και τόσες φορές στάθηκα θουδός και χάρηκα το τοπίο, παρατήρησα σκηνές στο χωριό και μελέτησα την ήρεμη κι' ευγενική μορφή του Κυπρίου άγρότη. Όπως κι' έσεις προσπάθησα να κρατήσω στά μάτια μου όσο πιο πολύ ήταν δυνατόν αυτές τις εικόνες, αυτή την άμορφιά που γρήγορα γλιστρά και χάνεται όταν κανείς δεν μπορεί να την κρατήσει πάνω σε κάποιο έργο τέχνης. Ο Κάνθος όμως είναι ένας από τους λίγους διαλεχτούς που του δόθηκε το δώρο να μπορεί να αιχμαλωτίσει για πάντα κομμάτια από την κυπριακή άμορφιά και να την προσφέρει σ' όλους μας, όπως σήμερα σ' αυτή την αίθουσα. Τα έπιπέδια, έπιμόνα και όποιομενικά χέρια του έχάραξαν σχήματα, μορφές, τοπία και ανθρώπους με γραμμές τόσο φίνες που άναρωτιέται κανείς αν αυτά τα χέρια είναι σαν τα δικά μας ή μήπως έχουν τη δική

τους ψυχή και κινούνται μονάχα τους με τη μαγική πνοή της δημιουργίας. Ο Κάνθος αιχμαλωτίζει την ομορφιά αλλά δεν την αντιγράφει. Τα σχήματα, οι γραμμές και οι μορφές του είναι οι ίδιες που κάποτε όλοι είδαμε σ' ένα κάμπο, σ' ένα χωριό, σ' ένα θουνό. Άλλα δ'χι ακριβώς οι ίδιες. Γιατί προτού γίνουν χρώμα ή χαρακτηριστική πέρασαν από το μυστηριακό έργαστήρι του ταλέντου και θγήκαν παίρνοντας κάτι από την ψυχή του Κάνθου, σφραγισμένες ανεξίτηλα από κάτι απόλυτα προσωπικό, από κάτι που το είδαμε και δεν το είδαμε ποτέ.

Είναι γνωστό πώς ο Κάνθος σπούδασε στη Σχολή Καλών Τεχνών στην 'Αθήνα κι' είχε για δάσκαλο τον φημισμένο Γιάννη Κεφαλληνό. Άκουσα πώς από τότε άφησε θαθεία σημάδια αγάπης και θαυμασμού στις καρδιές όλων εκείνων που τον γνώρισαν και σπούδισαν μαζί του. Ο Κάνθος άνηκε στο κλίμα και την ομάδα των 'Αθηναίων συναδέλφων του της γενιάς του, όπως οι Μοράλης, Τσαρούχης, Μαϊουσιάκης, Νικολάου, Τάσος και Καπράλος. Είναι ο Κάνθος Κύπριος ζωγράφος και χαρακτήρας αλλά παράλληλα είναι στενά δεμένος με την νεοελληνική τέχνη, που δεν την χωρίζουν γεωγραφικά όρια, χαρτιά και Συνθήκες. Γι' αυτό το λόγο όταν πήγε πέρα στην 'Αθήνα τον δέχτηκαν οι παλιοί του φίλοι, κι' ανάμεσα σ' αυτούς ο Σπύρος Βασιλείου, με πολλή συγκίνηση και αδελφικά.

Η άτομική Έκθεση ζωγραφικής που οργανώθηκε πριν ένα χρόνο στην Ελλάδα είχε δυνατούς αντίπαλους στις 'Αθηναϊκές εφημερίδες, που τον καλωσόρισαν, σαν ένα ζωγράφο και χαρακτήρα που έφερε από την Κύπρο στην 'Ατική χρώματα και μορφές ακόμα μιá προσφορά στην πολιτιστική δομή που ένώνει από αιώνες το ωραίο αυτό νησί με την άλλη Ελλάδα.

Θά ήθελα πριν τελειώσω να συγχάρω εγκάρδια τον κ. Σερέζη για το νέο αυτό επίτευγμα στην ανοδική πορεία του μόχθου του να προσφέρει στην τέχνη του τόπου μιá τόσο πολύτιμη και διαλεχτή φιλοξενία. Είναι φανερό πώς τον φλογίζει το πάθος για το άρατο.

ΕΥΣΤ. ΛΑΓΑΚΟΣ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗ ΤΗΛΕΜΑΧΟ ΚΑΝΘΟ

Η θερμή υποδοχή της έκθεσεως χαρακτηριστικής του Τηλεμάχου Κάνθου στην «Αργώ», την ημέρα του άνοιχτατος έδημιούργησε μαζί μιάν άερότητα, μιάν άπιόσφαιρα ήρεμη επικοινωνία και έπαφή με το έργο.

Ο κόσμος έδέχθη την προσφορά με άνακούφιση. Το άποτέλεσμα ήταν, να δοκιμάση αυθόρμητα χωρίς έμμητες και ύπολογισμούς μιá πραγματική συγκίνηση. Τα οικεία θέματα, ή σοβαρή αντιμετώπιση τους, ή σιγουριά, ή πίστη και ή αλήθεια — ακόμα ή μαστοριά, ή άναμφισβήτητη άνεπανάλητη φινέτσα.

Με την από κοντά παρατήρηση και μελέτη, ή έρευνητική διερεύνηση των χαραγμένων αλλοκειών σε κάνουν να συλλογίζεσαι — πώς μπορούν να χαρακτηρισθούν πόσο αλλάνθαστες χαραγές με τόση σιγουριά

στο σκληρό ξύλο με το κοφτερό, έστω, καλέμι που να δίνουν άραχνοίφφοντα θεάματα, άνάλαφρες πινές, και άπειλά χρώματα.

Άλλα ατή είναι μόνο μιá πλευρά — θά πρέπει να πάμε ακόμα πιο θαθεία. Δεν σταματάει κανείς εδώ με την παράσταση, την θαυμαστή τεχνική, την αλήθεια. Μά μπορεί νανα κάτι πιο πέρα από

«Οι παπούδες μας».

την αλήθεια; Έξαρτάται τι έννοούμε με αυτό. Ναί, ή δημιουργία ή εσωτερη, πέρα από το θέμα, την παράσταση και την αλήθεια. Η άφηρημένη γοητεία των σχημάτων και των μορφών, και των χρωμάτων, (υπάρχει πολύ χρώμα στις μαύρες αυτές έρμονίες). Και διερωτάται κανείς, γ ι α τ ί π ρ έ

πεινά ξεχωρίσης δλαπά ασύλληπτα αὐτὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ πετάξης, ἴσως πιὸ ψηλά καὶ μεταφυσικά, τὴν στιγμή πού εἶναι δυνατό νὰ σοῦ δοθοῦν ἀβίαστα καὶ δημιουργικά αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, στήν περιπλανητικὴ ἔρευνα μιᾶς πραγματικῆς μορφῆς ἢ τὴν ἀπλοῦστευση ἑνὸς τόνου;

Πρέπει νὰ τὰ δοῦμε αὐτὰ στήν "Ἐκθεση τοῦ Κάνθου πού ξεκινοῦν προοδευτικά ἀπὸ τὶς πρώτες χαράξεις ὡς τὸν τελευταῖο ἄθλο στὸν «Γεροκαβιλάρη» καὶ τελικά «Στοὺς παιπούδες μας».

Τὰ λίγα αὐτὰ λόγια πού δὲν εἶναι κριτικὴ καὶ ἀνάλυση εἶναι ἕνας χαρισματικός, μιὰ ἀναγκαῖα ἐκδήλωση πίστης πρὸς τὸν φίλο, τὸν τεχνίτη καὶ τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο.

Ὁ Ἐξοχότατος Πρέσβης τῆς Ἑλλάδος κ. Ε. Λαγάκος, σπὸ ἀνοιγμα, ἀνεφέρθηκε, στὸν δεσμό τοῦ Τηλεμάχου Κάνθου μὲ τὴν θαυμαστὴ γενεὰ τοῦ Τσαρούχη, Μάραλη, Μανουσάκη, Νικολάου καὶ τῶν ἄλλων συμμαθητῶν καὶ φίλων του.

Ἡ ἀπόσταση τοὺς χάρισε. Ἰδιαιτερες συνθηκες ἄφησαν τὸν Κάνθο μακριὰ ἀπὸ τὸ Κέντρο. Μὲ τὸν σκληρὸ ἀγώνα τῆς ζωῆς ἐρθεύτηκε καὶ ξεδαῖεται ἄλλου. Ἡ μοῖρα τῶν πολλῶν! Ἐδῶ κάτῳ ὁμιος ἐδημιούργησε μιὰ πλήρη ζωὴ πού τοῦ ἦταν τόσο ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ὀλοκληρωμένη του ἔκφραση. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Τηλεμάχου Κάνθου στὸν ἰδιαιτερό του τόπο, ἦταν γι' αὐτὸν πολὺτιμη, καὶ γιὰ μᾶς καὶ τὴν Κύπρο μιὰ στέρεη καὶ σοβαρὴ ἀναντικατάστατη προσφορά.

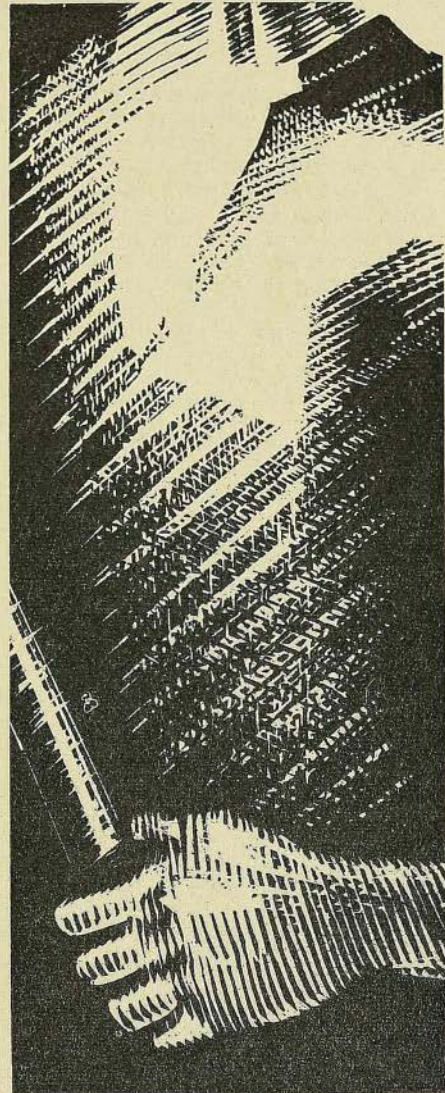
Καὶ κάτι ἄλλο. Ἴσως ἀκόμη πιὸ σημαντικό. Ὁ Τηλεμάχος Κάνθος ἔμεινε πιστός ἐκεῖ πού ἐνετάχθη. Εἶναι μεγάλος ὁ ἄθλος νὰ διατηρήσης αὐτὴν τὴν πίστη παρ' ὅλες τὶς γύρω πιέσεις (ἀντίθετα μὲ ὅτι ἐπιτόλεια ἀλέχθη ἀπὸ ὑπεύθυνο πρόσωπο). Ὁ Τηλεμάχος μὲ τὴν ἀπεραντὴ του εὐαισθησία, δὲν στερεῖται δέκτου πού θὰ παραλάβῃ τὰ νέα μηνύματα. Τίποτε δὲν ἀποκρούει ἀπ' ὅτι ἀξιοπαραλαμβάνει. Μένει πιστός στὸν ἑαυτὸ του ὄχι ἀπὸ στενότητα ἢ στείροτητα ἀλλὰ ἀπὸ πεποίθηση. Δὲν εἶναι διαπεθιμένος νὰ χαλάσῃ ἕνα κόσμο πού ἔκτισε σιγά — σιγά καὶ χαλίκωσε ὅπως κτίζεις μιὰ στέρεη «δόμη» (ἐρολιθιά), γιὰ νὰ δεχθῇ, ἕστω, δροσιές, πού θὰ τὸν ἀπεδέσμευαν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια μιᾶς ὀλοκληρωμένης ζωῆς.

Ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ δοῦν οἱ μελετητὲς τοῦ ἔργου τοῦ Κάνθου εἶναι τοῦτο. Πὼς θεομιμῆτος μέσα στὰ ὄρια τοῦ κόσμου του, χωρὶς ἐπίδειξη, χωρὶς προὔπολογισμό, φθάνει ἐκεῖ πού ἄλλοι ἐπιδιώκουν συνειδητὰ νὰ φθάσουν ἐπὶ ματαίῳ.

Φθάνει στήν δημιουργικὴ αὐτὴ ἀλήθεια πού εἶναι πέρα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, πού καταλύγει κανεὶς ἐκεῖ μετὰ ἀπὸ ἐπίμονο σκάλισμα ἐνὸς γρανθι με τὴν θέληση καὶ τὴν ἀπεριόριστη εὐαισθησία μιᾶς.

Ἔτσι τὸ ἔργο τοῦ Τηλεμάχου Κάνθου καὶ ἐκεῖ πού τώρα κατέληξε εἶναι πέρα ἀπὸ σύγχρονο.

Εἶναι ἀνεπανάληπτο γιὰ τὸν κόσμο μας, γιατί πιστεύω πὼς δὲν θὰ θρεθῇ, πλεόν, ἄλλος μὲ πίστη στὰ λαμπρὰ παραδοσιακὰ ἐπιτεύγματα πού ἐδούλεψε

Λεπτομέρεια ἀπὸ τοὺς «Παιπούδες μας».

μέχρι σήμερα χωρὶς παρακλίσεις καὶ λοξοδομίες γιὰ νὰ φθάσῃ στήν δημιουργικὴ ἀλήθεια τοῦ 1973.

A. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΕΠΕΤΕΙΟΙ

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ
ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

Ὅταν στὶς 27 τοῦ Γενάρη τοῦ 1943 πέθανε στὸν «Εὐαγγελισμό» ὁ Μιλτιάδης Μαλακάσης, ἡ Ἑλλάδα δὲ στάθηκε στὸ μνημα του νὰ κλάψῃ ἕνα

μεγάλο χαμό με προεκτάσεις ευρύτερες μέσα στους δύσκολους εκείνους καιρούς της εθνικής δοκιμασίας. Τά δάκρυα τὰ πολλά και τὴν δόνην τῆ μεγάλης ἢ Ἑλλάδα τὴν κράτησέ γιὰ νὰ τὴ νοιώσῃ ὕστερα ἀκριβῶς ἀπὸ ἕνα μῆνα, ὅταν πέθανε ὁ Παλαμάς της, καὶ οἱ ἐλεγειακοὶ διθύραμβοὶ τοῦ Σικελιανοῦ ἀνακατεύονταν μὲ τοὺς ἤχους τοῦ Ἐθνικοῦ Ὑμνου ποὺ περιήφανα ἔφαλλε ὁ λαὸς της.

Ὁ «ἐλάσσων» ποιητὴς μὲ τὸ ἀριστοκρατικὸ, ἀρχοντικὸ ὕφος, τὸ χαρακτηριστικὸ μονόκλ, τὴν ἀφογὴ ἐμφάνιση, τὴ λεπτότητα καὶ τὴ χαριτολογία στὶς συζητήσεις, δὲν ὑπῆρξε οὔτε τότε, καὶ πολὺ περισσότερο σήμερα, ἕνα πρόβλημα τῆς τέχνης, ἕνα θέμα πολὺπλευρὸν καὶ δύσκολο γὰ κλείση, ἕνα κέντρο συγκρουσμένων κριτικῶν ἀντιμεταπίσεων καὶ ἀντιρητικῶν ἀπόψεων. Δὲν ἦταν οὔτε κἀν φαινόμενο μὲ διαστάσεις καὶ προϋποθέσεις ἐπιβιώσεως μέσα στὸ χρόνο κι οὔτε μπόρεσε νὰ ξεπεράσῃ τὸ ποιητικὸ φράγμα τῶν ἤχων τῆς ρομαντικῆς του διαθέσεως μὲ τὴν καθαρὰ προσωπικὴ τὸ συναισθηματικὴ περίπτωσι καὶ τὴν χωρὶς καθολικότητα χαμηλόφωνη ὁμιλία τῆς ποίησός του: Ἄν ὁ Μαλακάσης ἔρχετα σήμερα στὸ νοῦ μας καὶ ἀναφέρεται, χωρὶς διάθεση συζητήσεως ἐνὸς θέματος δίχως πλευρὰς ἀνοικτὰς κι ἐπιδεκτικὰς ἀπόψεων ευρύτερων, αὐτὸ τὸ χρωστᾷ σίγουρα σὲ μερικὰ του ποιήματα ὡς τὸν «Μπαταριά» καὶ τὸν «Τάκη Πλούμα», τὰ «Μεσολογγίτικα» του, ποὺ χωρὶς ριζικὰ νὰ ξεφεύγουν ἀπ' τὸ κλίμα καὶ τὴν πορεία σκέψεως τοῦ ποιητῆ, ἔχουν μιὰ γνησιότητα διαθέσεως, μιὰν ἀλήθεια αἰσθήματος, μιὰν ἔκφραση ζωτανῆ π' ἀντιγράφει, θαρρεῖς, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, μιὰν παραστατικότητα, τέλος, καὶ κάπου — κάπου ὀλοκληρωμένῃ διαγραφήν χαρακτήρων καὶ καταστάσεων.

Ὁ Μελτιάδης Μαλακάσης ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς τελευταίους, ἴσως ὁ τελευταῖος, ρομαντικὸς μιὰς ἐποχῆς ποὺ ἦδη εἶχε ἀρχίσει νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ζῆ τὴν ἐπανάστασι στὴ χώρα τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Ἡ ψυχικὴ του Λογοκρισία καὶ ἡ ποιητικὴ του δύναμις τὸν τοποθετοῦν, χωρὶς ἐλπίδα μεταθέσεως, σὲ χώρους παλαιότερους, ποὺ ἐξασφαλίζουν στὸν ποιητὴ μιὰν πρόσκαιρη, ἴσως ἡχηρῆ, ἀναγνώρισι καὶ ποὺ ἀναπόφευκτα ποὺ σπεροῦν τὴ μετὰ θάνατο ἐπιβίωσι, ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ χαρίσῃ οὔτε ἡ θητεία του στὶς σχολὰς τοῦ παρνασσισμοῦ καὶ τοῦ συμβολισμοῦ, οὔτε οἱ ὕμνικες κριτικὲς τοῦ Τέλλου Ἄγρα, τοῦ Βέη καὶ τοῦ πάντα καλόλογου Βαλέα.

Τριάντα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, ὁ Μιλτιάδης Μαλακάσης, ὀριστικὰ τοποθετημένος κριτικὰ, μένει ὁ ἐλάσσων ποιητὴς μὲ τὴν εὐγένεια καὶ τὴ μαστοριά τῶν ἐξασημένων πιά στίχων του, ὁ ποιητὴς μιὰς ἐποχῆς ποὺ ξεπεράστηκε καὶ τὸν ξεπέρασε, χωρὶς τὸ πέρασμά του νὰ σημεῖωσι σταθμὸ καὶ χωρὶς ἡ ποίησί του νὰ συμβῆται σὲ νέες πορείες καὶ σκέψεις. Ἦταν μιὰ καθαρὰ προσωπικὴ περίπτωση ἐνὸς ποιητῆ ποὺ τὸν συγκινοῦσαν οἱ «μελιχρὲς λαμπάδες τοῦ Δεκέμβρη» καὶ οἱ «φεγγαροσκέπαστες τοῦ Γενάρη ὀμορφίες» καὶ ποὺ ὀπωλόηποτε συγκίνησε κι' αὐτός, ἔστο ἐξάδερμα κι' ἐπιφανειακὰ, δικούς ἀπογόνους τοῦ Ρομαντισμοῦ, ποὺ ἀργότερα ἀσφαλῶς θ' ἀπογοητεύτηκαν μὲ τὸ ρουμελιώτικο χρῶμα τῶν «Μεσολογγίτικων» τοῦ ἀριστοκράτη Μῦτου.

Τριάντα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, ὁ Μαλακάσης δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὴν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶπε πρὶν πρῶτα χρόνια κι' ἀπ' ὅ,τι θὰ μᾶς πῆ ὕστερα ἀπὸ ἄλλα τριάντα...

ΧΡ. ΠΑΣΙΑΡΔΗΣ

ΑΝΤΙ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΥ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΜΑΡΙΑΣ Π. ΙΩΑΝΝΟΥ

Οἱ ἄρες μας περνοῦνε πάντα πλούσιες καὶ φορτωμένες ἀπὸ τὰ χίλια μόρια θυμητικὰ τοῦ χθές, ἀπὸ τὶς τόσο ζωντανὲς μορφὲς τοῦ σήμερα, ἀπὸ τὰ ρόδινα, κάποτε κι' ἐφιαλτικὰ δνευρα τοῦ αἵριου. Μορφές, τοπία, φῶτα, χρώματα, φωνές, λόγια, ἰδέες, χαρές, ἐνθουσιασμοί, πικρίες, δικές μας καὶ ἄλλων, πλάθουν μιὰν ἐσωτερικὴ δική μας πραγματικότητα, ὅπως ἡ ψυχὴ μας ζῆ μιὰ δεύτερη ζωὴ, παρόληνη μὲ τὴν καθημερινή, τὴν κοινὴ, τὴν συνηθισμένη.

Ἴσως χωρὶς αὐτὴ τὴ φανταστικὴ πραγματικότητα, χωρὶς τὴ φωτεινὴ προσδοκία τῶν μελλόντων, νὰ ἦταν δύσκολο νὰ βαστάζαμε τὸ φορτίο τοῦ τώρα. Πλέοντα ὅλα μαζί σὲ μιὰν ἀξεδιάλυτη ἐνόησι, ποὺ ἡ ποιικιλία της καὶ ἡ ὀμορφία της εἶναι κτῆμα καὶ ἀγαθὸ ἀναφαίρετο τοῦ καθενὸς μας. Τόσοι κόσμοι, τόσες ἐσωτερικὲς ζωές, ὅσοι κι' ἐμεῖς, ποὺ τὶς ζοῦμε τὰ κατάθαστα τοῦ εἶναι μας. Ἐκεῖ φωλιάζουν οἱ θύμους κι' ἐσένα κι' ἐμένα καὶ ὀλονῶν, καὶ ὄλους μᾶς πλουτίζουν, καὶ ὄλους μᾶς εὐφραίνουν, ἀκόμα καὶ ὅταν εἶναι ζυμωμένες μὲ πίκρα.

Θυμοῦμαι κι' ἐγὼ τώρα... Συνανηθήκαμε μιὰ μέρα ὕφαμένη ἀπὸ τὴ διαύγεια τοῦ Ἀττικοῦ Οὐρανοῦ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Ἀθήνας.

Καμάρωναι τὴν ὄρασι μορφῆ, πὰ δλόφωτα γαλιανά — νομίζω γαλιανά — μάτια καὶ ἐπίσησι τὴν τόσο χαριτωμένη κυπριώτικη ὁμιλία.

Μοῦ δόθηκε ἡ χαρὰ νὰ τὴν θανατῶ μερικὲς φορὲς σκόρπιες μέσα στὰ χρόνια ποὺ ἀκολοῦθησαν.

Σεμνὴ πάντα της, ἀξίοπρεπη καὶ ἐπιβλητικὴ καὶ τόσο ἔλκυστικὴ καὶ ὄρασι μὲ τὰ λευκὰ της μαλλιά, καὶ τόσο νέα, τόσο νέα μέσα στὰ πολλὰ της καθήκοντα καὶ ἐπιτεύγματα, τὶς ἀκάματες προσπάθειες καὶ τὰ θαυρία, θαυμάσια χρέη.

Δὲν εἶναι ὅστε κι' εἰκόλο ὅστε καὶ ἀπλὸ νὰ διευθῆναι ἕνα Λύκειο Ἑλληνίδων σὲ μιὰν ἑλληνικὴ γωνία, μὲ τὸσον αἰῶνων μυθικοῦς θρύλους καὶ ιστορικὲς περιπέτειες καὶ ἀγωνίες καὶ ἀγῶνες, ὅπου κανένας κλυδωνισμὸς τῆς ἱστορίας δὲν κατάφερε ποτὲ νὰ σπάσει καὶ νὰ θουλιάζει πὸν ἱστόν ὅπου ἀνέμιζε, ἐναντία στοὺς κάθε ἀνέμους, ἡ Ἑλληνικὸτητα της.

Ὅ,τι ὀμόρφαινε πῶ πολλὴ τὴν ἐξαισία προσωπικότητά της ἦταν αὐτὰ τὰ νιάτα τὰ πνευματικὰ, τὰ ψυχικὰ. Μὲ πόση ἔνθερμη ἔφεση ἀνοιγὲν ἡ ψυχὴ της σὰ λουλοῦδι στὸν κάθε ἥλιο ποὺ φάτιζε τὸν πνευματικὸ μας ὀρίζοντα, μὲ μιὰν ἀσπρταφερὴ πεινιά, μὲ μιὰ γοητευτικὴ πινελιά, μὲ μιὰ μεθυστικὴ δοξαριά.

— Τόσο μοῦ ἀρέσει νὰ μισθαῖνω! Αἰσθάνομαι πάντα ὡς δεικασχτὰ χρονῶν. Θὰ μπορούσα καὶ τώρα, ἂν μοῦ ἦταν θολετὸ, νὰ καθίσω σὰ μικρὴ μεθῆ-

τητα στο θρανίο.

Τ' άκουγα και μού έρχόταν νά τήν άγκαλιάσω. Τήν έκαμάρωνα τήν ευλογούσα, τήν έθαύμαζα. Τής ευχόμουνα μέσα μου νά μένει πάντα τόσο νέα, τόσο δημιουργική και τόσο καλλιτεχνική προσωπικότητα.

“Οποιοι μένει τόσο νέος και διψά πάντα πόν πλούτο τόν πνευματικό, μοιάζει μ' έναν καλλιτέχνη πού σμιλεύει μέ πάθος τό πού όμορφο, τό πού πολύτιμο, τό πού μοναδικό έργο τής ζωής του, τή δική του προσωπικότητα.

Σά νά κρατά στά χέρια του ένα διαμάντι και τό καταρρέζει από δω και τό σπιλώνει από κει, κι αυτό γίνεται σιγά—σιγά ένας μικρός πολυεδρικός φάρος χρωμάτων και φωτός, πού, άπ' όπου κι άν τόν κοιτάξεις, άχτιδοβολά γοητεία και όμορφιά και πλούσιες χαρμόσυνες άνταύγειες.

Γίνεται μιá τηγή, μιá έστία λάμψης, πού σκορπά τήν άγαλλίαση και τή θαλπωρή της στους γύρω και σ' ό,τι περάσει από τόν μαγικό κύκλο τής άκτινοβολίας της. Προσωπικότητες σφαιρικές στήν τελειοποίησή τους, άξίες ήθικές πού σέ μορφώνουν, σέ ξεμψώνουν και σέ ξεευγενίζουν μέ τήν κάθε τους έπαφή, έστω και τόσο φευγαλέα και σύντομη.

Τά χρόνια έχουν περάσει. Ή θαυμάσια σταδιοδρομία της άνάμεσά μας έχει φτάσει τώρα και τρία χρόνια στο τέρμα της. Μένει τό φώς και ή θερμή και ή όμορφιά πού σκόρπιζε γύρω της μέσ' από μιá πλούσια και τόσο δημιουργική, φλεγόμενη καρδιά.

Μού θύμιζε ή γνωριμία της μιάν έλλη μεγάλην ήθική άξια και προσωπικότητα παγκόσμιας άκτινοβολίας, τόν όργανωτή τού Σχολείου Έργασίας, τόν μεγάλο και διάσημο παιδαγωγό και άνθρωπο Γεώργιο Κερσενοστάτνερ.

— Έλπίζω πώς ή μόρφωσή μου δέν έχει τελειώσει άκόμη, μās έλεγε — και ήταν τότε έβδομήντα χρονών. Ή μόρφωση μας συνεχίζεται αδιάκοπα ως τήν ώρα πού ή πνοή τού θανάτου θά σήσει πήν αναμμένη λαμπάδα τής ζωής μας. “Οποιοι νομίζει πώς δέν τού μένει πιá τίποτε νά μάθει και τού είναι άρκετά όσα ξέρει, αυτός είναι ήδη νεκρός πριν πεθάνει.

Τό ίδιο νέα, όπως ό χιονόλευκος καθηγητής Κερσενοστάτνερ, ήταν κι εκείνη, άκούραστη στήν προσπάθεια, στήν προσφορά, στή δημιουργία, στή μάθηση. Και τόσο χαριτωμένη, τόσο έλκυστική, δημιουργώντας άνιση και οικειότητα γύρω της, τόσο σεμνή και τόσο αξιμαγήτη, αξιολάτρευτη.

Ήταν κλονισμένη λιγάκι ή υγεία της τήν τελευταία φορά πού συναντηθήκαμε σ' ένα όρνομη τής Αθήνας. Και πολύ άργότερα έμαθα πώς είχε φύγει πιá για τό μεγάλο ταξίδι.

Κλείνουν σήμερα τρία χρόνια. Και μού φαίνεται σά μιá λαμπάδα πού έκαίγε όλο φλόγα και ζεστασιά ως τήν τελευταία στιγμή, όλο νιάτα και έφεση για παιδεία και μάθηση.

— Θά μπορούσα και τώρα άκόμη, άν μού ήταν δολετό, νά καθίσω σά μικρή μαθήτρια στο θρανίο. “Όπως και τότε πού μού τό είπες, έτσι σ' εύλογώ και σέ κιαρώνω και σέ θαυμάζω και τώρα,

γλυκαία, σεμνή, αξέχαστη και γοητευτική Κυπριάτισσα, Μαρία Π. Ίωάννου.

ΜΑΡΙΑ ΑΜΑΡΙΩΤΟΥ

(Μεταδόθηκε από τό Ραδιοφωνικό “Ίδρυμα Κύπρου στο πρόγραμμα «Ή Γυναίκα και ό Κόσμος της» 10.2.73).

ΣΑΒΑΣ ΧΡΙΣΤΗΣ

Μές τόν καιρό τής άνοιξης ως δώσει και πνοήσουν κατά τά Κερνηιώτικα θουνά θαθείες οι άδρες οι πελαγίσιες, και χυθούν στα πλούσια σου περβόλια, όπου τά δέντρα σέ καρπό δέ δέσαν τόν άνθό τους, μόν στέκουν και τόν νεύονται στο μέγα φως τής μέρας

είδες, καλέ μου, πώς λευκή μιá τρικυμιά ξεσπάει και φουρτουναίζει άπ' τούς άνθους σά θάλασσα τό χώμα;

“Έτσι μέσ' άπ' τόν πόντο μου τό μυστικό, ως πνοήσει ή θύμηση σου και χυθεί στο δέντρο τής ψυχής μου κι εκείνο πρώο σέ νεύεται κι' άγάλλεται μαζί σου, προτού νά δέση τ' άνθηα του — τούς κρύφιους στοχασμούς μου —

και νά γενούν σοφοι ριθμοί, μελένιες άρμονίες ψαλμού πού ν' άκουστή για σέ μέσ στο νά της Τέχνης,

θροίζει και σου τούς σκορπάει σάν τούς χαρίζει ή “Αγάπη...

Κι' όμως πώς θάθελα νά πω τες τόσες άρετές σου, τίμει κι' άγνή και ταπεινή, μά δυνατέ κι' όρατε! Κ' ύστερα ζωγραφίζοντας συμβολικά μιá εικόνα άστοχοφόρας γής λαμπρής στήν έαρινή γαλήνη, νά πω πώς γι' αξιούσην έσύ τήν καλωσύνην έχεις ως κείνη δέ θρασολαλεί πόσους μπορεί νά θρέψη... Και σμίγοντας στον ύμνο μου τή γή κι' έσέ, νά

κράξω πώς είσαστε με τούς Θεούς μοιαστοί στήν όμορφάδα, στήν αγαθήτη, στή βουλή και τή μεγαλωσύνη. Πού κι' οι Θεοί για χάρη σας νά μού δλογοάν τά λόγια!

Μά παίρνει μου τούς στοχασμούς ή θύμηση μου ως πνέει...

*Αθήνα 1915

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

(Άναδημοσίευση: Περιοδ. «Νέα Τέχνη» Αθηνών. 1915. Έφημη. «Ήμερήσιος Κήρυξ», 27)9)1.1923).

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑΣ

*Αγαπητή μου «Πνευματική Κύπρος»,

Άξιόπεινοι, θέβαια, είναι και ό «Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου» και οι κύριοι Χρ. Κυπριανού, Μ. Μαραθεύτης και Ν. Σπανός για τή σημαντική έκδοση τής «Άνθολογίας Κυπριακής Πεζογραφίας 1900 — 1970», πού πραγματοποιήσαν

πέρυσι και που μου έκαμαν την τιμή να μου στείλουν πρόσφατα ένα της αντίτυπο. Η προσφορά των Κυπρίων συναδέλφων στην ανάπτυξη του νεοελληνικού Πεζού Λόγου είναι θαυράτμητη και η προβολή της σε πανελλήνια κλίμακα επιβεβλημένη.

Όμως, αφού η Έκδοση έχει πολυτιμωθεί και με τη σχετική βιβλιογραφία, έχω την εντύπωση πως κάποιες της συμπληρώσεις δεν θα ήταν χωρίς σημασία. Από το 1956 λ.χ., έχει αρχίσει να εκδίδεται και ολοκληρώνεται κάθε χρόνο (ίσσαυτο 1966) ή 'Ανθολογία 'Ελληνικού Παιδικού Διηγήματος «Τα αγαπημένα μου Διηγήματα» των 'Αλκη Τροπαιάτη — Δημήτρης Γιάνκου (Έκδοση Μ. Πεχλιβανίδη και Σίας, Κοραή 8, 'Αθήνα). Στους 7 (ώς σήμερα) τόμους της 'Ανθολογίας αυτής, οι ανθολόγοι έχουν φροντίσει να περιληφθούν, με σκίτσα των συγγραφέων, σύντομα βιογραφικά και εργογραφικά σημειώματα και ολοσέλιδη ανάλυση των ανθολογούμενων κειμένων τους, και οι Νίκοι Νικολαΐδης, ο Κύπριος (τόμος Γ', σσ. 124—142, με το διηγημά του «Τό ξένο σκυλί»), Μελέτης Νικολαΐδης (τόμος Δ', σσ. 97—106, με το διηγημά του «'Η καταδικασμένη»), Κύπρος Χιρυσόανθης (τόμος Ε', σσ. 214—229 με το διηγημά του «Τό δάγκωμα της δχεντρας», Λουκίης 'Ακριτάς (τόμος ΣΤ', σσ. 120—129, με το διηγημά του «Δυό έχθροι φιλιώνουν»), Νίκοις Κρανιδιώτης (τόμος ΣΤ', σσ. 140—150, με το διηγημά του «'Η μόνα του στρατιάτη») και 'Αχιλλεύς Αιμίλιος (τόμος Ζ', σσ. 49—56, με το διηγημά του «'Ο σύντροφος του Ρήγα»).

Την εργασία ώστόσο αυτή δεν την αναφέρουν στη βιβλιογραφία τους οι σημερινοί 'Ανθολόγοι της «Κυπριακής Πεζογραφίας» — και άς είναι η πρώτη ελληνική συστηματική ανθολόγηση Κυπριακού Διηγήματος για τὰ 'Ελληνόπουλα — ούτε και τη σειρά άρθρων για τους πνευματικούς ανθρώπους της Κύπρου, που δημοσίευσε ο Δημήτρης Γιάνκος στο περιοδικό «'Ελλάς — Κύπρος — Τουρισμός», 'Αθήνα, από τεύχος 18 ('Απρίλης — Δεκέμβρης 1971). Γιατί τάχα;

Οι εξηγήσεις για την παράλειψη θα μπορούσαν, σίγουρα, να αναχθούν στους εξής δύο λόγους: Οί Κύπριοι ανθολόγοι, ή άγνοούν την εργασία των Τροπαιάτη — Γιάνκου, ή τη γνωρίζουν, αλλά δεν την αναφέρουν επειδή ίσως πρόκειται για βιβλίο «που άπευθύνεται σε παιδιά». Ούτε όμως η πρώτη ούτε η δεύτερη εξήγηση νομίζω πως τους τακτοποιεί. Γιατί, όπως στα νομικά «άγνοια νόμων» δεν επιτρέπεται, έτσι και στα γραμματολογικά «άγνοια βιβλιογραφικών στοιχείων» άπαγορεύεται — στο β. νομα, φυσικά, της πληροφορικής οποιάσδήποτε φιλολογικής εργασίας.

Η ύποτιμηση έξάλλου του λεγόμενου «παιδικού λογοτεχνήματος», γενικά είναι άσυγχώρητη. Και μου δίνει την ευκαιρία να ξαναγράψω εδώ εκείνο που τόσον ο κ. Τροπαιάτης όσο και πολλοί άλλοι διαλεχτοί συνάδελφοι έχουν έπανειλημένα τονίσει, στηριγμένοι στην περίφημη διαπίστωση της Σέλλμας Λάγκερλεφ: Δεν υπάρχει λογοτεχνία «για παιδιά» και λογοτεχνία «για μεγάλους». 'Ενα άξιο του δ-

νόματος λογοτεχνήμα διαβάζεται με την ίδια ευχαρίστηση (και με τὰ ίδια, φυσικά, αισθητικά αποτελέσματα) ΚΑΙ από τους μικρούς ΚΑΙ από τους «μεγάλους» αναγνώστες. Τά ύπουργεία ώστόσο Πολιτισμού ή Παιδείας προσφέρουν κάθε χρόνο «βραβεία» και άλλες τιμητικές «διακρίσεις» (άγορά άντιτύπων κ.λ.π.) σε όλα άνεξάρτητα τὰ έλλα ειδή του σύγχρονου έντεχνου Λόγου, ΑΓΝΟΟΥΝ όμως συστηματικά τους πνευματικούς εργάτες κάθε ύπευθυνου «παιδικού» λογοτεχνήματος. 'Από την άλλη μεριά, άνέχονται ή επιτρέπουν ή κ άγνοούν δώτελα την εκπροσώπηση της έλληνικής (ένιαίας) Πατρίδας σε διάφορα διεθνή συνέδρια «παιδικής» κ.λ.π. Λογοτεχνίας ή Βραβείων («'Αντισειν» κ.ά.) του έξωτερικού από περίπου ή ολοκληρωτικά «άναρμόδια» ή «συμπτωματικά» πρόσωπα και όχι από πνευματικούς ανθρώπους που άνάλωσαν τη ζωή τους και «μπόλιασαν» και πολλούς άλλους άξιους συναδέλφους στο λεγόμενο «παιδικό λογοτεχνήμα» (τόν Τροπαιάτη εννοώ και έλάχιστους άλλους).

Δέν θέλω να πιστέψω πως οι κύριοι Χρ. Κυπριανού, Μ. Μαραβέτης και Ν. Σπανός, γνωστότατοι άλλωστε για την πνευματικότητα και την ευσυνειδησία τους, έργασθηκαν με την παράδοση τούτης νοσηρότητα. Φανταζομαι πως άπέλω άγνοούσαν την παραπάνω 'Ανθολογία Τροπαιάτη — Γιάνκου. Και έλπίζω πως σε δεύτερη έκδοση της σημαντικής τους πραγματικά, «'Ανθολογίας της Κυπριακής Πεζογραφίας» θα συμπληρωθούν τὰ βιβλιογραφικά στοιχεία που δέν περιέλαβαν στην πρώτη τους έκδοση.

'Αθήνα 11)2)1973

Με πολλή τιμή και ευχαριστίες
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Κάρολ Γκολνπονι: «'Η Λοκαντιέρα», στο «ΘΟΚ», μετ. Ν. Ποριώτη, σκηνοθ. Σώκρ. Καραντινού, σκηνογρ. — Κοστούμια 'Ανδρέα Λαδόμματος.

Πραγματικά φάνηκε έξωφθαλμα ή αξία του δασκάλου Σακράτη Καραντινού με τη διδασκαλία της «Λοκαντιέρας». 'Ο ρυθμός της παράστασης, ή άρθρωση, προπαντός, ή κίνηση (που είναι πολλές φορές περισσότερο από το λόγο έκφραστική συνασθημάτων και χαρακτηρισμών) πείσανε πως ο «θεατρικός 'Οργανισμός Κύπρου» μπαίνει από την πλευρά της έρμηνείας σ' ένα δρόμο με εθύνες και προσπάθειες με άξιώσεις. 'Ασφαλώς δέν άνομιένουμε μέρα με τη μέρα εκπληκτικές άδόδους. Δέν είναι τούτο μίτη ανθρώπινως δυνατό. 'Από την «Τρισέυγενη» κι' έλας — παράλα τὰ φυσικά μειονεκτήματα μερικων ήθοποιων — σημειώθηκε ή θετική άλλαγή.

Δυστυχώς ύπήρξε και το άδύνατο σημείο, που άφορά την έπιλογή ενός από τους έρμηνευτές. Δέν έξέρω άν έξωτερικοί παράγοντες ή συμφωνίες κατά τις προσλήψεις ήθοποιων έπιβόλησαν ή προνοούσανε

ώριση στην ανάθεση ρόλου. Ήταν τόσο φανερό το σημείο αυτό, που όποσδήποτε κατά την αυτοκριτική θα προσεχτή. Πρέπει όμως να τονιστή η εξαιρετική έρμηγνεία της Μόνικας Βασιλείου ως Μιραντολίνας. Είναι η πρώτη φορά που της δίνεται ένας ρόλος με αξιώσεις, θάρους ρόλος που τον κράτησε θαυμάσια, χωρίς πτώσεις, παρόλο που τη δυσκόλευε συχνά η έρμηγνεία άλλου ήθοιοιού σε πολλούς διαλόγους. Ο Φίλης Καραβιάτης σά Μαρκέζος Παρλαπούπουλος ήταν χαρά Θεού: παίξιμο δαντελένιο, ευγενικό, χωρίς χοντροκοπιές αλλά πραγματικά κωμικό (θόλγα εσωτερικά κι' εξωτερικά). Άλλα και ο Μούστρας σάν Κόντες Ροδαυγίτης δέν υστέρησε, χωρίς όμως το λεπτό παίξιμο, αφού στο κάτω—κάτω δέν ήταν από γεννησιμού του ευγενής. Ο Σπύρος Σταυρινίδης σάν υπηρέτης του ίππότη μερικές στιγμές ήταν έκφραστικότατος.

Δέ θα σχολιάσω ξεχωριστά τό σκηνικό, αφού γι' αυτό υπάρχει σχεδόν τυποποιημένη παράδοση. Περισσότερο ενδιαφέρον, νομίζω, είχαν οι χρωματισμοί τών κοστούμιών, που ανεξαρτήτως από τούς συνδυασμούς των με τά χρώματα του σκηνικού στίς διάφορες σκηνές — σου δίνανε συνεχώς ένα χαρούμενο τόνο — μολογούσανε κατά κάποιο τρόπο τόν χαρακτήρα. Ωραίος π.χ. συνδυασμός του κίτρινου, μπλέ και άσπρου στο ντύσιμό της Μιραντολίνας, που πραγματικά γέμιζε με άσθημα νότιης και τσαχπινιάς τή σκηνή. Ή τό κοστούμι του Ίππότη Νερολίθρου με τά φαντακτά και κάτω άταίριαστα χρώματα που δίνανε τήν έντύπωση του άφελή έντυπωσιάζοντος.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Τά κ η Παπατώ ν η : «Όπου ήν κήπος», έκδ. τών Φίλων, Άθήνα 1972.

Έχει έπισημανθή από όλους πώς τό δοκίμιο έξασκουθεί νάνα τό έπίκεντρο της πνευματικής διακίνησης στον τόπο μας. Κι' αυτό έξηγείται εύκολα: α) στα πιο παλιά χρόνια τό δοκίμιο ήταν παραμελημένο είδος, γιατί δέν τό σήκωνε τό κλίμα μας. β) οι νέες κοινωνιολογικές, ψυχολογικές κλπ. πάσεις, που τις κάλυπτε συχνά ή έπιφυλλίδα της έφημερίδας, σπρέψανε τήν προσοχή συγγραφέων και κοινού πρós τό δοκίμιο, που δίνει, κάτω άκοπα, γνώσεις. Είν' άλήθεια πός τό δοκίμιο δέν έχει τήν ψυχρότητα και άσθηρότητα της έπιστημονικής πραγματείας, ή όποια άποτείνεται πάντοτε στους ειδικούς. Τό δοκίμιο διαθέτει άρκετήν έλευθερία, θλέπεις πτό πρόσωπο του συγγραφέα στίς γραμμές του, είναι τέχνη αφού χρησιμοποιεί τή θερμότητα και τή μαγεία.

Τελευταία στον τόπο μας οι ποιητές και οι λογοτέχνες γενικά κοιτάζουν πός τό δοκίμιο νά δώσουν κάποιες έξηγήσεις για τίς τάσεις τους και τούς στόχους τους. Δηλ. μερικώς άντικαθιστά τούτο τούς κατατοπιστικούς προλόγους της πιο παλιάς έποχής. Πιθανός άκόμα νά θέλουν οι συγγραφείς, ιδίως οι

έρμηγνικοί, νά δώσουν με τό δοκίμιο κλειδί γι' άποκρυπτογράφηση κι' έρμηγνεία του έργου τους. Τέλος, μπορεί με τό δοκίμιο νά θέλουν αυτοί νά συμπληρώσουν τήν έκφρασή τους, τήν προσφορά τους, γιατί ναιθών πός δέν μπόρεσαν νά πούν τή σφαιρική τελευταία λέξη με τό άλλο τους έργο, ποίημα είναι τούτο ή αφήγημα ή θέατρο κλπ.

Τό βιβλίο δοκιμιών του Τάκη Παπατώ ν η «Όπου ήν κήπος» (έκδ. τών Φίλων, Άθήνα 1972) περιέχει είκοσι δοκίμια διάφορης έκτασης, πού άσχολούνται με χριστιανικά θέματα, κυρίως με τό θέμα της Θείας Χάριτος και Δωρεάς. Ένα—δυό δοκίμια πού ξεφεύγουν λίγο από τή βασική γραμμή, έχουν πάλιν παρεκβάσεις και ύπομνήσεις του χριστιανικού μας θίου. Προσωπικά πιστεύω πός στα περισσότερα και παυτοχρόνως τά κυριότερα δοκίμια της συλλογής αυτής ο Παπατώ ν η προσπαθεί — ίσως άθελήτά του — νά δικαιολογήσει ή νά δώσει έξηγήσεις τών ποιητικών του τάσεων. Σημειώνω τή θέση του ή τήν άποδοχή του πός οι δικιοί μουτικοί χριστιανοί συγγραφείς έκλεκτικώς συγγενεύουν με τόν χαρακτήρα του, περισσότερο παρά άκείνου του άνατολικού δόγματος. Με τούτο κι' άλλας έξηγείαι ή έπίδραση του δυτικού χριστιανισμού στην ιδιότητα μοντέρνα ποιητική γραφή του.

Άπό τά δοκίμια με καθαρά θρησκευτικό πυρήνα ξεχωρίζει τό δοκίμιο «Ποικιλία και Σχολιασμοί στην έορτή της Πεντηκοστής». Στο δοκίμιο αυτό ο Παπατώ ν ης άφηγείται τήν έμπειρία του από τήν Πεντηκοστή σε διάφορα χριστιανικά κέντρα και σε διάφορες ήλικίες. Κατά τήν Πεντηκοστή αυτή δέχτηκε άκείνο τό ιδιαίτερο ιτή θεία χάρη και δωρεά — άνεξαρτήτως πός δέν μας άπακούύπονται λεπτομέρειες, πού άνήκουν, θέσια, στην ιδιαίτερή του ζωή, παρόλο τόν εξομολογητικό χαρακτήρα του κεμένου αυτού. Μερικές καιρίες παρατηρήσεις σε εκπλήτουν σάν π.χ. στην Έλεασού ένα μικροχαραυδάκι ξυλοκόπων, πού γυριόταζε τήν Πεντοκοστή με τήν πίστη της άπλοϊκής άρθοδοξίας. Στα μικρότερα δοκίμια πάντοτε υπάρχει τό καιριο σόδιλο, συχνά τομηρό και προφητικό, σάν π.χ. ή έκφραση πιθανότητας πός ή σωτηρία στίς Ήνωμένες Πολιτείες μπορεί νά πρέλθη από τούς μαύρους, γιατί μόνο αυτοί έμειναν προσκολλημένοι στην ιδέα του χριστιανού θεού — με μυστικό για μένα τρόπο μες τήν άπλοϊκότητά τους.

Άπό τά δοκίμια του πάνω στην ποίηση ξεχωρίζουν δυό: «Τά κατά Παύλου», όπου μιλά με θευμασμό για τόν Κλωντέλ, πόν καθολικό συγγραφέα, έξηγώντας (και με συμπλήρωμα για τό θέατρο του Κλωντέλ) τήν άδυναμία τών Έλλήνων νά έννοήσουν τήν ποίηση και τό θέατρό του με βάση τού νεοελληνικών θρηολογισμό και τήν έλλειψη μυστικής τάσης. Και δεύτερο τό «Άλλος Βαλνερ», όπου δίπλα στο θαυμασμό του για τήν τέλεια ποίηση του γάλλου αυτού, τού τελευταίου της παράδοσης, διατυπώνει άπορίες για μερικές αντιφάσεις και παράξενες δηλώσεις, πού περιέχονται στο πολύτομο έργο του. Άλλά και στα άλλα δοκίμια του κύριου αυτού συναντάς νέες άπόψεις: π.χ. τόν Παπαδιαμάντη τό θεωρεί περίπτωση πού ανήκει στην «Ήθική» ή κατηγορεί τούς νέους πού άνεξέλεγκτα προσκολληθή-

κανε στήν «Ερημη Χώρα» του Έλιοτ χωρίς να κοιτάζουν το άλλο του ούσιαστικόν έργο με τις ύψηλες τάσεις.

Γενικά τὸ βιβλίον «Όπου ἦν κήπος» τοῦ Τάκη Παπατσώνη δημιουργεῖ συνεχῶς νέες ἀντιμετωπίσεις τῶν ὑπαρχόντων βασιστικῶν προβλημάτων στή νεοελληνική μας κυρίως ζωῆ, τοῦ χριστιανισμοῦ μας δηλ., τοῦ ἑλληνισμοῦ μας, πῶν αἰσθητικῶν κινήσεων. Ἐννοεῖται πῶς ὁ γνώμονας, ὁ χριστιανισμός, ὁδηγεῖ πάντοτε.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Βιβλία Προβληματισμοῦ (Ἐπιμέλεια Κ. Χρυσάνθη) Ἐκδ. Πνευματικῆ Κύπρου, Λευκωσία, 1972.

Δὲν ξέρω ἂν τὸ ἔτος βιβλίου ἔκανε ὥστε ν' ἀγαπήσουν τὸ βιβλίον ἄνθρωποι πού δὲν εἶχαν πρὶν καμιά σχέση μαζί του. Ἐκεῖνο ὅμως γιὰ τὸ ὅποιο εἶμαι θέβαιη εἶναι πῶς ἔδωσε τὴν εὐκαιρία μὲ μερικές ἐκδηλώσεις πού ἔγιναν στή διάρκειά του, σὲ ἄνθρώπους πού ἤδη γνώριζαν τὸν κόσμο τοῦ βιβλίου, ν' ἀσχοληθοῦν περισσότερο μὲ τὸ θέμα τους, νὰ μιλήσουν γι' αὐτό, νὰ γράψουν, ἔστω, τὴ γνώμη τους γιὰ τὴν μὴ... διάδοση τοῦ βιβλίου.

Μιά ἀπὸ τίς πιὸ σημαντικές ἐκδηλώσεις ποῦγιναν στὸν τόπο μας μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἔτους βιβλίου ἦταν καὶ μιὰ σειρά συνεσιῶσεων πού ὀργάνωσε τὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο Κύκκου Ἀρρένας καὶ τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος». Ἐγιναν συνολικά ἕξι τέτοιες συνεσιῶσεις, στίς ὁποῖες ἀναλυόταν κάθε φορά ἓνα βιβλίο, ἀρκετὰ λεπτομερῶς. Ἀκολουθοῦσε συζήτηση πάνω σὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου.

Τώρα, σὲ μιὰ ἐκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος», μᾶς δίνονται συγκεντρωμένες οἱ ἀναλύσεις τῶν βιβλίων αὐτῶν. Πέρα ἀπὸ τὴν εὐκαιρία πού δίνεται ἔτσι σ' ὄσους δὲν παρεῦρθαν στίς συνεσιῶσεις νὰ γνωρίσουν τὰ βιβλία πού παρουσιάστηκαν, βοηθεῖ συγχρόνως καὶ ὄσους ἄκουσαν τίς ἀναλύσεις ἢ καὶ συμμετείχαν στή συζήτηση, νάχουν μπροστά τους γιὰ λεπτομερέστερη μελέτη καὶ βαθύτερο προβληματισμὸ τὰ βιβλία αὐτά. Ὅλοι ξέρομε πόσο λίγα μᾶς μένουν ἀκούοντας μονάχα μιὰ σκέψη καὶ πόσο προτιμοῦμε νὰ τὴν δοῦμε τυπωμένη, νὰ γυρίσουμε καὶ νὰ ξαναγυρίσουμε σ' αὐτὴν ἂν θέλοῦμε.

Ἐγιναν οἱ ἑξῆς εἰσηγήσεις: 1) Alvin Tofler, *Future Shock* μὲ εἰσηγητὴ τὸν Δρ. Παν. Πατέιχη. 2) Δρ Κίνσεϋ, Ἡ σεξουαλικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἄνδρος, εἰσηγητὴς Δρ. Κύπρος Χρυσάνθης. 3) Τὸ πρόγραμμα τῆς Συγγραφῆς τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας, εἰσηγητὴς Δ. Παπαδόπουλος. 4) Ἐμμανουὴλ Μουτιῆ, Περσοναλισμὸς μὲ εἰσηγητὴ τὸν Μιχαλάκη Μαραθεύτη. 5) Herbert Marcuse, *Μονοδιάστατος Ἄνθρωπος*, εἰσηγητριά: Μαρία Πατέιχη. 6) Skinner, *Beyond Freedom and Dignity*, εἰσηγητὴς Δρ Κώστας Μιχαηλίδης.

Ἄν ἐξαρτέσαμε τὴν εἰσήγησιν γιὰ τὸ πρόγραμμα τῆς Συγγραφῆς τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας, οἱ ὑπόλοιποι εἰσηγήσεις ἔχουν ἀρκετὰ κοινὰ χαρακτηριστικά. Ἀναφέρονται ὅλες σὲ βιβλία τῶν καινούριων

προσανατολισμῶν. Βιβλία σύγχρονα, τὰ ὁποῖα οἱ συγγραφεῖς προβληματίζονται, προβληματίζοντας συνάμα καὶ τὸν ἀναγνώστη. Τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο τῶν διατυπωμένων θεωριῶν εἶναι ἐπίσης ἐκδηλοῦν, γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ εἰσηγητὲς δηλώνουν συχνὰ τίς δικές τους ἢ ἄλλων ἀντίθετες ἀπόψεις.

Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ, τὸ ὅτι δηλαδή οἱ προσβαλλόμενες θεωρίες ἀποτελοῦν κοσμείον ἀντιλεγόμενον», ἴσως νὰ διαλέχτηκαν γιὰ παρουσίασιν αὐτὰ τὰ βιβλία, γιὰ νὰ προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ δημιουργήσουν συζήτηση.

Εἶναι ἀκόμα χαρακτηριστικὰ τῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς μας πού δὲν ἀρκεῖται στὸ νὰ ἐπιτύχη ὅ,τι ἐπέτυχε, μὰ στρέφεται στὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ θεωρεῖ καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ κατορθώματά τῆς καὶ ἀναρωτιέται καὶ σχεδιάζει. Σὰν τὸν Προμηθέα πού ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ «ἀπανθρώπου πάγου» φιλοσοφεῖ πάνω στὸ τί πρόσφερε στοὺς ἀνθρώπους, ὅμοια καὶ σήμερα πολλοὶ φιλοσοφοῦν τὴν ἐποχὴ μας καὶ εἰσηγοῦνται γιὰ τὸ μέλλον.

Ἀξίζει πᾶν ἡ προσπάθεια τοῦ Γυμνασίου Κύκκου καὶ τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου», ὅχι μόνο γιὰ τὴ διοργάνωση τῶν συνεσιῶσεων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐκδοση τῶν εἰσηγήσεων.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴ «Νέα Ἑστία» (15 Νοεμβρ. 1972) δημοσιεύονται τρία ποιήματα τοῦ Πυθαγόρα Δρουσιώτη — Στὴ «Νέα Ἑστία» (ἀρ. 117) ὁ Ἰάσ. Εὐαγγέλου γράφει γιὰ τὸ βιβλίον «Ελευθερο Πολιόρκημένο» τοῦ Α. Γεωργιάδη — Κυπρόλεοντα — Στίς ἐκδόσεις «Ἀγκυρας» κυκλοφόρησε ἡ «Ἀνθολογία Διήγηματός τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γενιᾶς» (1972), ὅπου δημοσιεύεται καὶ διήγημα τοῦ Κ. Χρυσάνθη. — Στὴ «Μακεδονικὴ Ζωὴ» (ἀρ. 77) ἡ Ἄλ. Παραφεντίδου γράφει ἄρθρο μὲ τίτλο «Κύπριοι Προσκυνηταί» (Ἐβελοντές τοῦ 1912—13 στὴ Θεσσαλονίκη). Στὴ «Φιλοσοφικὴ Πρωτοχρονιά» 1973 δημοσιεύονται ποιήματα τῶν Παύλου Βαλθασαβρίδη, Πυθαγόρα Δρουσιώτη καὶ Νίκου Κρανιδιώτη καὶ περὶ τῶν Μετῆ Νικολαΐδη καὶ Κ. Χρυσάνθη — Στὸ «Hellenika» (11/11172) δημοσιεύονται σὲ μετάφραση στὰ γερμανικὰ δυὸ κριτικὰ σημειώματα τοῦ Κ. Χρυσάνθη — Στὰ «Αἰσθητικὰ Γράμματα» (ἀρ. 12) δημοσιεύεται ποιήματα τοῦ Κ. Χρυσάνθη, ἀφιερωμένο στὸν Ἡλία Βιενέζη, καὶ κρίνεται τὸ βιβλίον τοῦ Γ. Χατζηκωστή κ' Ἡ χαμένη Ἐδέμ». — Στὴ «Δωδεκάτη Ὁρα» ἀρ. 3, Γ' περ.) δημοσιεύονται τρία ποιήματα τοῦ Δημ. Χαμπούλδη. — Στὸ «Ἑλληνικὴ Ἰακκὴ Τέχνη» (ἀρ. 9) ὁ Δημ. Κωνσταντινίδης δημοσιεύει ἔργασίαν του μὲ τίτλο «Μνημεῖα καὶ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Κύπρου». — Στὸ «Χρονικὸν 1972» ὁ Τάσος Λιγνῆδης κρίνει τὰ βιβλία πῶν Μάνου Κράλη «Ποιητικὰ Ἀπαντα», Γ. Μολέση «Αὐτοβιογραφία» καὶ Ἰάνθης Θεοχαρίδου «Οἱ θαλασσοφίλοι».

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

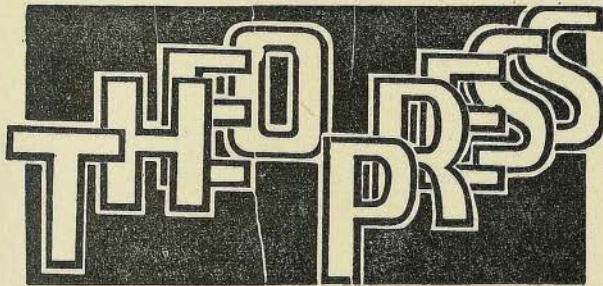
Νέα Έποχή (Λευκωσία) άρ. 97. — Συνεργατιστής (Λευκωσία) άρ. 126 — Οικογένεια και Σχολείο (Λευκωσία) Σεπτ. — Οκτ. 1972. — Ύγεια (Λευκωσία) άρ. 13. — Παιδική Χαρά (Λευκωσία) άρ. 90. — Νέα Σκέψη (Αθήνα) άρ. 116 και 117. — Αστυνομικά Χρονικά (Λευκωσία) τ. άρ. 4. — Φτερουγίσματα (μαθητικών Άμμόχωστος) άρ. 1. — Τό Σχολείο και τó Σπίτι (Αθήνα) άρ. 131. — Σμύρνα (Νέα Σμύρνη) άρ. 50 και 51. — Ηπειρωτική Έστία (Ίωάννινα) άρ. 243)244. — Εϋθύνη (Αθήνα) άρ. 11. — Επιλογές (Αθήνα) άρ. 3. — Στερεά Έλλάς (Αθήνα) άρ. 45. — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 77. — Ραδιοπρόγραμμα (Λευκωσία) άρ. 211. — Έθνοφρουρός, (Λευκωσία) άρ. 51, 52 και 53 — Έλληνική Λαϊκή Τέχνη (Αθήνα) άρ. 9 — Δωδεκάτη Ώρα (Αθήνα) 3, Γ' περ. — Hellenika (Bochum) 11/111 72. — Νέα Σύννορα (Αθήνα) άρ. 18 και 19 — Quality (Αθήνα) άρ. 18 και 19 — Παρασάσος (Αθήνα) άρ. 4, τομ. 1Δ' — Έλληνικά Θέματα (Αθήνα) άρ. 203 — Κριτικά Φύλλα (Αθήνα) άρ. 7 — Εϋθύνη (Αθήνα) άρ. 12, 13 και 14 — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 78, 79, 80 — Θρακικά Χρονικά (Ξάνθη) άρ. 1, περ. Β' — Ιατρολογοτεχνική Στέγη (Αθήνα) άρ. 16 — Ύγεια (Λευκωσία) άρ. 14. — Παιδική Χαρά (Λευκωσία) άρ. 91 — Κρυστάλλης (Πειραιά) άρ. 140 — Έλληνική Έπιθεώρηση (Λονδίνο) άρ. 1.

ERRATA

Στό ποίημα «Μνήμη Ίωνίας» σελ. 97 στην τελευταία στροφή νά προστεθί ώς 2ος στίχος ó έξής: «Έπιμόνα θά μέ κάλουν πάντα...».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

- Γ. Τα ρα μί δ η ς : Έπιδημιολογική μελέτη της τερηδόνης επί του παιδικού πληθυσμού Κύπρου και φθόριον, Λευκωσία, 1972.
- Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η (έπιμ.): Βιβλία προβληματισμού, «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία, 1972.
- Β α σ. Κ ρ α ψί π η η : Θεσπρωτικά, τόμ. Β', Αθήνα, 1972.
- Ά θ. Π ά π α γ ε ω ρ γ ί ο υ (έπιμ.): Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου, τόμ. Β', Κυπρ. Σπουδαί, Λευκωσία, 1972.
- Λ ο ύ λ α ς Ί ε ρ ω ν υ μ ί δ ο υ : Οί δυό ρεμτούμπλικες, Δωρικός, Αθήνα, 1972.
- Χ ρ ή σ τ ο υ Ε ρ ε λ π ί δ η : Αίγισθος, Δωδώνη, Αθήνα, 1972.
- Λ ί ν α ς Κ α ρ ά μ π α : Ποιήματα, Λάρισα, 1972.
- Λ ε ο ν τ ί ο υ Χ α τ ζ η κ ώ σ τ α : Χρησολογία Έυλογίες, Λευκωσία, 1972.
- Γ. Χ α τ ζ η κ ω σ τ ή και Ά. Λ α δ ό μ μ α κ ο υ : «Φωνή Πατριδας», Η Έλλάδα του Σεφέρη, Λευκωσία, 1972.
- Γ. Π λ α κ ά ρ η : Τό Σημειωματάρι ενός Μετοσοβίτη (1871—1943) Αθήνα, 1972.
- Σ τ έ λ λ α ς Π α ρ α σ τ ι ά κ η : Η λαϊκή τέχνη στη λογοτεχνία μας, Πηγή, Αθήνα, 1972.
- Ά ν τ. Δ ε λ ώ ν η : Στάσεις, Αθήνα, 1972.
- Ή λ. Β ε ν ε ζ ή η : Η Έφταλοϋ, Αθήνα 1972.
- Τ. Π α π α τ σ ώ ν η : Όπου ήν κήπος, Έκδ. τών Φύλων, Αθήνα, 1972.
- Σ τ ρ. Κ α ρ ί π η ς : Λεπέτυμος, Πηγή, Αθήνα, 1972.

ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Ο Δ Ο Σ Μ Ε Ν Α Ν Δ Ρ Ο Υ Α Ρ. 6Ζ-6Η
(Παρά τó ώρολόγιον Γ.Σ.Π. και «Αθήναιον»)
Τ Η Λ. 44940 — Λ Ε Υ Κ Ω Σ Ι Α

Η ΚΥΠΡΟΣ

σᾶς προσκαλεῖ κοντὰ τῆς

Στὸ Νησί τῆς Ἀφροδίτης συγκέντρωσαν οἱ αἰῶνες τῆς Ἱστορίας μίᾳ ἀπαράμιλλη ὁμορφιά.

Ἐδῶ συναντήθηκαν καὶ συναντῶνται οἱ πολιτισμοί, ἡ Τέχνη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐδῶ τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα μετεμόρφωσε κι' ἀφομοίωσε κάθε ξένη ἐπίδραση καὶ δημιούργησε τὸ Ἑλληνο-Κυπριακὸ θαῦμα μὲ ζωντάνια, πρωτοτυπία, χάρη καὶ φαντασία.

Γνωρίσατε τὴν ΚΥΠΡΟ καὶ ζήσατε ἓνα μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐμπειρίας στὰ μαγεμένα τοπία, στὶς ἀκρογιαλιές καὶ στὰ βουνά, στὰ ἀπείραριθμα ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα, στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριὰ τῆς ΚΥΠΡΟΥ.

Στὸ Νησί μας θὰ περάσετε τὶς πιὸ εὐχάριστες διακοπές σας, ἀνάμεσα στὸν πιὸ φιλόξενο λαό.

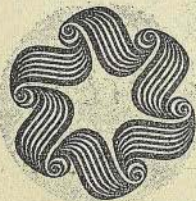
Διὰ περισσοτέρας πληροφορίας ἀποτείνεσθε στὸ ταξιδιωτικὸ σᾶς γραφεῖο

ἢ

στὸν ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ὈΡΓΑΝΙΣΜΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ταχ. Κιβ. 4535, Τηλ. 43374

ΛΕΥΚΩΣΙΑ.

ΚΥΠΡΟΣ

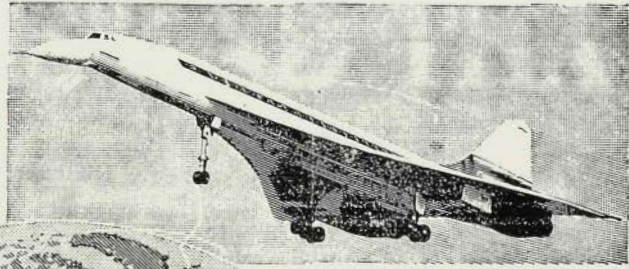
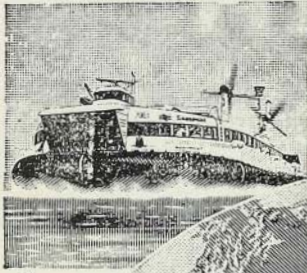
ΚΥΠΡΟΣ

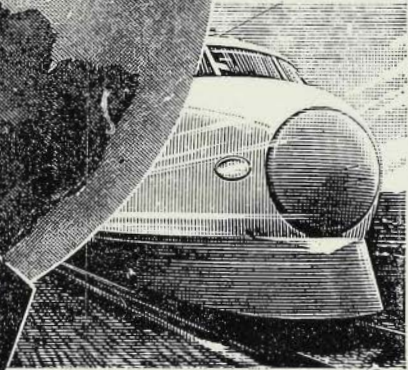
ΚΥΠΡΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ

Right
around
the
world...

Craven 'A'—
as modern as tomorrow,
the perfect balance between
filter and fine Virginia tobacco
for that smoother, cleaner taste.

CRAVEN 'A'

ΜΠΥΡΑ
ΚΕΟ

Η ΜΠΥΡΑ
ΣΑΣ

